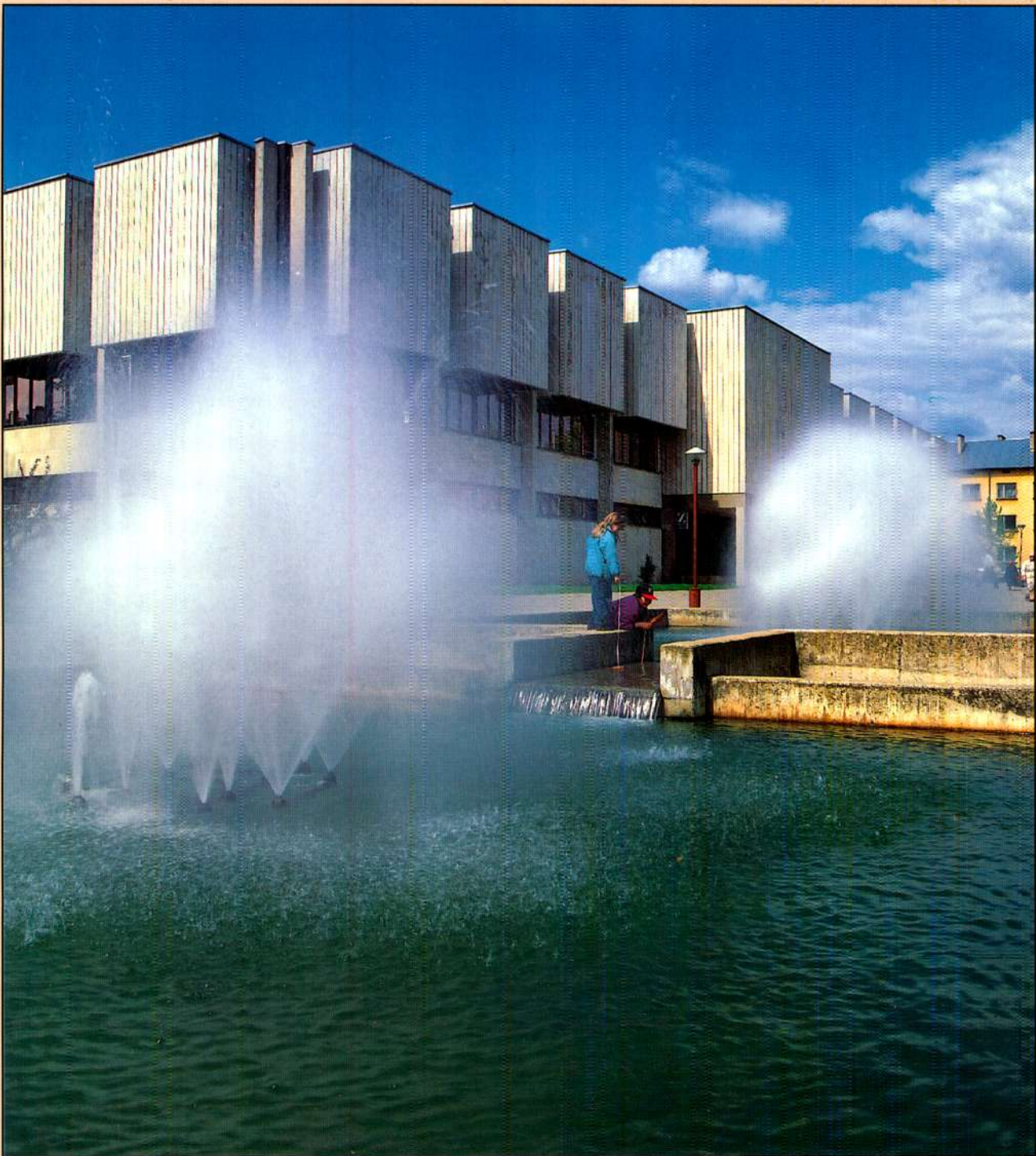

Raamatukogu

-
- * Konrad Kikas teadusraamatukogudest;
 - * Janne Andresoo Eesti rahvusbibliograafiast;
 - * Andres Langemets kultuurist;
 - * Toomas Paul Uku Masingust jm.
-

2 / 1998

RK

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU
EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING

2 / 1998

Toimetuse kolleegium:

A. NORBERG
A. NUUT
R. OLEVSOO
E. RANNAP
T. SOONE
K. TAMMARU
U. TÖNNOV
T. VALM
A. VALMAS

Tegevtoimetaja/Editor ENE RIET
Toimetaja MAIRE LIIVAMETS
Keeletoimetaja TIINA VILBERG
Tehniline toimetaja TIIU TALI

Kujundus KERSTI TORMIS
Kaanefotodel Tartu Ülikooli
Raamatukogu.
Esikaane foto: MALEV TOOM
Tagakaane foto: OVE MAIDLA

Aadress / Address:
EE 0100 Tallinn
Tõnismägi 2
Eesti Rahvusraamatukogu
«Raamatukogu» toimetuse
tel. 6 307 128
faks (372) 6311 410
elektronpost: ener@venus.nlib.ee

ISSN 0235 - 0351
Ilmub 6 korda aastas
AS TRUKIEKSPERT VIJANDI, 98 T 2408

Tere!

Eesti Vabariigi 80. aastapäeva puhul lausuti teiste hulgas ka sõnu, mida tuli hoolega kuulata. Neisse pidi mõttega süüvima, sest tähenduslik tekst ja lihtsalt sõnad on ju kaks eri asja. Sõnumi leidmine tekstist nõuab aga mõnikord sügavamat kaasamõtlemist, nõuab virgumist! Tegelikult liiguvad tekstid meie käes iga päev, seega peame olema kuulamisaltid samuti iga päev.

Lugesin hiljuti "Sirbist" Doris Kareva kõhklevat arvamust, mis on sõnastatud nõnda: "Või pole tänapäeva Eestis mõtlemine moes – selleks pole lihtsalt enam aega." Jutt käib küll kultuurisuhetest, aga mind pani see lause igatahes mõtlema mõtlemise peale laiemalt. Näiteks, kas ma ülepea enam mõtlemisest rõõmu tunnen ja miks ma pean mõtlema, kui sellest suuremat kasu pole... Midagi pole parata, ka kasust hakkasin ma mõtlemise ajal mõtlema. Sest inimestel pole tänapäeval minu arvates sellepärast enam aega mõelda, et kõik on mingi kummalise kasu ootel. Iseasi, kuidas seda sõnaliselt väljendatakse – kasu nimelt! Kuigi olen tuhat ja üks korda mõistnud, et pole pöörasemat tegu, kui mõtlemine, ei tähenda see ikka veel, et oleksin suutnud mõtlemisest loobuda. Kas see tähendab, et olen kasust ilma jäänud? Küll mõtlen ükskord põhjalikumalt ka selle küsimuse üle – ja soovitan teilgi nõnda teha.

Ent otsides argipäevast tuge, tahan kinnitada, et pisku koosmõtlemine võib vahel ka head meelt valmistada. Tajusin seda mõne kuu eest Jõhvi Linna Keskraamatukogus – kohtudes nende valla rahvaga. Loodan, et nemadki mõtleavad nõnda! Kuid tean sedagi, et peale mõtlemise on niisama tähtis teise inimese ärakuulamine, kuid sel teemal vahest järgmisel korral.

Jõudu soovides

Doris Kareva

SISUKORD

■	TEADUSRAAMATUKOGU		
	Eesti teadusraamatukogud vajavad <i>Conspectus</i> 't	Konrad Kikas	4
	Tööstuse infoteenindus	Aiki Tibar	8
	Eesti rahvusbibliograafiast – ikka lootusega	Janne Andresoo	10
	Käsikirjalistest kataloogidest elektronkataloogini:		
	TÜRi kogud ja kataloogid	Ljudmila Dubjeva	11
	Eelkataloogimine	Toomas Schvak, Piret Orion	14
	Bibliomeetriliste meetodite rakendamise võimalusi		
	teadusraamatukogudes	Ülle Must	15
■	ÜKS KÜSIMUS		
	Vastab Urve Tönnov		17
■	* * *		
	Eesti eriala-, teadus-, rahva- ja kooliraamatukogud 1996. aastal: statistika		19
■	RAAMATUKOGUNDUSE UUDISKIRJANDUS		23
■	JUTUTUBA		
	Kultuur tähendab kultuuri vastuvõtja pidevat harimist:		
	vestlus Andres Langemetsaga	Maire Liivamets	27
■	RAAMATULUGU		
	RRi haruldasi raamatuid: lossikogu rariteete	Urve Sildre	30
■	EESTI MÖTTELUKU		
	Parandamatu optimisti raamat	Toomas Paul	33
■	ARVUSTUS		
	Jaan Roosi raamatule "Läbi punase öö"	Hans Jürman	36
■	ERÜ		
	ERÜ aastakoosolek		37
■	KONVERENTSID&SEMINARID		
	Raamatukogude telemaatikaprogrammid ja projekt LIBECON 2000	Anu Nuut	40
	Kellest sõltub infotegevuse kvaliteet 21. sajandil	Aili Norberg	42
	Eesti kunsti- ja muusikaraamatukoguhoidjad õppereisil Londonis	Katre Riisalu	44
■	SÕNUMID		
	Eesti Rahvusraamatukogu teadusnõukogu tegevusest		45
	Õnitleme:		
	Konrad Kikas – 70		45
■	SUMMARY		46

EESTI TEADUSRAAMATUKOGUD VAJAVAD CONSPECTUS't

KONRAD KIKAS

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

Kogude hindamine on valdkond, millest raamatukogud 21. sajandi künnisel järjest rohkem huvituvad. Viimasel aastakümnel on heaks kogude hindamise vahendiks tunnustatud Ameerika Ühendriikide Teadusraamatukogude Rühma (*Research Libraries Group*, RLG) väljatöötatud *Conspectus*. *Conspectus* on hea meetod kogude järjekindlaks evalvatsiooniks nii ühes raamatukogus, raamatukogude võrgus kui konsortiumis. *Conspectus* on tõhusalt toetanud raamatukogude kogusid puudutavate koostööprogrammide rakendamist. Teadusraamatukogude kogude kooperatiivse arendamise vajadus ilmnes 19. sajandi keskpaiku, kui sai selgeks, et ka kõige suurem rahvusraamatukogu ei suuda oma kogusid ammendavalt komplekteerida.

Suured komplekteerimisalased koostöökogemused on Saksamaa teadusraamatukogudel. 1869. aastal tegi Tübingeni Ülikooli õppejõud Robert von Mohl ettepaneku jagada kogude komplekteerimise ülesanded ülikooliraamatukogude vahel. Von Mohli ideed rakendati 1909. aastast, kui loodi esimesed komplekteerimise vastutusosalad. Pärast Teist maailmasõda seati eesmärk, et teaduslikuks uurimistööks vajalik väliskirjandus peab kodumaal olema kättesaadav vähemalt ühes eksemplaris. 1949. a. rajati piirkondadevaheline kirjandusega varustamise süsteem,

milles osaleb praegu 45 raamatukogu kokku 121 vastutusala. Kuigi süsteem toimib, on kõigil teadusraamatukogudel vaja hankida teaduskirjandust ka lugejate igapäevavajaduste rahuldamiseks. Komplekteerimist on tulnud piirata, sest eelarve suurenemisele loota ei saa, küll aga tõuseb trükiste hind. Mitme Saksa liidumaa raamatukogud on asunud piirkondliku koostööteele. Selle teeb keeruliseks ülevaate puudumine teiste raamatukogude kogudes leiduvast ning nende komplekteerimistasemest.

Ka paljude teiste riikide teadusraamatukogude ühistegevus kogude kujundamisel on alguse saanud raamatukogude vastutusosalade kindlaksmääramisest. Näiteks Hollandis fikseeriti 1974. aastal neli, Soomes ajavahemikul 1971–1985 kümme, Rootsis 1983. aastal kuus ja Norras 1984. aastal seitse vastutusalaraamatukogu.

Suurbritannias jõuti 1967. aastal arusaamisele, et ülikooliraamatukogude kogusid ja teenindust on vaja arendada, ühendades need rahvusraamatukogu poolt osutavate teenustega. See seisukoht fikseeriti 1972. aastal Briti raamatukoguseaduses. Rakendades ülikooliraamatukogude kogude piiratud kasvu poliitikat, komplekteeritakse vähekasutatavad teavikud Briti Raamatukogu laenuosakonda.

Ameerika Ühendriikides kõneldi 1940ndail aastail korduvalt vajadusest jagada maailma tähtsama kirjanduse komplekteerimine raamatukogude vahel. 1948. aastal sündis Farmingtoni plaan, kus osales 60 raamatukogu, kes võtsid endale uue väliskirjanduse komplekteerimise ja kättesaadavaks tegemise kohustuse Ameerika Ühendriikides. See tegevus lakkas 1972. aastal, millele aitas kaasa ülikooliraamatukogude finantseerimise vähendamine ning väliskirjanduse varasemast ulatuslikum komplekteerimine Kongressi Raamatukogus 1960ndaist aastaist alates. Komplekteerimisalase koostöö probleemiks on kõigjal olnud, kuidas hinnata raamatukogude kohustuste täitmist.

Ameerika Ühendriikides saadi 1970ndail aastail Teadusraamatukogude Assotsiatsiooni kuuluvate raamatukogude komplekteerimist analüüsidest teada, et ca 80 % kataloogitud teavikutest oli dubleeritud ja lugejate vajadusi ei suudetud vajalikul määral rahuldada. Leiti, et need raamatukogud suutnuksid koos muretseda pea kõike väärtuslikku. Järeldati, et ressursse ei kasutata otstarbekalt. Eelarvete kärpimine ja kirjanduse hinna tõus, mis oleksid pidanud andma tõe koostöötegevusele, olid põhjustanud hoopis püüu võistelda ja koostöö alustamist edasi lükata. Pikaajalised lahendused ressurside ühiseks arendamiseks jäeti kõrvale. Ühistegevuseks õnnestus siiski leida vahend, mis võimaldab USA raamatukogude teaduskirjandusega varustatust parendada. See vahend annab igale raamatukogule võimaluse kindlaks teha, millised teadusvaldkonnad on teistes raamatukogudes piisavalt kirjandusega varustatud ja millised alad vajavad täiendavat katet. See vahend – RLG *Conspectus* – on raamistik, mis ergutab komplekteerijaid mõtlema koostööle ja kasutama raha mittevajaliku dubleerimise asemel puudulikult kaetud ainevaldkondade kirjanduse soetamiseks.

1970ndail aastail algas raamatukogude ühistegevuses uus etapp: ressurside koostöötegevus. Ressurside ühiskasutuse aluseks on

koostöös osalevate raamatukogude lugejaskonna ühtsuse idee. Raamatukogud ei lähtu ainult oma lugejaskonnast, vaid arvestavad kõigi osavõtjate raamatukogude lugejate huvisid. *Conspectus'e* löid Ameerika Ühendriikide raamatukogud, kes lähenesid ressursside ühiskasutamisele pragmaatiliselt. 1974. a. kohtusid nelja RLG algatanud raamatukogu (Columbia, Harvardi ja Yale'i ülikooli raamatukogu ning New Yorgi Avaliku Raamatukogu) kogude arendamise eest vastutavad töötajad eesmärgiga võrrelda komplekteerimisplaanide ja leida teid kooskõlastatud komplekteerimiseks. RLGga liitusid 1978. aastal veel Cornelli, Chigago, Princetoni ja Stanfordini ülikooli raamatukogu ning Kongressi Raamatukogu. Pikkade vaidluste tulemusena otsustati koostada ülevaade raamatukogude komplekteerimise aktiivsusest (*conspectus*). RLG liikmed lootsid ühendada jõud teiste Ameerika Ühendriikide teadusraamatukogudega ja pakkuda raamatukogudele juurdepääsu kõigele, mida nende lugejad vajavad, selle asemel, et kõike ise omada.

Conspectus'e struktuur

RLG *Conspectus* annab liikmesraamatukogude kogudest ülevaate tesauruses. *Conspectus* on RLG liikmesraamatukogude kogude tugevuse näitajate maatriks. Kogude tugevuse hinnangud kantakse töölehtedele ja sealt sidusandmebaasi.

RLG *Conspectus'es* on 24 **peajaotust** nagu põllumajandus, keemia, meditsiin, geograafia jt., mis sisaldavad omakorda üle 5 000 deskriptori (liigitusskeemi allliigi). Peajaotusi nagu geograafia kasutavad väikesed ja keskmise suurusega raamatukogud, kui nendes valdkondades ei toetata õppetööd. Valdkondades, kus on suurem komplekteerimise intensiivsus, võib väike raamatukogu kasutada 200 jaotuse taset.

200 jaotuse tase on järgmine, kitsendavam tase, mis hõlmab füüsilist geograafiat jt. alasid. 200 aineala tase on mõeldud kollektitele, mille õppekavadesse vastavad ainealad kuuluvad.

500 jaotuse taset kasutab enamik väikese ja keskmise suurusega raamatukogusid. 500 jaotuse tasemel jaotub valdkond allteemadeks, näiteks geograafia: "majandusgeograafia – Ameerika Ühendriigid", "regionaalgeograafia – Ameerika Ühendriigid". Kraadielõppega kolledž, kus geograafiat õpetatakse põhiõppeainena, hindab oma geograafiakogu sellel tasemel ja kasutab 5000 jaotuse taset teatud teemade esiletoomiseks.

5000 jaotuse tasemel on võimalik esile tõsta alla jaotusi nagu "regionaalgeograafia – Ameerika Ühendriigid – mineraloogia". See tõttu sobib see hästi kraadiõpet pakkuvate ülikoolide teaduskirjanduse kogude komplekteerimiseks, kus raamatukogu hangib materjale teadlaste uurimistöö jaoks.

Töölehtede esimeses veerus on loetletud deskriptorid ja Kongressi Raamatukogu või Dewey liigitussüsteemi indeksid olenevalt sellest, kumba süsteemi raamatukogu kasutab. Teises veerus tuuakse olemasoleva kogu tugevuse tasandi, kolmandas jooksva komplekteerimise intensiivsuse tasandi ja neljandas vajalikuks peetava komplekteerimisintensiivsuse tasandi kood. Kasutatakse ka viiendat veergu, mis sisaldab säilitamiskohustuse täitmise koodi. *Conspectus'e* komplekteerimistasandite kood on 0 kuni 5.

Olemasoleva kogu tugevuse hindamiseks võrreldakse kohaliku raamatukogu kogu sellega, mis on maailmas kättesaadav. Tugevus määratakse kindlaks, võrreldes kogusid standardbibliograafia, kirjastuskataloogide ja raamatukogustandarditega või konsultantide ja ekspertide hinnangute alusel.

Jooksva komplekteerimise intensiivsuse üle otsustatakse tegeliku komplekteerimise, mitte püstitatud eesmärkide või soovitud intensiivsuse järgi. Vaadeldakse raamatukogu komplekteerimiskulusid, püsitempore, uute nimetuste tellimusi, viimasel ajal hangitud jm.

Vajalikuks peetava komplekteerimisintensiivsuse veerg annab ülevaate kogude komplekteeri-

mise eesmärkidest, so. raamatukogu komplekteerimisplaanist.

Säilitamiskohustuse täitmise e. arhiveerimisintensiivsuse veerg annab teavet, mida hangitavast säilitatakse.

Conspectus'e põhjal kavandavad raamatukogud ka (so. koostavad eritabeleid) kogude puhastamist või mõne eriala kogude intensiivsemat täiendamist.

RLG *Conspectus* kirjeldab komplekteerimist järgmiste tasandite järgi:

0 Tasand väljaspool huvi- piirkondi: institutsioonil ei ole ülesandeid või huvi antud ainevaldkonnas, mistõttu raamatukogu ei komplekteeri antud valdkonna kirjandust. Kuid kood 0 ei tähenda, et raamatukogus ei oleks ühtegi antud ala raamatut või ajakirja.

1 Minimaaltasand: peale põhinimetuste komplekteeritakse vähe materjale.

2 Põhiinformatsiooni tasand: hangitakse hoolikalt valitud ainevaldkonda tutvustavaid materjale – üldteoseid, tutvustavaid raamatuid, põhilisi teatmeteoseid ja paari tähtsamat perioodikanimetust.

3 Õppetööd toetav tasand: komplekteeritakse kogu, mis rahuldab üliõpilaste soove ja enamiku magistrantide vajadustest, kuid mitte doktorantide vajadusi. Hangitakse kõik tähtsamate autorite tööd, valikuliselt teisejärguliste autorite tööd, esinduslikumad ajakirjad ja teatmeteosed ning võimaldatakse elektrooniline juurdepääs vajalikele bibliograafiaandmebaasidele.

4 Uurimistöö tasand: komplekteeritakse suurem osa avaldatust, mida on vaja ülikooliõpingute järgseks uurimistööks, sh. doktoritööks. Hangitakse erialaseid teatmeteoseid, konverentside materjale, dissertatsioone, olulisi materjale võõrkeeltes, vähemalt 65 % kättesaadavatest perioodikanimetustest ja vähemalt 75 % ainevaldkonna standardbibliograafiaes toodud raamatuid. Vanaid ja vähekasutatavaid materjale säilitatakse ajaloolisteks uurimistöödeks.

5 **Laiahaardeline tasand:** hangitakse võimalikult põhjalikult kõik tähtsad tööd kirjapandud teadmistest kõigis kasutatavates keeltes, olenemata ilmumisaastast või materjali laadist.

Iga kood eeldab, et hangitakse ka madalamal komplekteerimistasandil loetletud materjalid, st. et komplekteerimine on kumulatiivne. Järelilikult kogud, mis on saanud koodi 3, 4 või 5, peaksid sisaldama kõiki põhiinformatsiooni pakkuvaid ja õppetööd toetavaid raamatuid ja ajakirju. Kõik 4. ja 5. tasandi kogud toetavad nii õppekui teadustöö vajadusi.

RLG *Conspectus*'t, mida esialgu kasutati ainult teadusraamatukogudes, kohandati hiljem ka väiksemate raamatukogude jaoks. Et tõsta esile nende kogude erinevusi kogude ühisel kujundamisel tuli luua nende jaoks tasandite 1, 2 ja 3 allkoodid.

WLN *Conspectus*'e (*Western Libraries Network Conspectus*) versioonis määratleti ka allkoodid:

1a **Minimaaltasand, komplekteerimine ebaühtlane:** valik väike.

1b **Minimaaltasand, komplekteerimine ühtlane:** valitakse põhituumik.

2a **Põhiinformatsiooni alg-tasand:** komplekteeritakse õpikud ja põhilised ainevaldkonda tutvustavad teatmeteosed.

2b **Põhiinformatsiooni täielikum tasand:** komplekteeritakse teavikud, mis rahuldavad haritud lugejaskonna põhilisi info- ja meelelahutuslikke vajadusi.

3a **Õppetööd toetav tasand, põhi-õpe:** komplekteeritakse olulisemad teavikud, mis toetavad esimeste kursuste üliõpilaste, iseseisva õppetöö ja eluaegsete õppijate vajadusi.

3b **Õppetööd toetav tasand, keskastme õpe:** komplekteeritakse ulatuslikult teavikuid, mis toetavad viimaste kursuste üliõpilaste õppevajadusi.

3c **Õppetööd toetav tasand, täielikum:** kogud komplekteeritakse toetamaks spetsialistide uurimistööd ja magistriõppe vajadusi.

Tabel 1 annab pildi Anchorage'i munitsipaalraamatukogude olemasolevate kogude, jooksva komplekteerimise ja komplekteerimise eesmärkide hindamisest WLN *Conspectus*'e järgi.

Igale koodile (0 kuni 5), mis teavitab praegust või soovitud komplekteerimistasandist, lisatakse ka keelekood, et registreerida, millises keeles teavikuid peamiselt hangitakse:

E – peamiselt ingliskeelsed teavikud

F – peamiselt ingliskeelsed teavikud, võõrkeelseid komplekteeritakse valikuliselt

W – võõrkeelseid teavikuid komplekteeritakse laialdaselt

Y – peamiselt võõrkeelsed teavikud

Mida annab *Conspectus*'e rakendamine?

Conspectus on osutunud heaks raamatukoguvõrkude ja -konsortiumide ressursside kooshankimise vahendiks. Enne *Conspectus*'t piirduti koostööga kallite raamatute, sarjade ja ajakirjade ostmisel ja säilitamisel, jadaväljaannete koond-

Tabel 1
Anchorage'i Munitsipaalraamatukogude kogude hindamise aruanne

Jaotus	Tasand	0	1a	1b	2a	2b	3a	3b	3c	4	5
Kehakultuur	CL										
	AC										
	GL										
Tehnika	CL										
	AC										
	GL										
Geograafia	CL										
	AC										
	GL										
Keel ja kirjandus	CL										
	AC										
	GL										
Matemaatika	CL										
	AC										
	GL										
Filosoofia ja religioon	CL										
	AC										
	GL										
Politoloogia	CL										
	AC										
	GL										
Psühholoogia	CL										
	AC										
	GL										

CL – olemasoleva kogu tugevus
AC – jooksva komplekteerimise intensiivsus
GL – komplekteerimise eesmärk

kataloogi koostamisega, komplekteerimise vastutusalade jagamisega maade, laiade ainevaldkondade järgi jne. RLG ja WLN *Conspectus* on loonud võimaluse struktuuri ja meetodika liikmesraamatukogude kooperatiivse juhtimise programmide tõhusamaks tööks nii ühe raamatukogu piires kui mitut tüüpi raamatukogude võrkudes ja konsortiumides. *Conspectus* lähtub konsortiumi liikmesraamatukogude kogude tugevustest ja komplekteerimiskohustustest. Kogude koosarendamise kokkulepetega määratakse esmased komplekteerijad, kellel on teatud ainevaldkonnas kõige suuremad komplekteerimiseesmärgid. *Conspectus* võimaldab teha kindlaks komplekteerimistugevust rahvuslikul ja rahvusvahelisel tasandil. *Conspectus*'e väärtus seisneb liikmesraamatukogude komplekteerimistugevuse ja -ülesannete fikseerimises ja registreerimises, mis annab võimaluse suurendada ressursse. Kui kahe või enama liikmesraamatukogu komplekteerimistugevus teatud valdkonnas kattub, sõlmitakse tõenäoliselt kokkulepe, kes on esmased, kes teisejärgulised komplekteerijad.

Conspectus'es osalemine võimaldab raamatukogu töötajatel erialaselt areneda – suurenevad nende teadmised kogudest, ressurssidest ja teenustest, tiheneb kommunikatsioon eri raamatukogude töötajate vahel. Samuti võib kaasneda teisi otseseid või kaudseid mõjutusi kogude arendamisele, näiteks õnnestub täita lünki kogudes, määratleda ainevaldkonnad, kus raamatukogu peaks ilmnenud muudatuste kohaselt alustama või lõpetama teavikute ostu, põhjendada raamatukogu ostuplaanide õigsust, anda "objektiivseid tõendeid" akrediteerimiseks ja mitmesuguste aruannete jaoks, määratleda kogude arendamise lühema- ja pikemaajalised eesmärgid ning komplekteerimispoliitika ja -käik.

Conspectus'e rakendamise tulemused annavad raamatukogujuhtidele informatsiooni, mille põhjal teha õigemaid otsuseid kogude komplekteerimisel, arendamisel ja säilitamisel, eelarve koostamisel ja *grant*'ide taotlemisel. Raamatukogule on väga kasulik koostada *Conspectus*'e andmeil aruanne, mis doku-

menteerib raamatukogu tegevust ja töötulemusi. Sellise aruande saab anda tutvumiseks konsultantidele, töökohataotlejaile, ülikooli juhtkonnale, raamatukogu halduskogule või seadusandjaile.

***Conspectus*'e võidukäik**

Conspectus'e meetod leidis 1980ndail aastail Ameerika Ühendriiki-des laialdast kasutamist nii eriala-, ülikooli- kui ka avalikes raamatukogudes. Pälvinud Teadusraamatukogude Assotsiatsiooni ja Ameerika Raamatukogude Assotsiatsiooni (ALA) heakskiidu 1983. aastal sai *Conspectus* peagi kõige tähtsamaks kogude kooperatiivse arendamise vahendiks sellealase tegevuse ajaloos.

Conspectus't on mitmel korral kohandatud ja täiendatud. Üks versioonidest – WLN *Conspectus* – on kasutusel rohkem kui 200 USA loodeosa eriala-, ülikooli- ja avalikus raamatukogus.

Conspectus't rakendatakse juba mitmel pool väljaspool Ameerika Ühendriike. Üle kümne aasta kasutavad seda Austraalia, Uus-Meremaa, Kanada ja Suurbritannia raamatukogud.

Briti Raamatukogu ja kümne Õtismaa raamatukogu *Conspectus*'e kasutamise kogemuste alusel moodustati 1988. aastal Euroopa Teadusraamatukogude Assotsiatsiooni (LIBER) *Conspectus*'e töörühm, kuhu kuuluvad peale Suurbritannia ka Prantsusmaa, Saksamaa, Õveitsi, Austria, Hispaania, Hollandi, Portugali, Rootsi ja Norra esindajad. Töörühm on kohandanud *Conspectus*'t Euroopa vajadustele, tõlkinud juba varem koostatud Euroopa versiooni dokumentatsiooni inglise keelest prantsuse, saksa ja hispaania keelde ning valmistanud ette Euroopa raamatukogudele sobivaid õppematerjale. LIBER ja RLG koostöö kaugem eesmärk on luua *Conspectus*'e rahvusvaheline versioon.

***Conspectus* ja Eesti**

Siinkirjutaja arvates on teadusraamatukogude kogude arendamise ajaloos kaks väga tähtsat versust: von Mohli vastutusala raamatukogude idee ning *Conspectus*'e meetodi väljatöötamine. Teine täiendab esimest ja annab vahendi tagasisideks kogudega.

Eestis kinnitati 1995. aastal teaduslikud keskraamatukogud ja nende ainevaldkonnad (vastutusalad). Praegu on väga raske hinnata, mil määral need raamatukogud on oma ülesandeid täitnud või saanud seda teha. Pealegi on aeg edasi läinud ja nüüd vajame palju täpsemat ja üksikasjalikumat ülesannete jaotust, kui toodud 1995. aasta vastavas dokumendis.

Ka Eestis oleks otstarbekas rakendada *Conspectus*'t väliskirjanduse kogude kooperatiivsel arendamisel kohandades seda Eesti vajadustele. Alustada tuleks sellest, et ELNET Konsortiumi praegused ja võimalikud liikmesraamatukogud koostaksid oma raamatukogu komplekteerimisplaani UDK järgi, kasutades *Conspectus*'e komplekteerimistasandi koode. Seejärel saab koostada *Conspectus*'e Eesti versiooni ainevaldkondade alljaotused, hakata saabuvat kirjandust hindama *Conspectus*'e komplekteerimistasandite järgi ja luua INNOPACis vastav andmebaas. Kui viia *Conspectus*'t ellu INNOPACi vahendite abil, annab see meile palju laiemad kasutamisevõimalused kui mõni teine *Conspectus*'e versioon, kuna saame analüüsida kogude komplekteerimise ja kasutamise seoseid.

Eestis näen ma vajadust UDK alljaotuse piires *Conspectus*'e komplekteerimistasandite koodide järgi hinnata eelkõige komplekteerimise eesmärke, so. vajalikuks peetavat või soovivat komplekteerimise intensiivsust ja tegelikku, jooksva komplekteerimise intensiivsust, jättes kõrvale olemasolevate kogude hindamise, mis oleks liiga töömahukas.

KASUTATUD KIRJANDUS

Collection assessment: a look at the RLG *Conspectus* / Ed. Richard J. Wood and Katina Strauch. – New York: Haworth, 1992. – 192 p.

Cooperative collection management: the *Conspectus* approach / Ed. Georgine N. Olson and Barbara McFadden Allen. – New York; London: Neal-Schuman, 1994. – 107 p.

Ferguson, Anthony W., Grant, Joan and Rutstein, Joel S. The RLG *Conspectus*: its uses and benefits // College & Research Libraries. Vol. 49 (1988) no 3, p. 197–206.

Kikas, Konrad. Teaduslikud keskraamatukogud mujal ja meil // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat. 7, 1995. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli kirjastus, 1996, lk. 7–22.

Wood, Richard J. The *Conspectus*: a collection analysis and development success // Library Acquisitions: Practice and Theory. Vol. 20 (1996) no 4, p. 429–453.

TÖÖSTUSE INFOTEENINDUS

AIKI TIBAR

TTÜRi teadur

Tehnikaülikooli raamatukogu esmane ülesanne on toetada ülikooli õppe- ja teadustööd. Ülikooliväliste lugejate teenindamine oleneb seatud eesmärkidest ja olemasolevatest ressurssidest. Kas ja kui palju peaks tehnikaülikooli raamatukogu teenindama tööstust? Ühest vastust sellele ei ole.

Skandinaaviamaade 1970ndate aastate kogemust arvestades väitis Schwarz (1975), et tehnikaülikooli raamatukogu ei ole tööstuse infokeskus täpses tähenduses, kuid tal on tähtsad ülesanded teadus- ja tehnikainformatsiooni süsteemis ja teeninduses. Infokeskus on asutus, mis kogub ja hangib põhimõtteliselt kogu informatsiooni, mis on oluline teatud kasutajarühmale teatud valdkondades ja teatud kasutusviiside jaoks. Tehnikaülikooli raamatukogu rolli ja kohustusi teadus- ja tehnikainformatsiooni süsteemis ja teeninduses saab vaadelda ainult selle süsteemi kontekstis, mida ta teenindab ja millega teeb koostööd. Seega peaks teenuse pakkumisel arvestama sellega, millist informatsiooni ja kelle jaoks kogutakse ning missugusel otstarbel ja missuguses kontekstis seda informatsiooni kasutatakse.

Tööstuse teenindamise korraldamist on käsitlenud H. v. Hielmcrone (1988), kes üldistas Taani kogemusi. 1980ndatel aastatel hakkasid Taani ülikooli- ja rahvaraamatukogud rajama tööstuse teenindamiseks eraldi sektoreid ja osakondi. Hielmcrone väidab, et dokumentide väljastamisega seotud probleemid erinevad oma olemuselt infoteenindusega seotud probleemidest ja neid peaks seetõttu käsitlema lahus. Tööstuse infoteenindamine nõuab tööstustundvat tööjõudu, dokumentide väljastamine on aga seotud raamatukogu laenutussüsteemiga. Järelikult ei

ole küsimus ainult tööjõuressurssides, aga ka tehnilises aluses ja töökorralduses.

Laiemalt hakati tehnikaülikoolide raamatukogude osast tööstuse teenindamisel rääkima 1980ndatel aastatel. Sellest andis tunnistust ka **Rahvusvahelise Tehnikaülikoolide Raamatukogude Assotsiatsiooni (IATUL) 1987. a. konverents "Tehnikaülikoolide raamatukogude ja tööstuse vastastikune mõju"** Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogus. Tihe koostöö selles valdkonnas oli kujunenud kogu Skandinaavias ja paljudes teistes maades. Konverentsi ettekanded käsitlesid nelja teemaderingi (Törnudd, 1987):

- 1) tehnikaülikooli raamatukogu ja tööstuse koostööpoliitika;
- 2) tööstuse infoteenindamine raamatukogudes;
- 3) uuringud ja arendustöö teeninduse parendamiseks;
- 4) tööstuse varustamine dokumentidega.

Tööstusklientide teenindamisel tuleb raamatukogul arvestada mitme teguriga nagu keskkond, ressursid, võimalikud takistused ja tagasiside.

Keskkond

Tehnikaülikooli ja tööstuse vaheline side üldises mõttes väljendub selles, et tehnikaülikooli uuringute, katsetuste ja arendustöö tulemused leiavad rakendust tööstuses.

Ajalooliselt on tihe side tööstusega näiteks MITil (Massachusettsi Tehnoloogiainstituut, USA). Seotus tööstuskeskkonnaga on instituudile vajalik selleks, et säilitada hariduse ja teadustöö relevantsust. Instituudil ja tööstusorganisatsioonidel on mitmed koostööprogrammid, peamiselt järgmistes valdkondades (Lucker, 1987):

- tööstuse toetus teadustööle;
- õppejõudude ja laboripersonali vahetamine;
- tööstusspetsialistide osalemine instituudi õppe- ja uurimisprogrammides;
- üliõpilaste praktika;
- patenteerimine;
- ühised sümposionid, konverentsid ja väljaanded.

Tööstusorganisatsioonid, kes osalevad MITi programmides, saavad instituudi raamatukogudes kasutada mitmeid teenuseid soodushinnaga.

Tehnikaülikool asub tavaliselt piirkonnas, kus on piisavalt palju koostööst huvitatud tööstusettevõtteid. Tööstusspetsialistid, kes suhtlevad tihedalt ülikooliga, rahuldavad oma infovajadusi enamasti sama ülikooli raamatukogus.

Ressursid

Tööjõud on kvaliteetsete teenuste pakkumiseks raamatukogu tähtsamaid ressursse. Rahalised ressursid on kvaliteetse tööjõu palkamise ning kogude ja teenuste arendamise vahendiks.

Kuna teavikute arv suureneb ja raha on piiratud, on raamatukogudel võimatu oma kogudesse hankida kõike vajalikku. Lahendus peitub piirkonna raamatukogude koostöös. Elektroonilise informatsiooni kättesaadavuse tagab aja nõuetele vastav infotehnoloogia.

Infotehnoloogia kiire areng viimase kümne aasta jooksul on avanud uusi võimalusi informatsiooni korrastamiseks ja levitamiseks, mida valgustas ka IATULi 18. aastakonverents "Tähelepanu keskmes teaduslik kommunikatsioon" 1997. aastal Norra Teaduse ja Tehnika Ülikoolis. Konverentsil arutati, kuidas mõjutavad ülikooli raamatukogusid infotehnoloogia avarduvatest võimalustest lähtuvad teaduskommunikatsiooni uued mudelid. Raamatukoguteenusud saavad uue väärtuse ja uued seosed, kui raamatukogu tunnetab oma osa tehnilise infrastruktuuri kujundaja, samuti oskusteabe (*knowhow*) levitajana. Tööstuse teenindamise mudeli Interneti kaudu pakkus välja Narviki Rakendusteaduste Instituudi aseprofessor K. B. Hansen. Teenus on suunatud väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele. Need vajavad rohkem tähelepanu

ja abi, kuna neil puudub enamasti informatsiooni korrastamise kogemus ning aeg ja tööjõud info kogumiseks ja analüüsimiseks. Hansen rõhutas, et väikeettevõtete info-teenindus peaks lähtuma järgnevalt:

- anda ainult soovitud informatsiooni;

- anda kergesti arusaadavaid, täpseid ja praktilisi vastuseid ning nõuandeid;

- päringutele vastata kiiresti;

- info peab olema kergesti kasutatav;

- teenused peavad olema hõlpsasti kättesaadavad;

- kasutada kohalikke kontaktisikuid;

- kasutada tuttavaid, usaldusväärseid ja arvestatavaid infoallikaid ja -kanaleid;

- teenused peavad olema stabiilsed;

- teenustasu peab olema sobiv.

Tööstusele pakutavad raamatukoguteenused enamasti kattuvad teistele infovajajatele pakutavatega:

- 1) teavikute laenutamine;

- 2) koopiategemine;

- 3) teatmeteeningus kohapeal ning kirja, telefoni ja elektronposti teel;

- 4) infootsing;

- 5) RVL;

- 6) konsultatsioonid raamatukogu ja infoteenuste alal.

Hielmcrone (1988) võrdleb infovajajaid tööstusest ja ülikoolist ning toob välja mõned olulised erinevused:

- raamatukogu tööstusklientuur on geograafiliselt hajutatud ja infovajaja töökoht võib asetseda raamatukogust üsna kaugel;

- konkurentsi ja tiheda tootmisgraafiku tõttu on tööstuskliendile informatsiooni kiire kättesaamine üldjuhul tähtis ja eritingimustes määrav tegur;

- kuna tööstuses teenitakse töötasu tooteid müües, siis on ka aja kasutamine selgemalt seotud kasumiga, mistõttu tööstuskliendid on valmis maksma lisateenuste eest;

- ülikooli teadlane töötab üldjuhul raamatukogule piisavalt lähedal;

- kuigi ülikoolid ja teadlased võivad konkureerida omavahel, pole praegu veel otsest seost ülikooli investeeringute ja uurimistulemuste vahel, mistõttu teadlased tunnevad end oma ametis üsna turvaliselt.

Olukord on siiski muutumas. Suureneb *granti*'de arv, mida an-

takse ülikoolidele ja uurimisinstiitutidele teatud projektide läbiviimiseks piiratud aja jooksul. Praeguseeni ei ole uurimisprogrammide eelarvetes ette nähtud kulutusi infootsingule. Dokumentide laenutamisel tööstusele peaksid raamatukogud kliendi erivajadusi arvestades olema valmis nõ. "kaugteeninduseks", kus kliendil pole vaja dokumendi tellimiseks ja laenamiseks isiklikult kohale tulla. Dokumendid toimetatakse sidekanalite kaudu kiiresti tellijani, kes kannab eriteeninduse kulud, mis on üsna väikesed võrreldes ettevõtete tegevuskuludega.

Hielmcrone pakub tööstuse teenindamise korraldamiseks kaks lahendust:

- 1) rajada eraldi osakond. See võimaldab vältida eri kasutajarühmade huvide kokkupõrget;

- 2) reorganiseerida raamatukogu ja rakendada kiiret andmeedastustehnoloogiat.

Kiirtellimuste täitmiseks saadetakse dokumendid elektrooniliselt kõigile lugejale, et mitte ohustada üldist teenindustaset.

Takistused

Kvaliteetse teenuse pakkumisel võivad saada takistuseks järgmised tegurid:

- ressursside piiratus, so. tööjõu ja raha vähesus, ruumpuudus jne.;

- ei tunta infovajadusi;

- puudub tagasiside ja kontroll olukorra üle.

Ülikooli raamatukogul on vaja säilitada teenuste pakkumisel tasakaal. Teenuste arendamine ja uute loomine nõuab täiendavat investeerimist. Paljudel juhtudel on vaja kasutada väliseid rahastamisallikaid. Teenused, mida pakutakse ülikoolivälistele kasutajatele, peaksid olema osaliselt või täielikult tasulised.

Infovajaduste ja -kasutuse väljaselgitamiseks viiakse läbi uuringuid. Edasi tuleks analüüsida, kuidas neid vajadusi saab rahuldada – kas on olemas vastavad teenused või tuleb need luua.

Ühelt poolt tuleb uurida tööstuse infovajadusi ettevõtetes, väljaspool raamatukogu. Teiselt poolt tuleb uurida infokasutaja rahulolu raamatukoguga, mis võimaldab hinnata kogude ja teenuste vastavust kasutaja vajadustele.

Ulatuslik infokasutuse uuring viidi läbi Soomes 1985. aastal selgitamaks, mil määral suudavad 10 ressursiraamatukogu rahuldada tööstusettevõtete infovajadusi. Üldistused tehti ühe kuu jooksul raamatukogudest laenutatud dokumentide ning päringute alusel. 26 % päringutest ja laenutustest tehti Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogust (ressursiraamatukogu tehnika ja selle baasteaduste alal), millest omakorda 61 % olid ettevõtete päringud. Raamatukogu infoteenuste osakonna kasutajatest moodustasid umbes 50 % tööstusettevõtteid ja äri sektori klientid. (Koskiala, Törnudd, 1986)

Kokkuvõtteks

Paljud tehnikaülikoolide raamatukogud teenindavad tööstust. Tööstusklientide teenindamine on tulemuslik, kui on olemas vastavad ressursid ja tuntakse klientide infovajadusi. Teenuste pakkumisel tuleb arvestada teiste antud piirkonna infoasutustega ning leida oma väljund tööstuse infovajaduste rahuldamiseks.

Eestis täidab tehnikakeskraamatukogu ülesandeid Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu (EV valituse otsus 16. septembrist 1992). Ülikooli ja tööstuse vahelist koostööd arendab TTÜ Innovatsioonikeskus, mille eesmärgiks on ülikooli uurimis-, arendus- ja projekterimistöö tulemuste sidumine tööstuse ja äritegevusega.

Raamatukogul on tööstuse infovajaduste selgitamiseks muutunud oludes käsil uuring, mis peaks andma täpsema pildi infovajadustest ja raamatukogu võimalustest neid rahuldada.

KIRJANDUS

Hansen, K. B. The academic library as an "one stop shop" information provider for the small and medium sized enterprises. – <http://educate.lib.chalmers.se/IATUL/>

Hielmcrone, H. v. Document supply to industry // IATUL Quarterly. Vol. 2 (1988) 2, p. 107–110.

Koskiala, S., Törnudd, E. University of Technology Library in the service of industry // Tietopalvelu. Vol. 1 (1986) 7, p. 8–10.

Lucker, J. K. The technological university library and industry // IATUL Quarterly. Vol. 1 (1987) 4, p. 238–244.

Schwarz, S. Is the technological university library an information centre for industry?: (reflections from the Scandinavian scene). Stockholm, 1975. 34 p.

Törnudd, E. Introduction – interaction between technological university libraries and industry // IATUL Quarterly. Vol. 1 (1987) 4, p. 230–233.

EESTI RAHVUS- BIBLIOGRAAFIAST – IKKA LOOTUSTEGA

JANNE ANDRESOO

RR

Rahvusbibliograafia tähtsust riigi infosüsteemi osana on raske üle hinnata. Registreerides kogu Eesti trükitoodangu ja teised rahvusteavikud, kindlustab rahvusbibliograafia ühiskonna liikmeid olulise informatsiooni. Rahvusbibliograafia kahest osast – retrospektiivsest ja jooksvast, on viimast sagedamini määratletud ja lahti mõtestatud. Erinevused riikide registreerimis põhimõtetest tulenevad ajaloolis-poliitilistest oludest. Eesti ühiskonna muutused on toonud eesti jooksva rahvusbibliograafia koostamises esile mõningaid valupunkte, millest allpool tulebki juttu.

Jooksvat rahvusbibliograafiat koostatakse sundeksemplari alusel. Siinkohal on sobiv meenutada, et 1997. aasta kevadest kehtib Eestis uus sundeksemplari seadus. Koostöö raamatukogu ja sundeksemplari loovutaja – raamatu kirjastaja ja trükkija vahel on aasta-aastalt paranenud. Enam ei tule teha põhjalikku selgitustööd sundeksemplari vajalikkusest ja seostest rahvusbibliograafiaga, kuid siiski võivad mõned asjad kirjastamises sellele mõju avaldada. Eesti raamatu kirjastamine–trükkimine liigub nimetuste arvu suurenemise ja tiraapide vähenemise suunas. Möödunud aastal ilmus Eestis umbes 3300 nimetust raamatuid, mis võrreldes 1994. aasta 2050 nimetusega on üle tuhande nimetuse rohkem. Eesti raamatu keskmine tiraap oli möödunud aastal 2200 eksemplari, mis on 1994. aasta näitajast ca 1550 eksemplari võrra väiksem. Eeltoodud arve võib seostada kartusega, et raamat kaob kiiresti vaateväljalt ja kättesaadavusest, enne kui tema olemasolu fikseeritakse rahvusbibliograafias. Loomulikult on see ka rahvustrükiste arhiivi täielikkuse probleem. Sellises olukorras tõuseb iga raamatu registreerimise ja säilitamise vajadus eriti tõsiselt päevakorrale, mis omakorda eeldab ahela kirjastus – trükikoda –

raamatukogu lülide head koostööd. Sundeksemplari seadus sätestab ka mitme uue teavikulaadi nagu auvised ja elektroonilised väljaanded kogumise ja registreerimise nõude. Uued teavikulaadid sundeksemplari seaduse objektina on Eesti jooksva rahvusbibliograafia teravamaid päevakorral olevaid probleeme, sest Eesti teavikute universaalne hoiustamine ei tähenda veel eesti kultuuri peegeldamist. Registreerida mistahes teavik mistahes kandjal on idealistlik ülesanne. Enamus riike ei ole ju suutnud lahendada küsimust, kuidas ja mil määral registreerida elektroonilisi väljaandeid, kuna nende kogumisel on palju säilituslikke, tehnilisi, majanduslikke ja õiguslikke takistusi.

Euroopa Liidu maades toimib vastavate ülesannetega raamatukogude sundeksemplari varustamine paremini seal, kus raamatukogud on ühitanud oma huvid teiste omadega, pakudes õigeaegset ja tõhusat rahvusbibliograafia teenust. Teiste sõnadega seisneb nende riikide oluline vahe erinevas eesmärgis, st. sundeksemplar võib olla väärtus omaette või siis rahvusbibliograafia koostamise vahend.

Enamlevinud kirjastuste, raamatukauplejate ja raamatukogude koostöökava vorm on *Cataloguing in Publication* (CIP) ehk eelkataloogimise programm. CIP programmist on raamatukogudel topelt kasu. Ühelt poolt varustavad nad raamatuvõrgu õigeaegselt kirjega veel enne, kui raamat tuleb saadavale, teiselt poolt on rahvusraamatukogudel võimalik CIP kirje abil jälgida, kuidas kirjastajad täidavad sundeksemplari seadust. Kõige silamatorkavam selle kasu tõend on Euroopa rahvusraamatukogude hulk, kes rakendavad CIPi – praegu viis kaheteistkümnest. Neile lisanduvad Soome ja Rootsi, kus CIP kirje koostatakse hajutatult, mitme raamatukogu koostöös. Eesti ISBN Keskus on teinud

küllalt suure eeltöö eelkataloogimise süsteemi arendamiseks Eestis. Teadusraamatukogusid hõlmava integreeritud süsteemi INNOPAC käivitamine muudaks Eesti CIP programmi ka tehnoloogiliselt teostatavaks.

Üheks enam poleemikat tekitanud teemaks on viimasel ajal olnud küsimus, kas analüütiline bibliograafia on rahvusbibliograafia osa. Järgides enamuse riikide eeskujuga võiks Eestigi analüütika rahvusbibliograafiast välja arvata. Kuid kas meiesugune väike rahvas ei võiks siis kogu kirjasona põhjalikult ja detailselt rahvusbibliograafiasse talletada? See oleneb juba meie endi tahtest, kuid ennekõike tellijast, kes seda finantseerib, teisisõnu riigist. Praegu pole Eesti Rahvusraamatukogul või mõnel teisel rahvusraamatukogul funktsioonides Eesti raamatukogul piisavalt raha, et koostada jooksvat analüütilist rahvusbibliograafiat.

Kuigi jooksva rahvusbibliograafia süsteem ootab esmalt teadusraamatukogudevahelist kokkulepet ja seejärel kõrgemal tasandil kinnitust, on Eesti Rahvusraamatukogu loonud hea aluse selle väljatöötamiseks. 1994. aastast ilmub kvartalivihikuna "Eesti Rahvusbibliograafia. Raamatud" jätkates varasemat "Raamatukroonikat". Eesti rahvusbibliograafia seeriasse kuuluvad käesolevast aastast aastanimestikud "Eesti ametlikud väljaanded" ja "Eesti helisalvestised". Eesti perioodikat ajavahemikus 1994–1997 kajastav nimestik ilmub selle aasta esimesel poolel, edaspidi on kavas jada väljaannete rahvusbibliograafiat välja anda aastase intervalliga. Käesoleval ajal ilmub trükist "Eesti kaardiväljaanded 1988–1996". Kaartteavikute ja noodiväljaannete bibliograafiat on ilmselt ka tulevikus mõttekas anda välja pikema ajavahemiku kohta.

Hetkel on rahvusbibliograafia kättesaadav trükistena, kuid INNOPACi käivitamisel on eesti jooksva rahvusbibliograafia andmebaasile võimalik juurde pääseda ka sidusrežiimis. Integreeritud süsteemi tööle hakkamise ja elektronkataloogi loomisega on seotud retrospektiivne konverteerimine, mille prioriteediks on eesti rahvusbibliograafia. Kaugemaks eesmärgiks on välja anda eesti rahvusbibliograafia kompaktandmeplaadil või mõnel muul nüüdisaegsel infokandjal.

Rahvusbibliograafia loomine on pidev ja lõputu protsess, kus esineb jätkuvalt probleeme. Kuid neid annab alati ühiselt lahendada, seepärast jätkame lootustega.

KÄSIKIRJALISTEST KATALOOGIDEST ELEKTRONKATALOOGINI: TÜRi KOGUD JA KATALOOGID

LJUDMILA DUBJEVA

Tänapäeval, mil kogude avamine kaasaegsete automatiseeritud infootsüsteemide kaudu võimaldab lisaks lugeja paremale teavitamisele tänapäeva kirjandusest ka raamatukogu kõigi varade avamist automatiseeritud infootsüsteemides, keskendub tähelepanu järjest enam raamatukogu ajaloolistele väljakujunenud infootsüsteemidele – kataloogidele. Nende kaasamine automatiseerimisse võiks seda kiirendada, hõlbustada ning säästa tööaega ja -jõudu. Enne, kui õnnestub traditsioonilised infootsüsteemid kaasata tänapäevasesse automatiseerimisse, peab neid kõigepealt tundma õppima, selgitama nende vastavuse kogudele ja oskama neis sisalduvat informatsiooni maksimaalselt kasutada. Ajalooliselt väljakujunenud suuremate kogudega vanemad raamatukogud pööravadki järjest enam sellele tööle tähelepanu. Sellest annavad tunnistust nii suured rahvusvahelised ajalooliste kogude kirjeldamise projektid, milles kataloogidel on oma osa /1/ ja milles osaleb ka Tartu Ülikooli Raamatu-

kogu, kui rahvuslikud ajalooliste kataloogide uurimise projektid /2/. Ka ajalooliste kogudega raamatukogude ajalooliste kataloogide seisundi analüüsid annavad tunnistust nende kataloogide täiendava uurimise vajadusest /3/.

Ajalooliste kogudega raamatukogud on muutumas nii oma kogude kui neid avavate kataloogide poolest teadusliku uurimistöö abivahenditest teadusliku uurimise objektideks. Raamatukogu, olles vaimse pärandi materiaalne kandja, kujutab endast kultuuri fenomeni, mille väärtus on seda suurem, mida suuremat ajaloo protsessi osa ta endas kontsentreerib. Just sellepärast muutuvad suuremad ajalooliste kogudega raamatukogud ja peavadki tegelikult olema ise enese uurimisobjektiks. Kogude uurimine ja nende avamise ajaloo uurimine on taolise raamatukogu ülesandeks. Mida väärtuslikumad on need kogud ajalooliselt, seda enam vääriavad nad uurimist ja avamist. See võib aga väljuda raamatukogu igapäevase töö raamidest. Nagu iga raamatukogu ajaloo valdkon-

na uurimine, nii ka kogude ajaloo uurimine ja kogude kataloogides avamise ajaloo uurimine toob välja üldised ajaloolise arengu seaduspärasused – eriti raamatukogude ajaloo ja teaduse ajaloo kõrvutamisel. Siinjuures sulavad kokku teadusliku uurimise ja raamatukogu kui uurimisvahendi omavahelised piirid, eriti just sama asutuse piires, nii et uurimisfunktsioonid kasvavadki välja raamatukoguhoidja igapäevasesest tegevusest. Kultuuripärandi uurimine tekitab probleeme, mille lahendamine on võimalik ainult juhul, kui raamatukoguhoidja on piisavalt pädev uurija /4/.

Pidades silmas just sellist uurimisprobleematika metodoloogilist tausta, näeme, kui aktuaalne on tähelepanu pööramine ajalooliste kogudega raamatukogu kataloogisüsteemi arengule.

Tartu Ülikooli Raamatukogus on korduvalt vaadeldud üksikute kataloogide loomist ning uuritud kataloogisüsteemi arengut eri etappidel. Antud käsitluses on vaatluse all kataloogide ja kogude vahetõde selle arengus (tervikuna ja kõige olulisemate kataloogide näitel) ja kataloogisüsteemi muutused selle taustal.

19. sajandi alguses pani TÜRi kataloogisüsteemi arengule aluse kogude kujunemine, kasv ja areng vastavalt 1802. aastal taasavatud Tartu Ülikooli õppe- ja teadustöö vajadustele. Kogude aktiivne komplekteerimine raamatukogu tegevuse esimestest aastatest alates tõi peatselt päevakorda nende avamise ja kättesaadavaks tegemise kataloogide kaudu. Nii kujuneski Tartu Ülikooli Raamatukogus 19. sajandi keskepaigaks kataloogisüsteem (süsteemaatiline kohakataloog, tähestikulised kirjan-

1. Handbuch der historischen Buchbestände in Österreich. – Bd. 1–3. – Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1994–1996.
Handbuch der historischen Buchbestände in Deutschland. – Bd. 1, 3–10, 12, 14–16. – Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1992–1996.

Handbuch deutscher historischen Buchbestände in Europa. Bd. 2. – Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1997. 309 S.

2. Deutsche Bibliothekskataloge im 19. Jahrhundert: analytisches Repertorium. Bd. 1–2. – München; London; New York; Paris: K. G. Saur, 1992.

3. Kind-Doerne, Ch. Die niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen. Ihre Bestände und Errichtungen in Geschichte und Gegenwart. Mit ein Beitrag von Klaus Haenel über Handschriftenabteilung. Wiesbaden: Harrasowitz, 1986. S. 49–76.

4. Фабиан Б. Книга, библиотека и гуманитарное исследование. Санкт Петербург: Библиотека Российской Академии Наук, 1996. – С. 237–238.

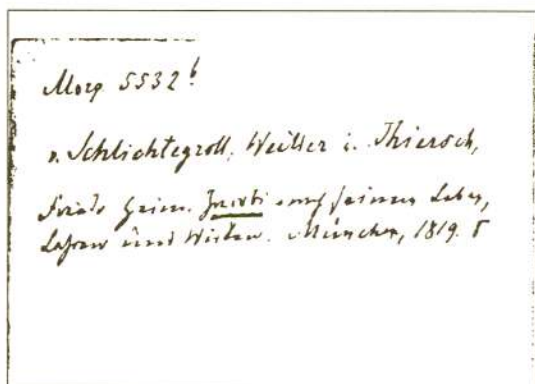
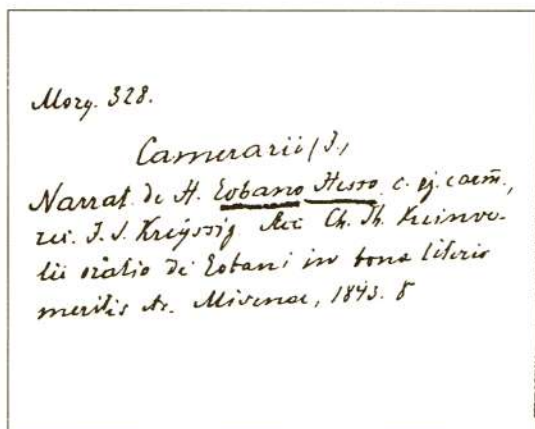
duse, dissertatsioonide ja akadeemiliste kirjade sedelkataloogid jt.), mis pidevalt arenes ja täienes /5/.

Nimetatud kataloogisüsteemi arengu etapil valitses iga kataloogi konkreetsele kogule vastavuse põhimõte, mille järgi ühes kataloogis kajastus tavaliselt üks kogu. TÜRI esimesi katalooge – just kohakatalooge – iseloomustaski range seotus kogude paigutuse ja sisuga /6/. Põhikogu paigutuse aluseks oli aga raamatukogu esimese direktori Karl Simon Morgensterni valitud Christian Gottfried Schützi, Christian Wilhelm Hufelandi välja töötatud ning Johann Samuel Erschi jätkatud bibliograafiline klassifikatsioon, mis algselt ilmus 1793. a. Jenas väljaandes *Allgemeine Repertorium der Literatur für Jahre 1785 bis 1790* ja mida kasutati ka järgnenud väljaannetes. Kirjandus jaotati 16 osakonnaks; samasid liike kasutati ka kohakataloogis. 1793. a. väljaande järgi olid need: I – Teaduslugu; II – Filoloogia; III – Teoloogia; IV – Õigusteadus; V

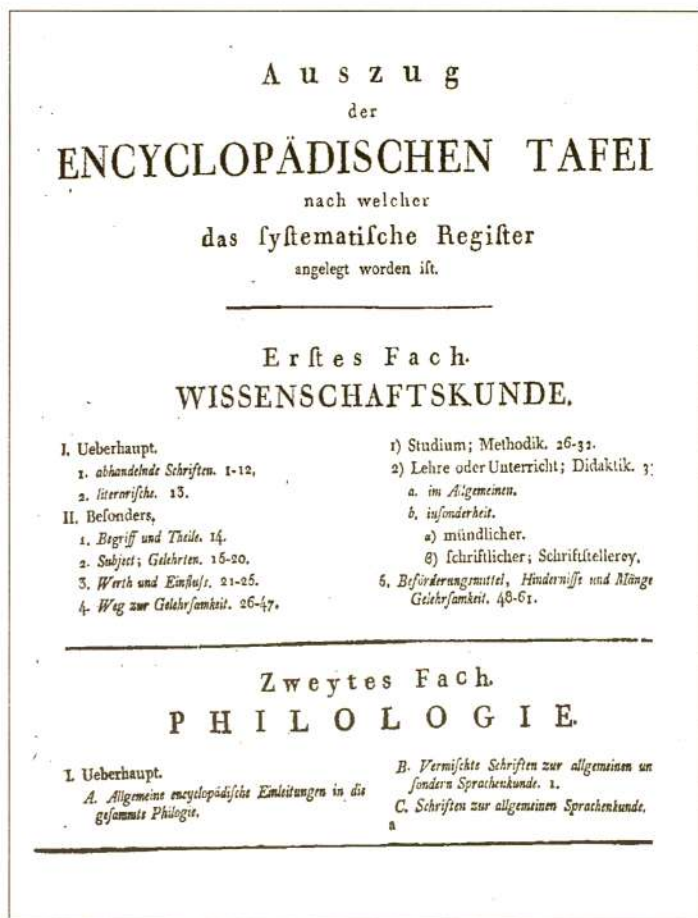
– Arstiteadus; VI – Filosoofia; VII – Pedagoogika; VIII – Riigiteadus (poliitika); IX – Sõjandus; X – Loodusteadus; XI – Tööstus (ka käsitöö, tehnika, põllumajandus); XII – Matemaatika; XIII – Geograafia ja ajalugu; XIV – Kaunid kunstid (kunstiteadus, ilukirjandus); XV – Kirjandusteadus (ka raamatukogundus); XVI – Varia (näit. ajakirjad). Iga kataloogiköide vastas teatud osakonnale. Nii jälgis antud ajastu kataloog, kajastades teatud kogu, ka selle paigutust (mõne osakonna mahu suurenemine võis tingida ka selle kajastamist mitmes köites). Liigituse täpsustamise vajadus tõi ajapikku uusi alljaotusi juurde, nii kogude paigutusse kui ka kohakataloogi. Need arenesid ju käsikäes.

Kogude kasvades ei piisanud enam kohakataloogist ja sooviga infovajadusi paremini rahuldada koostati ka tähestikkatalooge: tähestikulised kirjanduse, dissertatsioonide ja akadeemiliste jätkväljaannete, nn. akadeemiliste kirjade sedelkatalooge. 1853. a.

hakkas raamatukogu sekretär Emil Anders koostama tähestikulist generaalkataloogi sedelitel /7/. See töö kestis 1857. aastani. Esialgu näis säili-vat konkreetse kataloogis konkreetse kogu, antud juhul põhikogu, avamise põhimõte. Kuid seal näeme ka Morgensterni memoriaalkogu kohaviidaga sedeleid, mis tähendab, et kataloogis kajastus juba mitu kogu. Reeglina kataloog siiski ei dubleerinud dissertatsioonide sedelkataloogi, st. ei haaranud teist suurt kogu – akadeemiliste trükiste kogu. 1840ndate aastate teisest poolest asuti kataloogima akadeemilisi trükiseid: dissertatsioone, teese, loengukavu, programme jmt. Akadeemiliste trükiste kogu avati kahes eri kataloogis: dissertatsioonide ja teeside ning akadeemiliste jätkväljaannete, nn. akadeemiliste kirjade tähestikulises sedelkataloogis. Siin avaneb juba uus arengutendents kataloogisüsteemi kujunemisel: tingituna õppe- ja teadustöö vajadustest on üks kogu avatud mitmes kataloogis. Ka on tähes-

Vana süstemaatilise kataloogi kaardi kujud.

Allgemeine Repertorium der Literatur für Jahre 1785 bis 1790. Illmuud 1793. a. Jenas

tikulised sedelkataloogid ülesehituselt kogudest sõltumatud. Nad ei jälgi kogu paigutussüsteemi, vaid alluvad omaenda infootsipõhimõttele – on oma ülesehituselt tähestikulised. Kogu paigutus võib olla aga näiteks kas süstemaatiline või järjenumbriline.

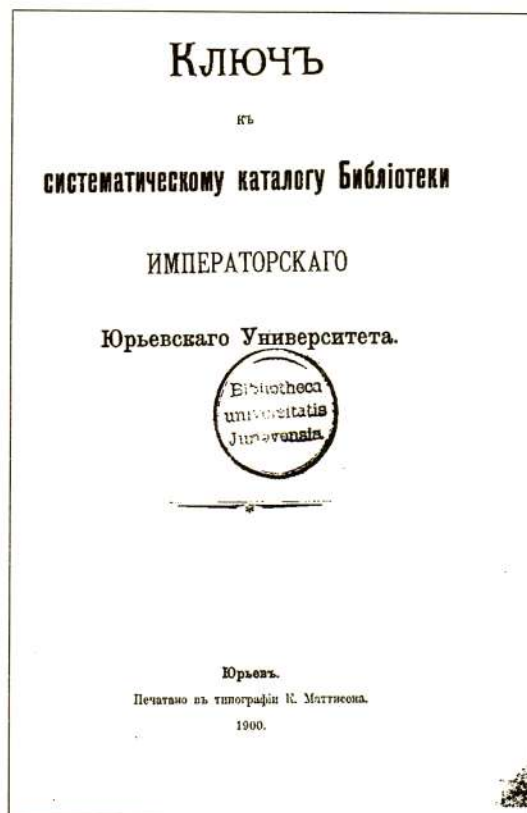
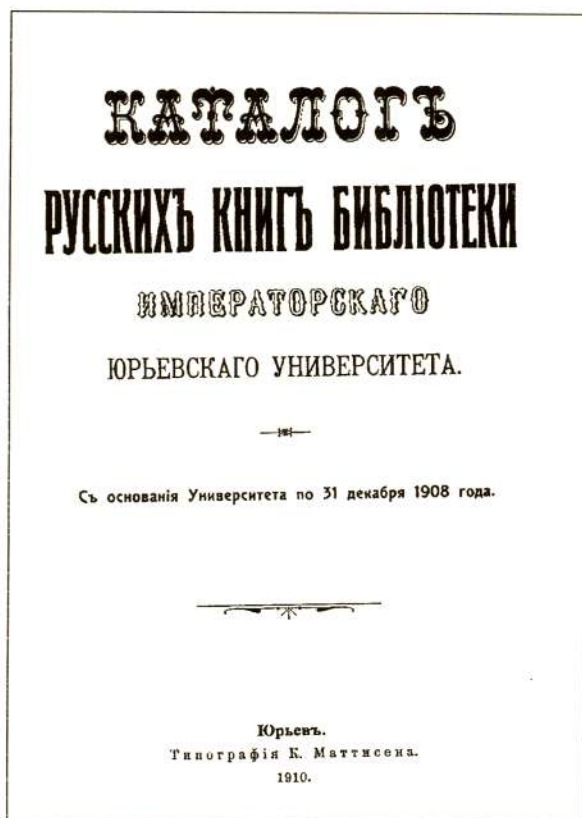
Kogude edasise suurenemise ja teaduste arengu tulemusena tekkis nõudlus sellise süstemaatilise kataloogi järele, mis poleks enam kombineeritud kohakataloog – süstemaatiline kataloog ja seotud teatud koguga, vaid teeniks ainult lugejate nõudlikumaks muutunud infootsingu rahuldamise eesmärki.

Selliseks kataloogiks sai 1860ndate lõpus ja 1870ndate alguses loodud süstemaatiline kaartkataloog, milles kasutati unikaalsete, ainult selles kataloogis kasutatud mõõtmetega kataloogikaarti.

Selle jaoks töötati välja teaduste arengutasel arvestav ja konkreetsemate kindlate teadusaladega seotud liigitussüsteem, kus kirjandus oli jaotatud 15 põhiliigiks. Need olid: I – Üldine teaduslugu ja raamatuteadus; II – Teoloogia; III – Õigusteadus; IV – Poliitilised teadused ja statistika; V – Ajalugu ja ajaloo abiteadused; VI – Geograafia ja etnograafia; VII – Keel ja kirjandus; VIII – Filosoofia ja pedagoogika; IX – Esteetika ja kunst; X – Matemaatika ja astronoomia; XI – Loodusteadus; XII – Anatoomia ja füsioloogia; XIII – Arstiteadus; XIV – Tehnoloogia (tehnikateadused ja tööstus); XV – Sõjandus /8/. See kataloog ei jälgi kogude paigutust, vaid põhineb autonoomsel, just tema jaoks loodud infootsipõhimõttel. Ka ei ole ta seotud ainult ühe koguga: kajastab peale põhikogu raama-

tute ka dissertatsioone ja teavikuid, mida tähestikuliselt avas nn. akadeemiliste kirjade kataloog. See tähendab, et seal kajastus akadeemiliste trükiste kogu ning Morgensterni memoriaalkogu.

Seega hakkas 19. sajandi keskpaigast kataloogide arengus tasapisi maad võtma kaks tendentsi – ühelt poolt ühes kataloogis mitme kogu avamine ja teiselt poolt ühe kogu avamine mitmes kataloogis. Viimane tähendas seda, et teatud kataloog kajastas ainult üht, teatud põhimõttel valitud kogu osa. Teised kogu osad ja kogu tervikuna võisid olla avatud ka teistes kataloogides. Õeldu näiteks on 1910. aastal trükivalgust näinud venekeelse kirjanduse tähestikuline trükikataloog /9/, kus oli avatud ainult osa ka mitmes teises kataloogis kajastatud põhikogust. (Järgneb.)

5. Noodla, K. K. Morgenstern ja Tartu Ülikooli Raamatukogu // TRÜ Toim. Tartu, 1970. Vihik 262. Lk. 48, 54-55; Tiirma, P. Loorits, E. Tartu Ülikooli Raamatukogu kataloogisüsteemi kujunemisest 1802–1857. a. // TRÜ Teadusliku Raamatukogu 9. teaduskonverents "Raamatukogu ajaloo küsimusi" 16–17. VI 1982 : Ettekannete teesid. Tartu, 1982. Lk. 15–19 (Ettekande käsikiri. – TÜR KHO, f. 4, nim. 3, s. 1777); TÜR KHO, f. 4, nim. 1, s. 431–446; TÜR KHO, f. 4, nim. 1, s. 407–430.

6. Dubjeva, L. Liigituse arenguloost Tartu Ülikooli Raamatukogus 19. sajandil ja 20. sajandi algul // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1995. Tartu, 1996. Lk. 108–109.

7. EAA, f. 402, nim. 5, s. 319, l. 166–167 p.

8. Schlüssel zum Systematischen Catalog der Dorpater Universitäts-Bibliothek. Dorpat, 1873. 43 S. Ключ к систематическому каталогу Библиотеки императорского Юрьевского университета. Юрьев, 1900. 55 с.

9. Каталог русских книг Библиотеки Императорского Юрьевского Университета. С основания университета по 31 декабря 1908 года. Юрьев, 1910. 653 с.

EELKATALOOGIMINE

TOOMAS SCHVAK
PIRET ORION

TPÜ üliõpilased

Mida kujutab endast eelkataloogimine?

Eelkataloogimine ehk lühendatult CIP (inglise keeles *Cataloguing in Publication*, vahel harva *precataloguing*) on teaviku andmete sisestamine kataloogi enne väljaande ilmumist. Eelkataloogimise põhieesmärk on soodustada ja kiirendada koostööd kirjastuste, trükikodade, raamatukogude ning raamatukaupluste vahel. Eelkataloogimise rahvuslik keskus (CIP *agent library*) on peaaegu alati rahvusraamatukogu, sest see on riigi kõige suurem, kõige kvalifitseerituma personali, kaasaegsema tehnika ja paremate ressursidega raamatukogu. Ka on neil võimalus kontrollida neile esitatud andmeid saabuva sundeksemplari põhjal, tavaliselt koostöös ISBN rahvusliku keskusega. Tihtipeale on eelkataloogimine seotud BIP-andmebaasiga (*Books in Print*), mis kujutab endast juba kirjastatud ja raamatuturul saadaolevate raamatute nimekirja. Viimased võivad seista kataloogis aastaid, st. ajani, mil nende müük lõpetatakse.

Eelkataloogimine on tõhus vaid korralike arvutite ja arvutivõrkude olemasolul, mis vähendavad olulisel määral töö mahtu, laiendavad infolevi ja hoiavad raha kokku. Igal kirjastajal on võimalus ühineda eelkataloogimise programmiga, mille kohaselt teavitab kirjastus eelkataloogimise keskust uue raamatu ilmumisest 3–6 kuud ette. Kirjastus täidab teaviku kohta nn. CIP vormi, milles toodud andmed ei tohi erineda ilmunud raamatu andmetest. Kuna CIP kirje koostatakse raamatutootmise varases staadiumis, võib aga lahknevusi tahes-tahtmata ette tulla. Iga kirjastaja kohus on neid vältida, sest vastasel juhul ei hõlbusta CIP raamatukogutööd sugugi. Seejärel

koostatakse nn. CIP kirje kataloog, millest avaldatakse kuu- või nädalaväljaanne kas arvutikettal, CD-ROMil või trükikataloogina ja mida levitatakse riigisiselt või rahvusvaheliselt. Kiiruse huvides kasutatakse aga üha enam CIP andmete saamiseks *on-line* kataloogi.

CIP kirje koostamine

Nagu mainitud, peavad eelkataloogimiseks esitatud andmed kattuma trükise andmetega. Eelkataloogi kirje järgib üldisi rahvusvahelisi kirjestandardeid, andmed võetakse aga nn. CIP vormist, mille täidab kirjastaja. Mida küsitakse? Tavaliselt nõutakse kirjastaja ja kaaskirjastaja andmeid, autorite nimesid ja päritolu, raamatu pealkirja. Edasi, kas on tegemist esmavõi kordustrukiga, milliste pealkirjade all on ilmunud eelmised väljaanded, kuuluvus seeriatesse, raamatu keel, märkusteala elementide olemasolu, arvatav ilmumisaeg (kuu ja aasta), ISBN ja sellega seondud info jms. Eelkataloogi kirje tuuakse hiljem koos põhiotsitunnustega trükise tiitellehe pöördele või raamatu lõpuosas, kus võib esineda märkus kataloogimisandmete kättesaadavuse kohta.

Eelkataloogimise eelised ja kasutamine

Eelkataloogimise eelised on hoolikale lugejale juba selgunud, ent võtkem need veel kord kokku:

- 1) CIP kirje õigsuses võib kindel olla, kuna selle koostab tavaliselt rahvusraamatukogu (kui ainult kirjastaja pole esitanud valeandmeid);
- 2) raamatu andmeid on võimalik levitada juba enne selle ilmumist;
- 3) CIP on majanduslikult tulus kõigile osalejatele;
- 4) CIP andmeid on võimalik

levitada korraga mitme infokanali kaudu;

5) CIP võimaldab tõhustada kontrolli sundeksemplari saatmise üle (ja sundeksemplari alusel omakorda võimalik kontrollida CIP andmete õigsust).

Eeliseid on teisigi. Ent milliseid võimalusi pakub CIP osalejatele? Raamatukogude kasu toodi juba eelpool. Sisuliselt tähendab CIP raamatukogude jaoks nn. isekataloogivat raamatut (*self-cataloguing book*), mis lihtsustab tunduvalt teavikute kirjeldamist, kuna raamatute ilmumise ajaks on see kataloogis olemas. Vähe käsitlemist leidnud osapool on aga raamatukauplus. Raamatukogude CIP katalooge on raamatukaupmeestel võimalik tellida, osta või arvutivõrgust otsida. Info raamatutest enne nende ilmumist aitab kauplustel planeerida tellimusi ning varuda raha ajaks, mil raamat ilmub. Loomulikult saab taolises infovahenduses märkimisväärset kasu kirjastus, kelle jaoks CIP programm on sisuliselt tasuta reklaam. CIP võimaldab soovijatel tellida teost juba enne kirjastamist, mis omakorda kindlustab raamatutele suurema ettetellimise ning nende kiirema ja kindlama väljastamise. Seega avaneb võimalus tiraapi paremini kavandada. Ka ei ole programmis osaleval kirjastusel vaja oma toodangut muul moel aktiivselt pakkuda – informatsioon levib CIP kataloogi kaudu.

Eelkataloogimise korraldamine Läänes

Paraku on eelkataloogimine siiski veel niivõrd uudne, et Eestisse ja enamikku endise N Liidu ja Varsavi pakti maadesse see polegi jõudnud.

Eelkataloogimist alustas Saksamaa. Omaaegse Saksa Föderatiivse Vabariigi CIP keskuseks oli *Deutsche Bibliothek* (Frankfurt-am-Mainis) ning seal võeti eelkataloogimine 1974. aastal esimesena kasutusele. Pärast Ida- ja Lääne-Saksamaa ühinemist rakendati seda endises Ida-Saksa keskraamatukogus *Deutsche Bücherei's* (Leipzigis). Need raamatukogud on nüüdseks ühinenud. Nagu peaaegu igal pool, toimub ka Saksamaal eelkataloogimine koostöös ISBN rahvusliku keskusega.

Kirje koostatakse neli nädalat enne teose ilmumist ja infot levitatakse vastavas nädalikirjas. Praegu lisaks ka trükikaartidel ja CDdel. CIP programmiga on Saksamaal seotud juba umbes 3900 kirjastust. Eelkataloogitakse ca 37 000 trükist, ehk 40–50 % riigi aastatoodangust.

Teine eelkataloogimise juhtmaa on USA, kus CIP on koondunud põhiliselt Kongressi Raamatukogusse (*Library of Congress*), kus esimesed katsed eelkataloogida tehti juba 1971. aastal. Programm rakendus lõplikult siiski alles 1977. aastal. Algul rahastasid eelkataloogimist mitmed eri organisatsioonid, nüüd toimub see täielikult Kongressi Raamatukogus raamatukogu kulu ja kirjadega.

Kolmas suur CIP keskus asub Kanada Rahvusraamatukogus (*National Library of Canada*) Ottawas, mis koordineerib väga ulatuslikku riiklikku eelkataloogimise programmi *CIP programm of Canada*. Programmiga liitumine on tasuta. Andmeid levitatakse mitmel viisil: kuukirjas *Forthcoming Books*, elektroonilises andmebaasis *AMICUS*, magnetlintidel ja mitmes trükiväljaandes. Kanadas toimib ka *Books in Print* kataloogi süsteem (*Canadian Books in Print*).

Kahtlemata on oluline osa eelkataloogimise arendamiseks ka Suurbritannia, kus teise riigina CIP 1975. aastal *British Library* poolt kasutusele võeti. Inglismaa eelkataloogimisprogramm ei erine märkimisväärselt teistest siin kirjeldatutest.

Lõpetuseks

Eesti teadusraamatukogusid ühendava integreeritud süsteemi INNOPAC käivitamine annab tehnoloogilise põhja alustada ka Eestis eelkataloogimist. Seda enam, et meil on ka oma ISBN keskus, mistõttu võib julgelt oletada, et eelkataloogimine Eestis on lähituleviku küsimus.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. National Library of Canada (<http://www.nlc-bnc.ca/>)
2. Overview of Precataloguing Procedures (<http://130.15.161.74/techserv/cat/Sect06/>)
3. Library of Congress (<http://lcweb.loc.gov/>)
4. National bibliographies and Books in Print Catalogues. Strasbourg, 1996.
5. Elliot, J. Cataloguing-in-Publication Contract Moves.

BIBLIOMEETRILISTE MEETODITE RAKENDAMISVÕIMALUSI TEADUSRAAMATUKOGUDES

ÜLLE MUST
TÜR

Üheks olulisemaks kohaks teadlaste infovajaduste rahuldamiselt on teatavasti teadusraamatukogu. Nii on see vähemalt teoreetiliselt. Samas on aga meile kõigile teada aasta-aastalt tõusvad teaduskirjanduse hinnad ning tagasi-ikäiku tegevad komplekteerimisummad. Seetõttu on teadusraamatukogul lausa eluliselt vajalik teada, kuidas oma piiratud ressursse võimalikult suure kasuteguriga rakendada. See eeldab ühelt poolt lugejaskonna vajaduste, tegevuse ja infoaktiivsuse uurimist ning teiselt poolt oma töö (lugejateenindus, komplekteerimispoliitika) korraldamist ja optimeerimist vastavalt uuringute tulemustele. Üheks võimaluseks saada adekvaatset informatsiooni ning teha õigeid otsustusi on kasutada bibliomeetrilisi meetodeid. Tänapäeval on kaalumise, mõõtmise ja läbiarvutamise objektiks langenud kogu teadusloome. Praeguseks on sellest kujunenud mitu, vaid nüanssides erinevat uurimisvaldkonda, mida nimetatakse kas stsientomeetriaks /1/, bibliomeetriaks, kübermeetriaks, informeetriaks või librimeetriaks /2/.

Bibliomeetria

on defineeritud kui matemaatiliste ja statistiliste meetodite rakendamist avaldatu kvalitatiivsete ja kvantitatiivsete muutuste mõõtmisel /3/. Bibliomeetrilised uuringud põhinevad dokumentides esinevate märksõnade, võtmesõnade, autorite, ajakirjade, institutsioonide, geograafiliste piirkondade või perioodi jaotumuse analüüsil. Tsiteerimisindeksid (näiteks Teadusliku Informatsiooni Instituudi loodud) /4/ loovad aga aluse viiteanalüüsil põhinevatele uuringutele.

Raamatukogude kogude komplekteerimine hõlmab kogude planeerimist, täiendamist ning hindamist. Planeerimine tähendab infovajaduste selgitamist ning komplekteerimise eesmärkide ja prioriteetide kindlakstegemist. Planeerimiseks peab raamatukoguhoidja tundma komplekteeritava eriala struktuuri ning konkreetset erialal kasutatavaid inforessursse. Selliste bibliomeetriliste meetodite nagu tsiteerimisanalüüsi, bibliograafiliste seoste analüüsi ja kaarviitamise analüüsi rakendamine oleks siinjuures väga tulemuslik. Kogu täiendamine nõuab raamatu-

1. Akadeemik A. Kõrna on pakkunud siin terminit "teadusmeetria".
2. Vt. I. N. Sengputa. Bibliometrics. Informetrics. Scientometrics and Librametrics: An Overview // *Libris* 1992, Vol. 42, N. 2, pp. 75-98.
3. S. von Ungern-Sternberg. Applications in teaching bibliometrics // <http://www.nlc-bnc.ca/ifla/IV/ifla6/61-ungs.htm> 4. Märts 1998
4. Vt. Must, Ü. Garfieldi Instituudi andmebaaside kasutamine bibliomeetrilises uurimistöös // *Erialateave ja raamatukogud*. Tallinn, 1995. Lk. 130-139. (*Acta Bibliothecae Nationalis Estoniae*; 5.)

koguhoidjalt ka erialaterminoloogia valdamist. Siin saaks näiteks kasutada andmebaasides esinevate märksõnade analüüsi. Komplekteerimise tulemuslikkust näitavad kogude hindamise uuringud. Uurimismeetoditena saab ka siin kasutada bibliomeetrilisi meetodeid – tsiteerimisanalüüsi, kirjanduse vananemise analüüsi jmt./5/.

Enim kasutatav bibliomeetriline meetod on viiteanalüüs. Selle alusel koostatakse tsiteeritavuse edetabelid, tehakse koolkonna-uuringuid, kaardistatakse juhtivaid uurimiskeskusi ja nende omavahelist koostööd, mõõdetakse uurimuste teaduskäibes püsivuse kestust ja vananemist, arvutatakse välja ühe ja teise riigi juhtivaid ja perifeerseid teadustöö valdkondi jne. Kuigi tsiteerimisindeksite kasutamine autori, institutsiooni, riigi või väljaande teadusmõjukuse määramisel on siiani vaidlusi tekitav teema /6/, esitatakse infotöötajatele nende igapäevatoos küllaltki tihti küsimusi: “Milline on kõige enam tsiteeritud ajakiri ...teaduses?”, “Millistes andmebaasides on see ajakiri, kus mu artikkel ilmus, refereeritav?”, “Sooviksin teada, millised on minu eriala kõrgeima impaktiga ajakirjad.” Siinjuures eeldab küsija iseenesestmõistetavalt, et raamatukogu infotöötaja valdab temaatikat ning terminoloogiat.

Impaktfaktor /7/

Lühidalt öeldes on impaktfaktor sageduse mõõtühik, millega on ajakirja artiklit keskmiselt viidatud teatud aasta või mingi perioodi jooksul. Seega arvutatakse ajakirja impakt, jagades jooksva aasta viidete arv ajakirjas kahe eelneva aasta jooksul ilmunud artiklite arvuga. Eelnev jutt näeb valemiga välja nii:

A = 1997. aasta viited artiklile, mis on ilmunud 1995–1996
B = 1995.–1996. aastal ilmunud artiklite arv
C = **A/B** ajakirja 1997. aasta impaktfaktor

Impaktfaktorit kasutatakse peamiselt akadeemilises hindamises. Teadusadministraatorid hindavad kõrgelt neid teadlasi, kes on publitseerinud oma artikleid kõrge impaktfaktoriga ajakirjades. Need teadmised on kasulikud ka teadusraamatukogude komplekteerijatele.

Samas peab meeles pidama, et ainult ühe hindamiskriteeriumi rakendamine ei too kunagi kasu. See puudutab ka impaktfaktori ületähtsustamist. Ajakirjade impakti mõjutavad paljud tegurid. Näiteks viidatakse ülevaateartiklitele sagedamini kui tavalistele teadusartiklile, sest neid kasutatakse tihti kui varasema kirjanduse asendajaid. Seepärast loetakse igat artiklit, kus on enam kui 100 viidet, ülevaateks. Seetõttu ongi tihti enim tsiteeritud ning hindamistabelites esikohal olevad ajakirjad tegelikult ülevaateajakirjad (näiteks biokeemia esiajakiri *Annual Review of Biochemistry*).

Samuti on laialt levinud arvamus, et meetodilisi artikleid viidatakse sagedamini kui harilikke teadusartikleid. Tegelikult ei ole see päris tõsi, sest paljud ajakirjad, mis on spetsialiseerunud ainult meetodiliste artiklite publitseerimisele, ei ole sugugi ülikõrge impaktiga. Samas on tõsi, et enimtsiteeritud artiklite hulka kuulub teatud arv superklassikasse arvatud artikleid, mis seda ettekujutust on ka kinnitanud. Eristatakse mitmeid viidete põhiliike /8/.

Koolkonda deklareerivad viited, mille ülesandeks on uurimismeetodika, metodoloogia või koolkonna deklareerimine. Sellele kategooriale on lähedased viited kui austusavaldused. Need esitatakse austuse avaldamiseks varasematele autoritele (teerajatele ehk klassikutele, kas sama või naaberteaduse autoriteetidele).

Allikaviited on teadustöös kõige praktilisema iseloomuga ja levinuimad. Teadustöö üheks põhio-

deks on see, et autor peab tagama kõigi oma uurimuses esitatud väidete kontrollitavuse ning tagama sellega oma töö usaldusväärsuse. Allikaviidetes esitataksegi uurimistöö aluseks olev kirjandus, arhiivimaterjalid ning muud andmed.

Fooniviited antakse kirjanduse kohta, milles leiduvat infot töös vahetult ei kasutata, kuid mida mingil põhjusel on siiski vaja osundada. Nende hulka kuuluvad ka suunavad viited, mis juhivad tähelepanu käsitletava teema lähedasele kirjandusele ning teavitavad lugejat sageli peatselt ilmuvast tööst.

Korrigeerivad viited esitatakse kellegi teise või enda varasema töö täpsustamiseks või parandamiseks; neid peetakse teadusliku diskussiooni normaalseks koostisosaks ega loeta negatiivseks hinnanguks viidatavale tööle.

Kriitilised viited esitavad teatud töö autorile juba otseseid pretensioone.

Eraldi kategooriaks on eneseviited, mis võivad kanda mitme juba mainitud kategooria funktsioone. Eneseviited moodustavad keskmiselt 13 % kõigist viidetest. Taustana peab teadma, et impaktfaktori määramisel neid arvesse ei võeta. Nii näiteks arvutatakse ajakirja lõplik impaktfaktor välja järgnevalt:

A = viiteid aastatel 1995–1996 ilmunud artiklile 1997. aastal
B = eneseviitamisi aastail 1995–1996 ilmunud artiklile 1997. aastal
C = **A-B**
D = 1994.–1995. aastal ilmunud artiklite arv
E = **C/D** kontrollitud impaktfaktor

Iga enesest lugupidav teadusraamatukogu peaks omama *Science Citation Index*, *Social Science Citation Index*, *Art&Humanities Citation Index* ning *Journal Citation*

5. S. von Ungem-Sternberg. *Op. Cit.*

6. Vt. nt. Per O. Seglen. Why the impact factor of journals should not be used for evaluating research // *British Medical Journal*, 1997, Vol. 314 (7079), February 15, pp. 498-502.

7. Eesti keeles kasutatakse ka terminit “mõjutegur”.

8. Ü. Must. Eesti ajalooteadus 1990. aastatel. Stsientomeetriline analüüs // *Kleio*, 1997, 4 (22), 3-11.

Reports andmebaase. Kui esimesed kaks andmebaasi pole meie raamatukogudes lausa tundmatud (CD-ROM versioon SC/1st on Akadeemilisel Raamatukogul, SSC/1st Tartu Ülikooli Raamatukogul ning sõidusotsingu võimalus SC/1st on Rahvusraamatukogul ning Tartu Ülikooli Raamatukogul), siis kahjuks pole *Journal Citation Reports* meie raamatukogudes veel jõudnud.

Journal Citation Reports

on Teadusliku Informatsiooni Instituudi (ISI) 1975. aastal loodud andmebaas ja väljaanne, mis sisaldab rohkem kui 7000 teadusajakirja tsiteerimisandmeid. Selle kaks väljaannet – nn. teaduste (*Science*) väljaanne (sisaldab 4500 ajakirja) ning sotsiaalteaduste (*Social Science*) väljaanne (sisaldab 1400 ajakirja) – annavad informatsiooni enimtsiteeritavate, kõrgeima impaktfaktoriga ning suurima artiklite arvuga ajakirjade kohta. See väljaanne on parim abivahend raamatukogudele, kirjas-tajatele ja autoritele õigete valikute tegemisel.

Kuigi meie raamatukogudel puuduvad siiani võimalused endale paljusid vajalikke andmebaase muretseda, on õnneks palju informatsiooni kättesaadav ka vabalt Interneti kaudu. Iga raamatukogu infotöötaja arvutis peaks vähemalt *bookmarks'* ides olema selliste institutsioonide aadressid nagu:

Teadusliku Informatsiooni Instituut

<http://www.isinet.com/>

Medscape

<http://www.medscape.com/>

UnCover

<http://uncweb.carl.org/index.html>

EBSCO

<http://www.ebsco.com/>

Serials in Cyberspace

<http://www.uvm.edu:80/~bmaclenn/>

URVE TÖNNOV, kuidas läheb Tartu Ülikooli Raamatukogul?

Mis on tänasel päeval teadusraamatukogu probleemideks, seda ei olegi nii lihtne öelda. INNOPAC pole kaugeltki ainus, mille kallal raamatukogurahvas oma pead murrab. Uurimist vajavaid probleeme on palju ja laias laastus on nad kõik kantud ideest, kuidas raamatukogu varasid kasutajale Tartus, Eestis, kogu maailmas paremini tutvustada ja kättesaadavaks teha. Eesti teadusraamatukogudel on paljuski sarnane uurimistemaatika: lugejate infovajaduste tundmaõppimine, töökorralduse analüüs ja täiustamine, lugeja- ja personali-koolitus, raamatu ja raamatukogu ajalugu, teavikute säilitamine ja restaureerimine. Minu meelest lähenevad raamatukogud paljudele teemadele sama süvitsi kui uurimisinstituudid. Kui tahta, võib siingi probleemi näha – ja tuttavanaolist: uurimisasutuste töötajatel on teistsugused ametikohad, tööülesanded ja palk. Seal on see põhitöö, raamatukogus tuleb leida aeg teadustööks enamasti igapäevatöö kõrvalt. TÜ Raamatukogus on teaduri ametikohti ainult kaks. Neile lisaks on ehk veel 4-5 töötajat, kelle põhtöö ühtib suures osas nende uurimisteamaga.

Suurem osa uuringutest, konverentsi- ja seminariettekannetest, raamatukogu väljaannetes ja andmebaasidena avaldatust põhineb tegelikult entusiasmil ja armastusel oma töö vastu.

Edasiminekut on aga siingi määrgata. Ka raamatukoguhoidjad on õppinud raha küsima. Mitut arendus- ja teadusprojekti rahastatakse suures osas *grant'*ide ja toetuste alusel. Näiteks uurimused Tartu Ülikooli – või veelgi laiemalt – Balti riikide haritlaskonnast 16.–19. s., raamatukogu multimeedia klassi loomine, Tartus leiduva baltisaksa kunsti ja Juri Lotmani isikuarhiivi andmebaasi koostamine ning rahvusvahelised uurali keeleteaduse andmebaasi URBIS ja 16.–18. s. saksakeelsete juhutrukiste andmebaasi koostööprojektid. Toetanud on meid nii Avatud Eesti Fond kui Eesti Teadusfond, Kultuuriministeerium ja

välispartnerid. Käimasolevaid ja alles elluviimist ootavaid projekte on palju. Väga mitmed neist pakuvad rahvusvaheliselt teadus- ja kultuuriloolist huvi.

Kuidas kõiki neid projekte teostada? Infotehnoloogia on tänapäeva teadusraamatukogus samuti valusavõitu peatükk. Napib nii riistkui tarkvara, ka koolitatud spetsialiste. Veel paari aasta eest oli olukord väga kurb. Mõtlesime, et gümnaasiumidest arvatikasutuse meki suhu saanud tiigrikesud hüppavad tudengiseisusse jõudnuna ülikooli raamatukokku nagu kotti: ei arvuteid, ei infot. Täna on Tartu Ülikooli Raamatukogul siiski esimene Eesti elektronkataloog INGRID (ligi 50 000 kirjega), mida lugeja saab kasutada pea kõikjal raamatukogus. Kaugotsinguid Interneti vahendusel saab teha nii eesti kui inglise keeles. INGRIDi loomine valmistas suuresti ette üleminekut INNOPACi koondkataloogidele.

Teine oluline samm lugejate infovajaduse leevendamisel oli multimeedia klassi avamine 1996. a. lõpus. Lugejatele on seal 12 ajakohast arvutit, sadakond bibliograafia-, täistekst- ja multimeediaandmebaasi, kasutada saab kõiki Interneti teenuseid. Käesoleva aasta paari esimese kuu jooksul kasutas klassi sama palju lugejaid kui eelmisel aastal kokku.

Uue infotehnoloogia rakendamine on parandanud infolevi raamatukogu kõigi tegevusvaldkondade kohta. Ka raamatukogu viimastel aastatel ilmunud väljaanded on kättesaadavad Interneti vahendusel.

80 % riistvarast, mida kasutavad meie lugejad ning raamatukoguhoidjad oma igapäevatöös, on hangitud ülikooliväliste toetustega.

Kuni on huvi oma tööd paremini teha, on kõik veel lootusrikas. Kuid käärid võimaliku, vajaliku ja tege-liku vahel on nii suured, et itk tuleb pääle. Raamatuosturaha, mille eest tuleks muretseda näiteks kogu Tartu Ülikooli teadus-, arendus- ja õppetöök vajalik kirjan-dus, ka CDd ja teised tänapäevased teavikud, saab võtta ainult musta huumorina. Komplekteerimiseks ette nähtud raha, mis oli 1996. aastal ekstreemselt "suur", üle 10 miljoni krooni, kahanes 1997. a. 7,24 miljonile ja 1998. a. 7,0 miljonile. Teadusajakirjade hind on aga tõusnud keskmiselt 20-25 %. Ülikooli raamatu-

kogu on pidanud viimastel aastatel välisajakirjade tellimist vähendama ligi kolmandiku võrra, teatmeteoste ja monograafiate ostust ei ole põhjust rääkida.

Käesoleva aasta jaanuaris Tartu Ülikooli Raamatukogu tegevust hinnanud Melloni Fondi eksperdid (kolm tipptasemel USA raamatukoguspetsialisti) nendivad oma ülevaates, et praegune teavikute komplekteerimise tase raamatukogus ainult ei lõpeta teaduslike kogude ajaloolise arengu, vaid ei võimalda Tartu Ülikoolis teha tänapäevast õppe- ja teadustööd. Võrdluseks toovad nad USA ja Kanada ülikooliraamatukogude andmed, kus komplekteerimissummad on meist keskmiselt suurusjärgu võrra suuremad. Tartu Ülikooli Raamatukoguga suuruselt võrreldavate raamatukogude teavikute hankeraha on aga meie omast 13-14 korda suurem. (Runkle, M., Mosher, P., Hayes, R. M. Tartu University Library. The report on a site visit. 31 January 1998. P. 6.)

Kuigi alustasin raamatuosturaha nappusest, on teadusraamatukogude muredel märksa laiem tagapõhi. Kui Rahvusraamatukogul ja rahvaraamatukogudel on tänaseks nende tegevust reguleeriv seadus, siis teadusraamatukogudel seda ei ole. Raamatukogud alluvad eri ministeriumidele ja ülikooliraamatukogude toimetulekumured on vaid ülikooli enda hooleks. See seab raske löögi alla sellise suure ja polüfunktsionaalse teadusraamatukogu nagu Tartu Ülikooli Raamatukogu. Kohustused on, aga rahalist katet ei ole. Teadusraamatukogude arenguks vajalike riiklike tagatiste puudumisest rääkisid eelmises RK numbris põhjalikumalt nii Tiit Valm kui Peeter Olesk. Igapäevatoos ja tulevikusuundade kavandamiseks vajaksid teadusraamatukogud hädasti selgelt sõnastatud riiklikku raamatukogupoliitikat.

Ülikooliraamatukogud on löögi alla jäänud ka paljude poolest. Kui põgusaltki võrrelda Eesti raamatukoguhoidjate keskmisi palku, siis madalaimad on nad kõrgkooliraamatukogudes. Tartu Ülikooli Raamatukogu ei ole veel kuskil kuulutatud II astme raamatukoguks, aga palganumbrid on määratud just selle kategooria järgi. Eesti eriala- ja teadusraamatukogude 1996. a. statistikaaruanne toob järgmised andmed: töötajate keskmine (kuu)töötasu (tuhandetes kroonides) – RR – 2,0; EAR – 2,6; TÜR – 1,5; KMAR – 2,6; ELR – 3,0; MR – 3,1. Ülikooliraamatukogudest on 2000 piiri ületanud vaid kaks raamatukogu. Huvitusetu pole ka märkida, et TÜ Raamatukogu keskmisest palgast allpool on ainult Narva kõrgkooli raamatukogu. Pehmelt öeldes ei rõõmusta selline asjade seis meie raamatukogu peret. Mitmed tublid töötajad ongi juba leinud endale uue töökoha. Miks ka mitte, kui isegi teised raamatukogud pakuvad oluliselt suuremat palka. Meid olevat palju. Raamatukoguhoidjaid nimelt. Tartu Ülikooli Raamatukogus on 1992. aastast tänaseni koondatud ligi 70 ametikohta. Jäänute koormus on tublisti suurenenud. Uue töötehnoloogia rakendamise ei olda veel sealmaal, et saaks vähemate inimestega hakkama. On alles uuele ülemineku aeg. See on raamatukogudes aeg, mil iga päev tuleb õppida, ümber- ja täiendõppida. See on loomulik ja tore aeg, aga olgem ausad, inimene vajab oma pingutuste ja püüete eest ka tunnustust – ja eelkõige tööväärset palka.

Eesti raamatukoguhoidjad õnnitlevad URVE TÖNNOVit 60. sünnipäeval. RK toimetusele juubilarile palju õnne! Loodame hea koostöö jätkumist!

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE VII KONGRESSI

korraldustoimikond pidas Malle Ermeli juhtimisel esimese töökoosoleku 6. märtsil Tartu Ülikooli Raamatukogus ja täiendava arutelu 12. märtsil Kultuuriministeriumis.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu ja Tartu Ülikooli Raamatukogu korraldusel
TOIMUB 22.-23. OKTOOBRI
TARTUS
KONGRESS "RAAMATUKOGUD AVATUD ÜHISKONNAS"

Kavas on kaks ühisistungit ja töö kolmes sektsioonis: teadus- ja erialaraamatukogude sektsioon, rahvaraamatukogude sektsioon, kooliraamatukogude sektsioon.

Kongressile on kavas kutsuda 200 raamatukoguhoidjat kodu- ja välismaalt. Kongressi osavõtumaks on 300 krooni. Täpsem informatsioon: Malle Ermel, tel 27-465 705; e-post: malle@utlib.ee ERÜ büroo, tel 22-450 929; e-post: ela@nlib.ee

SAAME KOKKU

10. märtsil kohtusid ERÜ büroos Ivi Tingre, Aita Karjatse ja Ester Lepik, kes otsustasid kutsuda 15. aprillil raamatukoguveteranid Rahvusraamatukogu nurgasaali, et kaaluda oma klubi moodustamist ERÜ juurde. Kõik huvilised on teretunud!

*

NB! Ajakirja "Raamatukogu" toimetuse on lahkelt nõus ka edaspidi ERÜ uudiseid avaldama. Palume toimkondade ja töörühmade koosolekutest, seminaridest, piirkondlikes ühendustes toimunust või kavandatavast anda ERÜ büroole aegsasti teavet. Jääme ootama ja täname teid juba ette!

ERÜ büroo

Eesti eriala-, teadus-, rahva- ja kooliraamatukogud 1996. aastal

	Rk-de arv	RAAMATUKOGU TÖÖTAJAD												
		Kokku ametis	Raamatukoguhoidjaid											
			Ametis	% töötajatest	Hariduse järgi									
					Ülikooliharidus			Rakenduskõrgharidus			Keskharidus			
					Kokku	Rkogundus-haridus	% rk. hoidjatest	Kokku	Rkogundus-haridus	% rk. hoidjatest	Kokku	Rkogundus-haridus		
Kokku	% rk. hoidjatest	Kokku	% rk. hoidjatest											
Rahvaraamatukogud														
1. Tallinn	28	179	133	74.3	87	62	46.6	6	5	3.8	40	19	14.3	
2. Kohtla-Järve	13	75	52	69.3	16	12	23.1	2	1	1.9	33	21	40.4	
3. Narva	5	67	46	68.7	24	24	52.2	0	0	0.0	22	18	39.1	
4. Pärnu	6	49	38	77.6	19	11	28.9	3	3	7.9	16	9	23.7	
5. Sillamäe	2	22	16	72.7	11	6	37.5	0	0	0.0	5	4	25.0	
6. Tartu	5	133	99	74.4	63	33	33.3	1	1	1.0	35	14	14.1	
7. Harjumaa	63	153	105	68.6	35	23	21.9	1	1	1.0	63	25	23.8	
8. Hiiumaa	10	24	21	87.5	5	5	23.8	0	0	0.0	14	8	38.1	
9. Ida-Virumaa	35	71	53	74.6	12	9	17.0	2	2	3.8	39	19	35.8	
10. Jõgevamaa	31	62	55	88.7	17	9	16.4	5	5	9.1	32	23	41.8	
11. Järvamaa	36	65	55	84.6	21	16	29.1	1	0	0.0	33	20	36.4	
12. Läänemaa	24	57	44	77.2	16	9	20.5	1	1	2.3	27	6	13.6	
13. Lääne-Virumaa	42	80	70	87.5	21	17	24.3	0	0	0.0	49	31	44.3	
14. Põlvamaa	33	56	48	85.7	9	4	8.3	1	1	2.1	36	21	43.8	
15. Pärnumaa	45	75	63	84.0	20	20	31.7	0	0	0.0	43	19	30.2	
16. Raplamaa	35	70	56	80.0	16	13	23.2	1	1	1.8	38	22	39.3	
17. Saaremaa	31	53	49	92.5	14	10	20.4	0	0	0.0	34	19	38.8	
18. Tartumaa	50	73	63	86.3	22	15	23.8	0	0	0.0	40	26	41.3	
19. Valgamaa	27	56	47	83.9	10	4	8.5	3	3	6.4	34	17	36.2	
20. Viljandimaa	42	93	74	79.6	18	14	18.9	10	9	12.2	46	27	36.5	
21. Võrumaa	40	76	66	86.8	18	12	18.2	2	2	3.0	46	23	34.8	
Rahvaraamatukogud kokku	603	1589	1253		474	328		39	35		725	391		
Rahvaraamatukogude keskmine		2.6	2.1	78.9	0.8	0.5	26.2	0.1	0.1	2.8	1.2	0.6	31.2	
Eriala- ja teadus-raamatukogud														
Rahvusraamatukogu	1	587	510	86.9	483	253	49.6	4	4	0.8	23	8	1.6	
* Universaalrk-d	2	195	154	79.0	128	71	46.1	7	3	1.9	19	0	0.0	
** Ülikoolirk-d	6	531	439	82.7	318	100	22.8	9	8	1.8	112	15	3.4	
Muud kõrgkoolirk-d	14	37	36	97.3	21	18	50.0	2	1	2.8	13	8	22.2	
*** Teaduslikud erialark-d	4	80	58	72.5	44	30	51.7	5	2	3.4	9	2	3.4	
Muud erialark-d	98	154	130	84.4	86	39	30.0	4	3	2.3	34	7	5.4	
Eriala- ja teadusrk-d kokku	125	1584	1327		1080	511		31	21		210	40		
Eriala- ja teadusrk-de keskmine		12.7	10.6	83.8	8.6	4.1	38.5	0.2	0.2	1.6	1.7	0.3	3.0	

1997. aasta rahvaraamatukogude statistilised andmed avaldame RK järgmises numbris. Toim.

Eesti eriala-, teadus-, rahva- ja kooliraamatukogud 1996. aastal

	Rk-de arv	RAAMATUKOGU TÖÖTAJAD											
		Kokku ametis	Raamatukoguhoidjaid										
			Ametis	% töötajatest	Hariduse järgi								
					Ülikooliharidus			Rakenduskõrgharidus			Keskharidus		
					Kokku	Rkogundus-haridus		Kokku	Rkogundus-haridus		Kokku	Rkogundus-haridus	
Kokku	% rk. hoidjatest	Kokku	% rk. hoidjatest	Kokku		% rk. hoidjatest							
Kooliraamatukogud													
1. Tallinn	96	136	136	100.0	82	41	30.1	15	6	4.4	38	11	8.1
2. Kohtla-Järve	12	17	17	100.0	5	2	11.8	1	1	5.9	9	5	29.4
3. Narva	18	25	24	96.0	17	15	62.5	0	0	0.0	7	7	29.2
4. Pärnu	16	21	21	100.0	12	10	47.6	3	0	0.0	6	2	9.5
5. Sillamäe	1	0	0	0.0	0	0	0.0	0	0	0.0	0	0	0.0
6. Tartu	17	21	21	100.0	9	7	33.3	1	1	4.8	11	4	19.0
7. Harjumaa	43	53	52	98.1	29	17	32.7	5	3	5.8	17	5	9.6
8. Hiiumaa	8	7	7	100.0	2	2	28.6	1	1	14.3	4	0	0.0
9. Ida-Virumaa	23	26	26	100.0	11	5	19.2	2	1	3.8	13	6	23.1
10. Jõgevamaa	25	28	28	100.0	13	3	10.7	0	0	0.0	15	4	14.3
11. Järvamaa	23	28	28	100.0	18	7	25.0	2	2	7.1	8	4	14.3
12. Läänemaa	27	26	26	100.0	9	4	15.4	5	0	0.0	11	5	19.2
13. Lääne-Virumaa	33	40	40	100.0	15	9	22.5	1	0	0.0	24	4	10.0
14. Põlvamaa	25	30	30	100.0	20	2	6.7	2	2	6.7	8	2	6.7
15. Pärnumaa	20	22	22	100.0	14	6	27.3	0	0	0.0	8	2	9.1
16. Raplamaa	26	32	32	100.0	18	4	12.5	0	0	0.0	13	4	12.5
17. Saaremaa	25	25	25	100.0	11	4	16.0	2	1	4.0	12	4	16.0
18. Tartumaa	24	28	28	100.0	16	4	14.3	1	1	3.6	10	6	21.4
19. Valgamaa	24	29	29	100.0	9	1	3.4	1	0	0.0	15	3	10.3
20. Viljandimaa	41	45	44	97.8	18	10	22.7	4	2	4.5	21	8	18.2
21. Võrumaa	33	34	34	100.0	15	3	8.8	1	1	2.9	18	4	11.8
Kooliraamatukogud kokku	560	673	670		343	156		47	22		268	90	
Kooliraamatukogude keskmine		1.2	1.2	99.6	0.6	0.3	23.3	0.1	0.0	3.3	0.5	0.2	13.4
Eriala-, rahva-, teadus- ja koolirk-d kokku	1288	3846	3250		1897	995		117	78		1203	521	
Eriala-, rahva-, teadus- ja koolirk-de keskmine		3.0	2.5	84.5	1.5	0.8	30.6	0.1	0.1	2.4	0.9	0.4	16.0

Eriala-, rahva- ja teadusraamatukogude näitarvud seisuga 31. 12. 1996.
Kooliraamatukogude 1996./1997. õ. a. näitarvud

* TAR, KMAR

** TR, TTR, TPR, EPR, TKR, EMAR

*** Eesti Meditsiiniiraamatukogu, Eesti Patendiraamatukogu, Eesti Standardiraamatukogu, Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus

Eesti eriala-, teadus-, rahva- ja kooliraamatukogud 1996. aastal

	RAAMATUKOGU KASUTAMINE			TEAVIKUD aasta lõpul			KULUTUSED (tuhandetes kroonides)			
	Regist-reeritud lugejaid	Külas-tusi	Laenu-tusi	Kokku	Raamatud		Tööjõu-kulud	Komplekteerimiskulud		
					Kokku	% teavi-kutest		Kokku	Ajakirjanduse tellimine	
									% komp.kuludest	
Rahvaraamatukogud										
1. Tallinn	60774	727605	2260555	1326459	1311945	98.9	5594.4	3617.2	1213.1	33.5
2. Kohtla-Järve	16117	178224	636236	458427	449240	98.0	1997.3	1371.9	456.2	33.3
3. Narva	20354	216320	580147	354016	348624	98.5	1854.4	1067.5	310.0	29.0
4. Pärnu	18405	206908	611321	362636	357328	98.5	1043.0	849.7	132.8	15.6
5. Sillamäe	5508	60378	147764	96172	95766	99.6	474.8	361.5	119.2	33.0
6. Tartu	39662	463992	1605698	900522	860412	95.5	4704.6	1641.7	376.6	22.9
7. Harjumaa	26244	312445	937639	795978	786169	98.8	3158.2	2204.0	497.7	22.6
8. Hiiumaa	4803	69604	191361	105584	103204	97.7	673.0	456.0	127.0	27.9
9. Ida-Virumaa	14716	148802	435666	483357	478194	98.9	1974.8	1095.9	293.0	26.7
10. Jõgevamaa	14465	185518	484527	408424	400643	98.1	1834.6	1106.2	227.3	20.5
11. Järvamaa	14379	171057	532610	447019	440144	98.5	1825.6	1118.8	276.7	24.7
12. Läänemaa	9133	104047	296201	332590	327151	98.4	1239.1	744.9	188.0	25.2
13. Lääne-Virumaa	21967	286225	804224	627172	615512	98.1	2616.5	1913.3	370.5	19.4
14. Põlvamaa	12408	140809	407845	368970	361425	98.0	1715.8	1150.3	295.3	25.7
15. Pärnumaa	14620	175993	530146	515832	510240	98.9	2109.0	1272.0	291.0	22.9
16. Raplamaa	12851	159288	404832	407514	401850	98.6	1895.0	975.0	207.0	21.2
17. Saaremaa	13341	162172	388863	327077	322066	98.5	1567.7	942.2	158.0	16.8
18. Tartumaa	15641	170670	494634	634937	629364	99.1	2226.8	1097.5	353.4	32.2
19. Valgamaa	12449	155671	439711	347116	341674	98.4	1600.7	966.3	185.5	19.2
20. Viljandimaa	22579	263623	800460	646013	638409	98.8	2892.5	1425.7	329.1	23.1
21. Võrumaa	17009	195346	652851	541256	532247	98.3	2191.5	1266.1	295.5	23.3
Rahvaraamatukogud kokku	387425	4554697	13643291	10487071	10311607		45189.3	26643.7	6702.9	
Rahvaraamatukogude keskmine	642.5	7553.4	22625.7	17391.5	17100.5	98.3	74.9	44.2	11.1	25.2
Eriala- ja teadusrk-d										
Rahvusraamatukogu	52312	609374	553358	3080229	1952249	63.4	14391.1	5457.0	1407.3	25.8
* Universaalrk-d	17317	92001	514815	2986509	2498693	83.7	6133.3	9532.0	6499.0	68.2
** Ülikoolirk-d	55233	1207147	2064641	5981679	4136709	69.2	11154.7	16217.0	10407.6	64.2
Muud kõrgkoolirk-d	8480	302724	166431	641313	613753	95.7	1076.8	791.8	219.6	27.7
*** Teaduslikud erialark-d	13734	72502	700350	23551650	364817	1.5	2740.6	1979.5	684.2	34.6
Muud erialaraamatuk-d	26370	220204	624761	2138351	1511192	70.7	3207.6	1567.7	882.4	56.3
Eriala- ja teadus-raamatukogud kokku	173446	2503952	4624356	38379731	11077413		38704.1	35545.0		
Eriala- ja teadus-raamatukogude keskmine	1387.6	20031.6	36994.8	307037.8	88619.3	28.9	309.6	284.4	160.8	56.5

Eesti eriala-, teadus-, rahva- ja kooliraamatukogud 1996. aastal

	RAAMATUKOGU KASUTAMINE			TEAVIKUD aasta lõpul		KULUTUSED (tuhandetes kroonides)					
	Regist-reeritud lugejaid	Külas-tusi	Laenu-tusi	Kokku	Raamatud		Tööjõu-kulud	Komplekteerimiskulud			
					Kokku	% teavi-kutest		Kokku	Ajakirjanduse tellimine		
									Kokku	%komp. kuludest	
Kooliraamatukogud											
1. Tallinn	59670	865407	1236838	1484500	1475622	99.4	3607.3	10958.2	324.8	3.0	
2. Kohtla-Järve	6799	80657	122122	175481	174025	99.2	366.9	1225.6	93.7	7.6	
3. Narva	12336	122397	175219	381840	379601	99.4	791.2	2246.3	88.4	3.9	
4. Pärnu	8272	122750	151456	176367	174660	99.0	561.6	1611.1	45.1	2.8	
5. Sillamäe	0	0	0	16000	15500	96.9	27.0	55.6	42.8	77.0	
6. Tartu	8907	114762	143823	233992	227327	97.2	643.2	1452.7	85.6	5.9	
7. Harjumaa	14566	367320	460087	367926	360571	98.0	967.7	2847.6	191.5	6.7	
8. Hiiumaa	1650	19519	26081	72993	71615	98.1	151.3	434.2	31.1	7.2	
9. Ida-Virumaa	7623	90825	172886	323302	321373	99.4	519.8	873.1	174.5	20.0	
10. Jõgevamaa	5141	71312	75142	179700	177681	98.9	417.2	1495.9	105.1	7.0	
11. Järvamaa	6028	115411	100488	248276	246445	99.3	536.1	1252.2	79.0	6.3	
12. Läänemaa	5386	62749	71104	187712	184582	98.3	3819.4	4927.0	766.7	15.6	
13. Lääne-Virumaa	11042	181859	197406	351704	348315	99.0	696.4	3305.2	205.8	6.2	
14. Põlvamaa	4932	56648	75346	170218	168229	98.8	462.0	1349.3	117.5	8.7	
15. Pärnumaa	5262	47867	78087	223871	221448	98.9	467.2	999.8	80.3	8.0	
16. Raplamaa	5792	84790	81745	184326	181354	98.4	614.7	1726.9	117.8	6.8	
17. Saaremaa	5556	46672	56179	109950	107796	98.0	387.5	956.9	106.8	11.2	
18. Tartumaa	5830	88295	95231	232756	230839	99.2	575.0	1574.8	98.5	6.3	
19. Valgamaa	5713	73586	91198	211235	209763	99.3	411.9	992.3	80.1	8.1	
20. Viljandimaa	10170	142686	180040	335431	329981	98.4	908.7	2210.0	138.5	6.3	
21. Võrumaa	7721	128945	163646	238925	236245	98.9	556.7	1928.6	122.7	6.4	
Kooliraamatukogud kokku	198396	2884457	3754124	5906505	5842972		17488.8	44423.2	3096.2		
Kooliraamatukogude keskmine	354.3	5150.8	6703.8	10547.3	10433.9	98.9	31.2	79.3	5.5	7.0	
Rahva-, eriala-, teadus- ja koolirk-d kokku	759267	9943106	22021771	54773307	27231992		101382.2	106611.9	29899.2		
Rahva-, eriala-, teadus- ja koolirk-de keskmine	589.5	7719.8	17097.6	42525.9	21142.9	49.7	78.7	82.8	23.2	28.0	

RAAMATU- KOGUNDUSE UUDISKIRJANDUS

1998 / 2

Koostanud: ENE SAHKAI

RAAMATUKOGUNDUSE ÜLDKÜSIMUSED

143. **Bibliotekininkystes** naujienos : Informacijos leidinys Nr 2. - Vilnius, 1997. - 30 p. - RR.

144. **Controlling** für Öffentliche Bibliotheken : Wegweiser zu einer effizienten Steuerung. - Berlin, 1994. - 101 S. - (Arbeitshilfen / Deutsches Bibliotheksinstitut). - EAR, RR.

145. **Froehlich, T. J.** Survey and analysis of the major ethical and legal issues facing library and information services. - München, 1997. - [6], 97, [2] p. - (IFLA publications; 78) - EAR.

146. **Latvijas** bibliotēku darba rādītāji 1996. - Rīga, 1997. - 56, [1] p. - Osa teksti ingl. k. - RR.

147. **Library Trends**. Vol. 46, N 1. Buildings, books, and bytes : Perspectives on the Benton Foundation report on libraries in the digital age. - Champaign, IL, 1997. - 228 p. - RR.

148. **Umlauf, K.** Moderne Buchkunde. - Harrasowitz, 1996. - 191 S. - (Bibliotheksarbeit; 2). - EAR.

149. Die **wissenschaftlichen** Bibliotheken Europas : Aufgaben und Ziele : Vorträge und Kommissionssitzungen : 23. Österreichischer Bibliothekartag, Graz, 13. bis 17. September 1994. - Wien, 1997. - 572 S. - (Biblos-Schriften; Bd. 162). - EAR.

*

150. **Agander, A., Hughes, L.** Balttilais-Pohjoismainen kasvatusalan kirjastoseminaari vahvisti yhteistyötä // Kirjamakasiini : Jyväskylän yliopiston kirjaston tiedotuslehti. - 1997. - N 2. - S. 33-35. - RR.

151. **Curry, A.** The Library Association Record and censorship : A content analysis // Libri. - 1997. - Vol. 47, N 4. - P. 214-233. - TÜ.

152. **Demans, S., Brogdon, L.** Determining copyright status for preservation and access : Defining reasonable effort // Libr. Resour. and Techn. Serv. - 1997. - Vol. 41, N 4. - P. 323-334. - TÜ.

153. **Dirmaichner, U.** Bibliotheken und Urheberrecht // Bibliotheksforum Bayern. - 1997. - Jg. 25, H. 3. - S. 292-300. - RR.

154. **Ekhholm, K.** Sensuurin musta laatikko // Kirjastolehti. - 1997. - Vsk. 90, N 12. - S. 360-361. - ELR, ERÜ, RR, TTÜ, TÜ.

155. **Lopez, X. R.** New developments in intellectual property rights : Implications for geographic information systems // J. of Academic Librarianship. - 1997. - Vol. 23, N 6. - P. 517-523. - RR, TTÜ.

156. **Melot, M.** Les nouvelles bibliothèques nationales et la mutation des bibliothèques à la fin du 20e siècle // Alexandria. - 1997. - Vol. 9, N 3. - P. 173-183. - RR.

157. **Meyer, R. W.** Monopoly power and electronic journals // Libr. Quart. - 1997. - Vol. 67, N 4. - P. 325-349. - EAR.

158. **Owen, U.** Gateways to freedom : Libraries and the next millennium // IFLA J. - 1997. - Vol. 23, N 5/6. - P. 356-362. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.

159. **Peltier-Davis, C.** Public libraries as national libraries : The Caribbean experience // Alexandria. - 1997. - Vol. 9, N 3. - P. 213-238. - RR.

160. **Simsonaitė, B.** Estijos biblioteku žurnale // Tarp knygø. - 1998. - N 1. - P. 12-14. - RR.

161. **Simsonaitė, B.** Estijos biblioteku žurnale // Tarp knygø. - 1998. - N 2. - P. 14-15. - RR.

TEATMEKIRJANDUS

162. **Encyclopedia** of library and information science : Vol. 61. Suppl. 24. - New York; Basel; Hong Kong, 1998. - VII, 368 p. - EAR.

163. **Glaister, G. A.** Encyclopedia of the book. - 2. ed. - New Castle (Del.) ; London, 1996. - XXIII, 551 p. - EAR.

164. **International** directory of art library. - München, 1997. - XIII, 251 p. - (IFLA publications ; 82). - EAR, RR.

165. **Keenan, S.** Concise dictionary of library and information science. - London etc., 1996. - X, 214 p. - RR.

166. **Knigotyra** : Enciclopedinis žodynas. - Vilnius, 1997. - 413 p. - EAR.

167. **Stevenson, J.** Dictionary of library and information management. - Teddington (Middlesex), 1997. - [3], 173, [16] p. - EAR.

168. **Vollnhals, O.** Multilingual dictionary of electronic publishing : English - German - French - Spanish - Italian. - München, 1996. - 384 p. - EAR.

RAAMATU JA RAAMATUKOGUNDUSE AJALUGU

169. Die **Danziger** Bibliothek der Polnischen Akademie der Wissenschaften // Bibliotheca Baltica. Informationen zum Bibliothekswesen im Ostseeraum. Newsletter der Arbeitsgemeinschaft Bibliotheca Baltica. - 1997. - N 6. - S. 6-10. - TÜ.

170. **Jokipii, M.** Jyväskylän tieteilinen kirjastotoimi 85 vuotta : Professori emeritus Mauno Jokipiin puhe kirjaston 85-vuotisjuhlassa 1. 10. 1997 // Kirjamakasiini : Jyväskylän yliopiston kirjaston tiedotuslehti. - 1997. - N 2. - S. 5-12. - RR.

TEADUSTÖÖ

171. **Black, S.** Journal collection analysis at a liberal arts college // Libr. Resour. and Techn. Serv. - 1997. - Vol. 41, N 4. - P. 283-295. - TÜ.

RAAMATUKOGUTÜÜBID

172. **Lääne** Maakonna Keskraamatukogu : Bibliograafia, 1857-1996. - Haapsalu, 1997. - 214 lk. - Kanel pealk.: 130 aastat raamatukogu Haapsalus. - RR.

173. **Nukits** 1997 : Eesti Lasteraamatukogu [lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh]. - Tallinn, 1997. - 56, [2] lk. - Kokkuv. ingl., saksa ja vene k. - RR.

174. **Tallinna** Pedagoogikakooli Aastaraamat, 1996. - Tallinn, 1997. - 217 lk. - RR.

175. **Biblioteksårbog '95** : Statistik for forskningsbibliotekerne. - [Ballerup], 1996. - 78 s. - RR.

176. **Biblioteksårbog '95** : Statistik for folke- og skolebibliotekerne. - [Ballerup], 1996. - 143 s. - RR.
177. **Hahn, G.** Die Reichstagsbibliothek zu Berlin - ein Spiegel deutscher Geschichte : Mit einer Darstellung zur Geschichte der Bibliotheken der Frankfurter Nationalversammlung,... Ausländische Parlamentsbibliotheken unter nationalsozialistischer Herrschaft, und Dokumenten. - Düsseldorf, [1997]. - 758 S. - RR.
178. Det **Kongelige** Bibliotek : Årsberetning 1996. - København, 1997. - 150 s. - Kokkuv. ingl. k. - RR.
179. **Manual** for the accreditation of smaller academic libraries : For use by SCONUL members. - [S. l.], 1994. - 54 p. - RR.
180. **Список** телефонов Российской национальной библиотеки. - СПб., 1997. - 40 с. - RR.

*

181. **Aparac, T.** The National and University Library in Zagreb : New building, old problems // Alexandria. - 1997. - Vol. 9, N 3. - P. 185-199. - RR.
182. **Gömpel, R.** Europäische Nationalbibliotheken / Dialog mit Bibl. - 1998. - Jg. 10, H. 1. - S. 21-22. - RR.
183. **Haywood, T.** Public libraries, real space and social change : Some old and some new coincidences // Alexandria. - 1997. - Vol. 9, N 3. - P. 201-211. - RR.

RAAMATUKOGUHOIDJA. HARIDUS JA TÄIENDUSKOOLITUS

184. Die **Bibliothek** als Ort des lebenslangen Lernens = The library as a place for lifelong learning : Proceedings des internationalen Seminars in Birkach vom 28. Juli bis 3. August 1996. - [Berlin, 1996]. - 223 S. - Art. saksa ja ingl. k. - EAR.
185. **Human** development : Competencies for the twenty-first century : Papers from the IFLA CPERT Third International Conference on Continuing Professional Education for the Library and Information Professions. - München, 1997. - XII, 400 p. - (IFLA publications; 80/81). - EAR, RR.

*

186. **Antila-Olkku, A.** Kirjastojen ja tietopalveluiden ammattilaisten koulutus haastaa, houkuttelee ja hämmentää // Tietopalvelu. - 1998. - Vsk. 13, N 1. - S. 41-43. - ERÜ, RR.
187. **Brewer, J.** Post-master's residency programs : Enhancing the development of new professionals and minority recruitment in academic and research libraries // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 6. - P. 528-537. - TTÜ.
188. **Foote, M.** The systems librarian in U.S. academic libraries : A survey of announcements from College & Research Libraries News 1990-1994 // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 6. - P. 517-526. - TTÜ.
189. **Galler, A. M.** The inclusion of library services to disadvantaged persons in library school curricula : A survey // IFLA J. - 1997. - Vol. 23, N 5/6. - P. 356-371. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.
190. **Suominen, V.** Hyvä kirjastonhoitajuus ja informaatiotutkimuksen harhapolut // Signum. - 1998. - Vsk. 31, N 1. - S. 2-4. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.
191. **Whitten, P. A., Nozero, V. A.** The impact of first careers on "second career" academic reference librarians : A pilot study // The Reference Librarian. - 1997. - N 59. - P. 189-201. - RR.

RAAMATUKOGU TÖÖKORRALDUS

192. **Poll, R., Boekhorst, P.** Measuring quality : International guidelines for performance measurement in academic libraries. - München [etc.], 1996. - 171 p. - (IFLA publications; 76). - EAR.

193. **Организация** работы республиканской, краевой, областной универсальной научной библиотеки. Ч. 3 : Управление библиотекой : Метод. рекомендации. - М., 1995. - 196, [1] с. - RR.

*

194. **Bloss, A., Lanier, D.** The library department head in the context of matrix management and reengineering // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 6. - P. 499-508. - TTÜ.
195. **Henze, V.** MAB2 und die Verbundkooperation // Dialog mit Bibl. - 1998. - Jg. 10, H. 1. - S. 9-11. - RR.
196. **Herrera, L. A.** Review of the management literature 1996 // IFLA J. - 1997. - Vol. 23, N 5/6. - P. 371-380. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.
197. **Wilson, T. D.** Redesigning the university library in the digital age // J. of Documentation. - 1998. - Vol. 54, N 1. - P. 15-27. - TTÜ.

KOMPLEKTEERIMINE

198. **Hammer, N.** CIP per e-mail // Dialog mit Bibl. - 1998. - Jg. 10, H. 1. - S. 30-31. - RR.

KIRJELDAMINE

199. **Soovitusi** raamatu kirje koostamiseks. - Tallinn, 1997. - 26 lk. - RR.
200. **Baltijos** ðalioø mokslinis praktinis katalogavimo seminaras : 1997 rugsëjo 8-12 : praneðimu tezës. - Vilnius, 1997. - 40 p. - RR.
201. **Braune, H., Franck, H., Müller, R.** Verbundkatalog maschinenlesbarer Katalogdaten deutscher Bibliotheken : Projektbericht, 1989-1995. - Berlin, 1996. - 97 S. - (Dbi-Materialien; 149). - EAR.

*

202. **Banerjee, K.** Describing remote electronic documents in the Online catalog : Current issues // Cataloging & Classification Quarterly. - 1997. - Vol. 25, N 1. - P. 5-20. - RR.
203. **Fabian, C.** Erfassen von Daten für einen Image-Katalog : Die konversion des Alphabetischen Katalogs 1953-1981 (IFK) der Bayerischen Staatsbibliothek // Bibliotheksforum Bayern. - 1997. - Jg. 25, H. 3. - S. 258-274. - RR.
204. **Haller, K.** Der Image-Katalog 1953-1981 der Bayerischen Staatsbibliothek // Bibliotheksforum Bayern. - 1997. - Jg. 25, H. 3. - S. 245-257. - RR.
205. **Henze, V.** MAB2 als neue Dienstleistung // Dialog mit Bibl. - 1998. - Jg. 10, H. 1. - S. 44-45. - RR.
206. **McKee, L.** Canadiana levels of cataloguing // National Libr. News. - 1998. - Vol. 30, N 1. - P. 9-11. - RR.
207. **Römer-Kollrust, A.** USMARC made in Germany // Dialog mit Bibl. - 1998. - Jg. 10, H. 1. - S. 64-65. - RR.
208. **Stephan, W.** Spagat zwischen Bewährtem und Neuem // Dialog mit Bibl. - 1998. - Jg. 10, H. 1. - S. 35-38. - RR.
209. **Svotelis, V.** Cataloging in the Baltic : Seminar promotes cooperation in Estonia, Lithuania, Latvia // Libr. of Congress : Inform Bull. - 1998. - Vol. 57, N 1. - P. 11. - EAR, RR, TÜ.

LIIGITAMINE

210. **Principles** underlying subject heading languages (SHLs) : Final draft. - [S. l.], 1997. - 172 p. - EAR.

*

211. **Blake, L., Stallings, E. T.** Arranging roots : Classification and subject headings for genealogical collections // Libr. Resour. and Techn. Serv. - 1997. - Vol. 41, N 4. - P. 335-346. - TÜ.

212. **Chan, L. M., Vizine-Goetz, D.** Errors and obsolete elements in assigned Library of Congress subject headings : Implications for subject cataloging and subject authority control // *Libr. Resour. and Techn. Serv.* - 1997. - Vol. 41, N 4. - P. 295-322. - TÜ.

213. **Hansson, J.** Why public libraries in Sweden did not choose Dewey // *Knowledge Organization.* - 1997. - Vol. 24, N 3. - P. 146-153. - TÜ.

214. **Hoyer, R.** Nutzung von Normdaten im Verbund // *Dialog mit Bibl.* - 1998. - Jg. 10, H. 1. - S. 53-59. - RR.

215. **Lorenz, B.** The Regensburg classification : A short survey // *Cataloging & Classification Quarterly.* - 1997. - Vol. 25, N 1. - P. 39-49. - RR.

216. **Spiteri, L. F.** The use of facet analysis in information retrieval thesauri : An examination of selected guidelines for thesaurus construction // *Cataloging & Classification Quarterly.* - 1997. - Vol. 25, N 1. - P. 21-37. - RR.

217. **Thomas, A.** Bibliographical classification : The ideas and achievements of Henry E. Bliss // *Cataloging & Classification Quarterly.* - 1997. - Vol. 25, N 1. - P. 51-104. - RR.

218. **Wilkin, S.** Fremddatennutzung in einer öffentlichen Bibliothek // *Dialog mit Bibl.* - 1998. - Jg. 10, H. 1. - S. 46-48. - RR.

KATALOOGID

219. **Diaz, P.** Multilingual tools for accessing a Spanish library catalogue // *Libri.* - 1997. - Vol. 47, N 1. - P. 243-250. - TÜ.

220. **Park, I. K.** Comparing major U.S. OPAC systems for developing countries // *Libri.* - 1997. - Vol. 47, N 4. - P. 234-242. - TÜ.

KOGUD

221. **Umlauf, K.** Bestandsaufbau an öffentlichen Bibliotheken. - Frankfurt am Main, 1997. - 423 S. - (Das Bibliothekswesen in Einzeldarstellungen). - TTÜ.

*

222. **Malherbe, R.** Palveluksessanne // *Kirjamakaasiini : Jyväskylän yliopiston kirjaston tiedotuslehti.* - 1997. - N 2. - S. 37-39. - RR.

223. **Westra, P.** Preserving our published heritage : An exemplary case // *Alexandria.* - 1997. - Vol. 9, N 3. - P. 239-241. - RR.

KOGUDE HOID

224. **Brodie, N.** Archiving electronic publications : The role of the National Library of Canada // *National Libr. News.* - 1997. - Vol. 29, N 10. - P. 6-8. - RR.

225. **Burrows, S.** Update on the Decentralized Program for Canadian Newspapers (DPCN) // *National Libr. News.* - 1997. - Vol. 29, N 10. - P. 8-9. - RR.

226. **Evans, G.** Celebrating 10 years : The preservation collection of Canada at the National Library of Canada // *National Libr. News.* - 1998. - Vol. 30, N 1. - P. 1-4. - RR.

227. **Kolar, J.** Mechanism of autoxidative degradation of cellulose // *Restaurator.* - 1997. - Vol. 18, N 4. - P. 163-176. - EAR, TÜ.

228. **Lehtaru, J., Ilomets, T.** Use of chelating agent EDTA with sodium thiosulphate and sodium borohydride in bleaching treatment // *Restaurator.* - 1997. - Vol. 18, N 4. - P. 191-200. - EAR, TÜ.

229. **Letnar, M. È., Vodopivec, J.** Protection and conservation of materials on paper // *Restaurator.* - 1997. - Vol. 18, N 4. - P. 177-190. - EAR, TÜ.

229. **Nyuksha, J., Leonov, V. P.** Preservation of collections at the Russian Academy of Sciences Library : A retrospective overview, problems and solutions // *Restaurator.* - 1997. - Vol. 18, N 4. - P. 201-217. - EAR, TÜ.

LUGEJATEENINDUS

231. **Tedeschi, A. C.** Book displays : A library exhibits handbook. - Fort Atkinson (WI), 1997. - VII, 78 p. - (Highsmith Press handbook series). - TTÜ.

*

232. **Jiao Qun, G., Onwuegbuzie, J.** Antecedents of library anxiety // *Libr. Quart.* - 1997. - Vol. 67, N 4. - P. 372-389. - EAR.

233. **Melvyn, T.** Resource sharing : The metamorphosis of OCLC ILL // *OCLC Newsletter.* - 1997. - N 230. - P. 25. - RR, TÜ.

234. **Puukko, O.** Academic Pressin elektroniset lehdet käytössä puoli vuotta : Käyttäjien kokemuksia // *Signum.* - 1998. - Vsk. 31, N 1. - S. 12-14. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.

235. **Tuominen, K.** User centered discourse : An analysis of the subject positions of the user and the librarian // *Libr. Quart.* - 1997. - Vol. 67, N 4. - P. 350-371. - EAR.

LUGEMINE

236. **Lehtinen, T.** "Joka kirjaan tarttuu, ei koskaan huku" // *Kirjastolehti.* - 1997. - Vsk. 90, N 12. - S. 386-387. - ELT, ERÜ, RR, TTÜ, TÜ.

237. **Niemi, J.** 80 vuoden suosikkikirjat // *Kirjastolehti.* - 1997. - Vsk. 90, N 12. - S. 349-351. - ELT, ERÜ, RR, TTÜ, TÜ.

BIBLIOGRAAFIA- JA INFOTÖÖ

238. **Libraries & the Internet.** - Fort Atkinson (WI), 1997. - VII, 93 p. - (Highsmith Press handbook series). - TTÜ.

*

239. **Argentati, C. D.** Expanding horizons for GIS [Geographic Information Systems] services in academic libraries // *J. of Academic Librarianship.* - 1997. - Vol. 23, N 6. - P. 463-468. - RR, TTÜ.

240. **Boßmeyer, C.** Neue Online-Dienste // *Dialog mit Bibl.* - 1998. - Jg. 10, H. 1. - S. 40-43. - RR.

241. **Clarke, S. J., Willett, P.** Estimating the recall performance of Web search engines // *ASLIB Proc.* - 1997. - Vol. 49, N 7. - P. 184-189. - TTÜ.

242. **Clausen, H.** Online, CD-ROM and Web : Is it the same difference? // *ASLIB Proc.* - 1997. - Vol. 49, N 7. - P. 177-183. - TTÜ.

243. **Cobb, D., Olivero, A.** Online GIS [Geographic Information Systems] service // *J. of Academic Librarianship.* - 1997. - Vol. 23, N 6. - P. 484-497. - RR, TTÜ.

244. **Darrah, B.** Surfing the stacks in electronic age // *The Reference Librarian.* - 1997. - N 59. - P. 121-129. - RR.

245. **DeVries, J., Rodkewich, P. M.** Master reference librarians for a new age : A study of characteristics and traits // *The Reference Librarian.* - 1997. - N 59. - P. 203-214. - RR.

246. **Doty, P.** Tears live in an onion // *The Reference Librarian.* - 1997. - N 59. - P. 113-119. - RR.

247. **Eliassen, K. a. o.** Navigating online menus : A quantitative experiment // *Coll. and Res. Libr.* - 1997. - Vol. 58, N 6. - P. 509-516. - TTÜ.

248. **Ellis, D., Foed, N.** In search of the unknown user : Indexing, hypertext and the World Wide Web // *J. of Documentation.* - 1998. - Vol. 54, N 1. - P. 28-47. - TTÜ.

•ELT - Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus

249. **Farmer, L. S.** Providing reference services for young adults : School and public librarian partnership // *The Reference Librarian*. - 1997. - N 59. - P. 153-162. - RR.

250. **Fine, S.** Librarians and art of helping // *The Reference Librarian*. - 1997. - N 59. - P. 77-91. - RR.

251. **Franks, J. A.** Forming a reference philosophy : The role of shared values // *The Reference Librarian*. - 1997. - N 59. - P. 15-23. - RR.

252. **Grealy, D. S.** Leveraging the wave : The role of today's academic reference librarian // *The Reference Librarian*. - 1997. - N 59. - P. 93-102. - RR.

253. **Hoskisson, T.** Making the right assumptions : Know your user and improve the reference interview // *The Reference Librarian*. - 1997. - N 59. - P. 67-75. - RR.

254. **Isaacson, D.** Pleasures and pitfalls that can make or break a reference encounter // *The Reference Librarian*. - 1997. - N 59. - P. 59-65. - RR.

255. **Johnson, B. E.** Crossing the line : A cataloger goes public // *The Reference Librarian*. - 1997. - N 59. - P. 147-151. - RR.

256. **Jones, D. A.** Plays well with others, or the importance of collegiality within a reference unit // *The Reference Librarian*. - 1997. - N 59. - P. 163-175. - RR.

257. **Lorenzen, M.** Management by wandering around : Reference roving and quality reference service // *The Reference Librarian*. - 1997. - N 59. - P. 51-57. - RR.

258. **McGlamery, P.** MAGIC transactions logs as measures of access, use and community // *J. of Academic Librarianship*. - 1997. - Vol. 23, N 6. - P. 505-510. - RR, TTÜ.

259. **Morehead, J.** Five intergovernmental organizations : A reference primer // *The Reference Librarian*. - 1997. - N 59. - P. 215-227. - RR.

260. **Nieminen, T.** Tietopalvelua Etelä-Karjalassa : LTKK:n kirjasto // *Tietopalvelu*. - 1998. - Vsk. 13, N 1. - S. 29, 31. - ERÜ, RR.

261. **Pedersen Summey, T.** Techno reference : Impact of electronic reference resources on traditional reference services // *The Reference Librarian*. - 1997. - N 59. - P. 103-111. - RR.

262. **Rinn, R.** Metadaten in der nationalbibliographischen Verzeichnung // *Dialog mit Bibl.* - 1998. - Jg. 10, H. 1. - S. 60-63. - RR.

263. **Schmidt, R. M.** Nutzung bibliographischer Daten im Verbund // *Dialog mit Bibl.* - 1998. - Jg. 10, H. 1. - S. 49-52. - RR.

264. **Stelk, R., Suping, L.** Eight days a week : The art of reference desk scheduling // *The Reference Librarian*. - 1997. - N 59. - P. 37-50. - RR.

265. **Stephens, D.** Managing the Web-enhanced geographic information service // *J. of Academic Librarianship*. - 1997. - Vol. 23, N 6. - P. 498-504. - RR, TTÜ.

266. **Tuominen, K.** Tietokeskusta rakentamassa : Kirjasto- ja tietopalvelujen nykytila ja kehitysnäkymät Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulussa // *Tietopalvelu*. - 1998. - Vsk. 13, N 1. - S. 37; 39. - ERÜ, RR.

267. **Tyckoson, D.** What we do : Reaffirming the founding principles of reference services // *The Reference Librarian*. - 1997. - N 59. - P. 3-13. - RR.

INFORMAATIKA. INFOTEADUS

268. **Albrechtsen, A., Hjørland, B.** Information seeking and knowledge organisation : The presentation of a new book // *Knowledge Organization*. - 1997. - Vol. 24, N 3. - P. 136-144. - TÜ.

269. **Egghe, L., Rousseau, R.** Duality in information retrieval and the hypergeometric distribution // *J. of Documentation*. - 1997. - Vol. 53, N 5. - P. 488-496. - TTÜ.

270. **Pajmans, H.** Gravity wells of meaning : Detecting

informationrich passages in scientific texts // *J. of Documentation*. - 1997. - Vol. 53, N 5. - P. 520-536. - TTÜ.

271. **Schott, T.** The Global-National Nexus in research : Absorbing world science in Denmark // *Libri*. - 1997. - Vol. 47, N 4. - P. 193-205. - TÜ.

272. **Solomon, P.** Discovering information behavior in sense making // *J. of Amer. Soc. for Inform. Sci.* - 1997. - Vol. 48, N 12. - P. 1086-1138. - TTÜ.

273. **Vakkari, P., Kuokkanen, M.** Theory growth in information science : Applications of the theory of science to a theory of information seeking // *J. of Documentation*. - 1997. - Vol. 53, N 5. - P. 497-519. - TTÜ.

274. **Vickery, B.** Metatheory and information science // *J. of Documentation*. - 1997. - Vol. 53, N 5. - P. 457-476. - TTÜ.

AUTOMATISEERIMINE JA INFOTEHNOLOOGIA

275. **Toimintakertomus**, 1993 / KT-Tietokeskus. - Helsinki, 1993. - 38 s. - RR.

276. **Шрайберг, Я. Л., Воройский, Ф. С.** Автоматизированные библиотечно-информационные системы России : состояние, выбор, внедрение, развитие. - М., 1996. - 270, [1] с. - RR.

*

277. **Cox, A. B., Gifford, F.** An overview to geographic information systems // *J. of Academic Librarianship*. - 1997. - Vol. 23, N 6. - P. 449-461. - RR, TTÜ.

278. **Dybkaer, L.** Libraries and information for human development // *IFLA J.* - 1997. - Vol. 23, N 5/6. - P. 343-348. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.

279. **Elliott, R.** The impact of electronic publishing on the scientific information chain // *IFLA J.* - 1997. - Vol. 23, N 5/6. - P. 351-356. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.

280. **Hormia-Poutanen, K., Myllys, H.** Uutta intoa arkeen : Pohjoismainen projekti verkossa // *Signum*. - 1998. - Vsk. 31, N 1. - S. 9-11. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.

281. **Hunt, L., Ethington, P. J.** The utility of spatial and temporal organization in digital library construction // *J. of Academic Librarianship*. - 1997. - Vol. 23, N 6. - P. 475-483. - RR, TTÜ.

282. **Lamont, M.** Managing geospatial data and services // *J. of Academic Librarianship*. - 1997. - Vol. 23, N 6. - P. 469-473. - RR, TTÜ.

283. **Lavoie, B., O'Neill, E., McClain, P.** OCLC Office of Research examines Web-accessible information to find order in chaos // *OCLC Newsletter*. - 1997. - N 230. - P. 19-23. - RR, TÜ.

HOONED JA SISUSTUS

284. **Neumann, H. G.** Restaurierung und Sanierung der Deutschen Bücherei Leipzig // *Dialog mit Bibl.* - 1998. - Jg. 10, H. 1. - S. 12-15. - RR.

RAAMATUKOGUNDUSLIKUD ORGANISATSIOONID

285. **Wedgeworth, R.** Reaffirming professional values // *IFLA J.* - 1997. - Vol. 23, N 5/6. - P. 348-351. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.

ÜRITUSED

286. **Forth** International Symposium Bibliotheca Baltica, to be held at the Royal Library, Stockholm, September 17 to September 20, 1998 : Program // *Bibliotheca Baltica. Informationen zum Bibliothekswesen im Ostseeraum. Newsletter der Arbeitsgemeinschaft Bibliotheca Baltica*. - 1997. - N 6. - S. 2-5. - TÜ.

KULTUUR TÄHENDAB KULTUURI VASTUVÕTJA PIDEVAT HARIMIST

Sedapuhku kutsus RK oma külaliseks ANDRES LANGE-METSa, kelle esseistlikud artiklid ei jäta lugejat kunagi ükskõikseks. 70ndatel aastatel oli ta aga usaldusväärsemaid ja iseseisvamaid kirjanduskriitikuid, kelle arvamus kujundas nii kirjaniku kui lugeja maitset. Ka praegu on ta arutluste vaimus kõigile mõistetav ja neile, kel rahvuskultuur mureks, isegi toeks. Meeldetuletuseks näipalju, et A. Langemets on avaldanud ka kaks luulekogu – “Omadus” (1981) ja “Üleminekud” (1987) ning kaks valikut kirjanduskriitilisi töid ja publitsistikat “Post librum” (1992). Hiljuti ilmus lühiesseid ja luulet sisaldav “Lüroepika” (1998).

Meie jututeemaks on mõistagi kultuur ja kirjandus.

Enne kui põhiteemani jõuame, kõneleksite sissejuhatuses ehk natuke oma suhetest raamatukogu ja raamatuga.

Ema poolt olen ma elukutselise raamatukoguhoidja poeg. Nimelt töötas mu ema kaua aastaid Raikkülas Lipa raamatukogu juhatajana ja nende riulite vahel olengi üles kasvanud. Raamatukogutöö on mulle tõesti tuttav – ma tegin ema kõrval läbi nii liigitamise, kataloogimise kui laenutamise etapi ja see kestis 8. klassi lõpetamiseni. Pärast seda siirdusin Tallinna. Keskkooli ajal külastasin muidugi Linnaraa-

matukogu, sest praegusesse Akadeemilisse Raamatukogusse polnud koolipoisil ju asja. Mõnel korral pääsesin ka tookordsesse Kreutzwaldi-nimelisse, sest paar kooliõde leidsid keskkooli järel seal tööd. Ülikooliaegu oli filoloogitüüpiliseks sümpaatiaks seminarka ja Toome raamatukogu, nn. tuubikumis käisin ma vähe. Eksamite ajal tuli raamatuid taga ajada kuni Tähe tänava raamatukoguni välja, rääkimata Lutsu raamatukogust. Ka mu esimene abikaasa lõpetas hiljem raamatukogunduse ja oli TPÜ toleaesises raamatukogunduse kateedris ametis. Praegu peaks ta töötama Eesti Riigikaitse Akadeemia raamatukogus. Pärast ülikooli ajakirjas “Keel ja Kirjandus” tegutsedes külastasin EARi baltika- ja erihoiuosakonda, ja seda raamatukogu eelistan siiamaaani.

Lapsepõlves mul veel polnud filoloogiks saamise mõtet, see tuli alles keskkooli lõpus, seetõttu lugesin kõike, mis külaraamatukogus leidis. Enne kooli elasin koos vanavanematega, kes olid usklikud inimesed ja õpetasid mind gooti kirjas lugema, nii et kooli minnes oli mul ladina tähestikuga raskusi. Üks huvitavamaid raamatuid oli kristlik põnevusjutt “Ben Hur”, millest on ka kuulus film tehtud, aga üldiselt haarasid mind tolajal populaarsed sarjad “Maailm ja mõnda”, “Seiklusjutte maalt ja merelt”, isegi “Suuri sõnameistreid”. Viimastest jäi küll paar tükki pooleli, näiteks “Kolmevalitsus”. Nõukogudeaegset lastekirjandust lugesin ma vähe. Keskkoolis haaras mind teaduskirjandus – arheoloogia, astronoomia, ka füüsika. Kuna ülikoolis valisin oma erialaks foneetika, siis muidugi tuli palju lingvistikaalast lektüüri lugeda. Ajakirjanduses töötades pidin lausa sundkorras lugema. Kirjandusarvustusi toimetades polnud ju pääsu eesti algupärasest ilukirjandusest, mis tähendas, et tuli kõike lugeda. Tõtt öeldes sain sellest kerge mürgituse, nüüd lausa puhkan ja ei taha eesti kirjandust kätte võtta. Oma lemmikautoreid luules loen ikka ja mitmes keeles.

Teie lemmikud huvitavad kindlasti RK lugejaid.

Neid pole ma suuteline ütlemata, sest kirjanduskriitikuna pole mul eelistusi. See tähendab, et mul pole kogu aeg kas soolase või magusa maitse suus. Ma hoopis nagu degusteerin. Mekin üht ja mekin teist, võrdlen ja kõrvutan. Koolilapsel muidugi on lemmikud, aga kutseline filoloog peab olulisemaks klassifitseerida kirjandust.

Eelnev sunnib mind küsima, aga kes aitab raamatukoguhoidjal ja õpetajal uude ühiskondlikku, st. euroopastumise etappi astuva lugeja kirjanduslikku maitset kujundada? Raamatukoguhoidja peab orienteeruma nii elitaarkui rahvaraamatus – tema esmane kohustus on ju soovitada! Praegune noorepoolne ja erudeeritusega epateeriv kirjandusliku maitse kujundaja räägib põhiliselt elitaarkultuurist, väites koguni, et Eestis midagi niisugust pole hetkel olemaski.

70ndatel aastatel vaieldi olmekirjanduse üle ja kui meelde tuletada, siis selle vastuolu eliitkirjandusega ongi lahendamata. Tegelikult on see vastuolu ületamatu. Teame, et elitaarkunsti, – kirjandust ja muusikat nauditi ainult kuningahoovides ja salongides, külavahel seda ei mängitud. Kalleid, väikesetiraapilisi, kuid hästi köidetud raamatuid lugesid üksikud haritlased ja vähesed aristokraadid. Rahvakihtideni need ei ulatunud. Rahvaraamat tekkis kogu maailmas alles eelmise sajandi lõpul ja see polnud tolle aja väärtkirjandus, vaid talupoja elus vajalik kergesti loetav tarbelektüür. Ka praegu ei loe kõik Dantet ja Tammsaaret, kuigi viimasel on muidugi ka rahvalikke palasid. Ma kordaksin kunagist Mihkel Muti mõtet: kui inimese nina torgata kasvõi nõ. massilektüüri, siis õpib ta vähemalt ühe asja ära, ta õpib raamatut lugema. Ja see on ikkagi tee algus, on parem, kui massiraamat lihtsalt maha trampida.

Sotsioloogid on omal ajal uurinud lugeja eelistusi, ja neid mitmete artiklite kaudu ka arusa-

davalt selgitanud (M. Lauristin, P. Vihalemm). Alati kujunevad teatud grupi lugejaskonna liidrid, kelle arvamus just seda lugejate kihti mõjutab. Nende kaudu saavad tuntuks mõned nimed, teosed ja kirjanduslikud nähtused. See käib ka teiste kunstide, eriti filmide kohta, mida enne vaatama ei minda, kui liidri arvamus on teada. Muidugi saab raamatukoguhoidja ka seda arvamust kujundada, aga mitte iga grupi hulgas. Teadusraamatute valikul see kindlasti ei kehti. Ma hangin teavet siis pigem sugulastelt ja tuttavatelt. Küll toimib soovitamise aga rahvaraamatukogudes, kuid sealgi peab arvestama, et võõrast ja uut raamatukoguhoidjat ei pruugi lugeja kohe usaldada.

Omaval ajal sai suviti õpetajate seminaridel kõneldud ja uuemat eesti kirjandust soovitatud. Nüüd tagantjärele kiidetud luulet ei suutnud ma tookord sümpaatselt rääkida. Õeldi, et ei saa aru. Kui luulest aga aru ei saada, siis on ka väga raske teistele soovitada. Ma kordaksin öeldut – kultuur ei peagi oma kõrgsaavutustes iga talumehe ja töölise sellisel kujul ulatuma, me teeksime siis juba kultuurile liiga. Kunstiteose loomiseks ja nautimiseks läheb tänapäeval vaja teadmisi ja teadmiste saamiseks pikemaajalist harimist, lugemist ja selles keskkonnas elamist. Elitaarkultuuri ei saa anda valmistootena seedimiseks. Kaasaegne elitaarkultuur nõuab lugemust, aastatepikkust harjutamist ja harjumist. Ta nõuab oma arvamusel kujundamist, mis on terve omaette protsess. Ja kui oma arvamusel ei ole, siis seda ühe teosega ei kujunda. Kultuur tähendab ühtlasi kultuuri vastuvõtja harimist. Selleks, et tõsist muusikat mõista, tuleb teada midagi ka nootidest ja pillidest. On mõeldamatu, et inimene läheb sümfoonia kontserdile, istub potsti maha ja saab kohe kõigest aru!

Praegu tihti kriitikas naljatakse niisama ja teenitakse selle pealt honorarikesest. Põhimõtteliselt tuleks kriitikat lugeda ikka koos teosega. Vanasti võis arvestada ka proosa ja luule aastaüle-

vaateid, kuid needki on muutunud viimasel ajal vaid kitsamale ringkonnale mõistetavaks. Olen nõus, et koolikirjandus-õpikutele kirjanduskeskustelule ülemineku lektüür, nõ. rahvaalgustuslikud ülevaated kirjandusest meil praegu puuduvad. Seda märkab ka teistel kunstivaladel. Televisioon näitab küll uhkeid kunstisaateid, aga ma pole kindel, kas need *happening*'ide demonstreerimised kunstinautijale ka arusaadavad on. Võib-olla vaadatakse lihtsalt visuaalset virvendust. Arvestatavad nimed Hasso Krull ja Märt Väljataga mõjutavad ilmselt rohkem kirjaniike maitset, aga kas nad ka ettevalmistamata lugeja arusaamisi kujundavad, selle peale ma vanduda ei saa. Aga küll need missiooniga naised ja mehed kusagilt välja ilmuvad ja niisuguseid kõigile kõlbulikke väljaandeid kui oli kord Kampmaa "Eesti kirjanduse ajalugu" ka koostavad. Mina loen seda raamatut tänaseni huviga, kuigi tema puhul on ka nina kirtsutatud. Nõukogudeaegne "Eesti kirjanduse ajalugu" muutus oma ülimalt teaduslikkuse taotlusega sisult hallimaks kui tema ümbrispaber juba ilmumisajal. Kai Laitineni "Soome kirjanduse ajalugu" on suurepärase teatud tüüpi käsiraamatu näide. Meil niisugust aga ei ole. Vahepealne ilukirjanduslik mõnaperiood pidurdas ka arvustajaid, aga uus põlvkond tuleb peale, ehkki need, kellest täna räägitakse, polegi enam nii väga noored. Kui raamatukoguhoidja kusagilt abi ei leia, eks ta peab siis ise otsustama.

Kultuurist edasi kõneldes võiks ehk sagedamini kasutada mõistet rahvuskultuur, mis kõikidele uutele põlvkondadele vaatamata ikkagi elab. Ehkki kunstirahvas oma mitmekesisuses poeb Euroopa jõudmise nimel aegajalt nahast nii välja, et nahka enam alles ei jäägi. Mis hoiaks meie pea küll püsti, sest talupoja aru olemine juba minetamas.

Me ei saa end eelmiste sugupõlvvedega võrrelda, mil raamatul oli kandvam ja olulisem tähendus rahvuskultuuri jaoks. 20ndatel ja

30ndatel aastatel oli kino ju rohkem uudistamise objekt kui infovahendaja ja ka kunstiline sõna ei läinud nii kergesti müügiks. Tuletan meelde, et 20ndate aastate algul valitsenud "Noor-Eesti" ja "Postimehe" vastasseis meenutab tänast situatsiooni. "Postimehe" ringkonnad süüdistasid nooreestlasi ja nende järgijaid väheses rahvuslikkuses. Toorkord oli rahvuslik kasvatus aga väga oluline asi, kuid see oli ka aeg, mil kunst, muusika ja kirjandus õppisid väga palju Euroopast. "Noor-Eesti" kinnitas, et loosung "... saagem eurooplasteks..." ei tee neid vähem rahvuslikeks. Loomulikult oli modernismil ka siis teine lugejaskond ja vaatajaskond kui näiteks Metsanurgal. Kui 1989. aastal kodu-eesti ja pagulaskirjanikud esmakordselt Helsingis kohtusid, esinesin ma provotseeriva sõnavõtuga, kus väljendasin mõtet, et pagulaskirjandus, millega olin alles hakanud tollal põhjalikumalt tutvuma, oli põhimassilt vanamoodne. Osutasin, et vaid Ristikivil, Laabanil, Lepikul ja Viha-lemmal on kontakt 40.-60ndate aastate maailmakirjandusega, teised panevad aga nagu Metsanurga Toho-oja Antonid! Järgmisel päeval kinnitasid öed Elia-serid, et ega neist enam moderniste ei saa küll. Nagu juba ütlesin, probleem tuleb tänasesse välja. Infoühiskonnas ei saa isoleeritult elada. Aga ma saan küsimusest aru nii, et mis juhtub siis, kui kultuur kaotab rahva jaoks üldse sõnumi, kui ta ei tegele enam rahva eluolu uurimisega, kui enamus ideid ja probleeme on sisse istutatud ja ei leia kohalikult publikult vastukaja. Siis, jah, on üks pool tervikust puudu. Kolmas aspekt puudutab aga kaasaegset kunstniku ja kirjaniku tüüpi, kes kireval turul annab ennem oma isikust märku ja alles siis kuulub end teose kaudu. Müüt kirjani-kust on teinekord kuulsam kui looming. Tõtt öelda pole selleski midagi uut. Sama tegi "Siuru", kui korraldas loteriisid-allegriisid, kus üks võite oli jalutuskaik Toomel koos Tuglase või Visna-puuga. Kuid suured üksiklased

nagu Tammsaare ja "Arbujate" vaimupreesterlus pole ju ka päriselt kadunud – nad on lihtsalt kärarikaste enesereklaamijate varjus. Niisuguste meeste nagu Kivisildniku tekst jääb nende kuulsusest sammuvõrra maha. Eriti silmnähtavad on "vabaduse" tulemused kujutavas kunstis. Seal pole professionaalsus enam üldse tähtis, näitused muudkui tulevad ja tulevad, ei mingit selektsiooni. Erinevalt muusikast ei nõua ka kirjandus spetsiaalset koolitust.

Äkki on see protest, nagu loodetavasti on protestivaimust kantud needki noorte meeste sõnad ja mõtted, kes ütlevad, et eestlus, mis minu arvates tähendab rahvuslust, on rohkem asotsiaalide ja joodikute jaoks. (Kuulsin seda oma kõrvaga Eesti Televisioonist.) Võimalik, et väljendun võimendatult, aga nii see näib olevat.

Kui nii väljendutakse, siis on see rumal noorte meeste jutt. Nad pole isegi viitsinud sotsioloogia raamatuid läbi lugeda. Just rahvusetu internatsionalism tormab söögi peale revolutsiooni tegema. Staabiilsus rajaneb aga ühiskonna konservatiivsusel. Kuulsad kirjanikud on põhjalikult uurinud, kuidas seisuste, perekondade, religioossete ja sotsiaalsete gruppide töökspidamised kantakse põlvest põlve edasi. Näiteks Maksim Gorki oma triloogiates ja Thomas Mann "Buddenbrookides". Mann kirjeldab ju kodanluse allakäiku, mille väärtustest ta ise väga lugu pidas. Liebknechtid kasvasid ikkagi ulaharitlaste ja lumpeni hulgast. Kummalisel kombel hakkas massikultuur, mida enne sõda ei tuntud, ühelt poolt trotsi ja teiselt poolt konservatiivsust ära kasutama. Kosmopolitismi ja kodumaatust produtsseeriv 60ndate aastate hipiliikumine ei sõltunud rahvusest ega kodakondsusest. Ta tundus tol ajal igati edumeelne, kuigi hiljem on analüütikud tulnud järeldusele, et see oli vist pigem probol-ðevistlik ja maoistlik nähtus. Massikultuur ei unusta ära ka konservatiivseid kihte, kelle jaoks

toodetakse kitõ ja seepti. Protestivate noorte tarvis teevad tooteid aga vanemad põlvkonnad. Popkontsertide lauljad on enamasti kümme aastat vanemad kui nende kuulajaskond. Nendel nähtustel, millega harimatud ajakirjanikud massikultuurimaailmas ringi sõidavad, pole kultuuriga midagi pistmist. Ma ei saa akadeemikute arvamust sinna paralleelina kõrvale panna, sest see esindab täiesti teist tüüpi ühiskondlikku nähtust. Kultuuritekste luuakse väljaspool seda mängu. Kultuur on olnud massikultuuri tekkimisest alates opositsioonis, kuid alati leidub manipuleeritavaid. Sellest ei maksa erutada.

Ja lõpetuseks tahaksin ma teada, kas inimene peab punastama, kui ta nõuab, et temaga riigikeeles kõneldakse?

Ma loodan, et veel ei pea punastama. Kuid initsiatiiv keeleseaduse kontrollimisel ja täitmisel on tööpoolest käest lastud. Meiepoolse järelevalve nõrgenemise panen praeguse poliitika süüks, eriti kodakondsuspoliitikas toimuva, mis on otseselt seotud keeleküsimumusega. On küll kujutlematu, aga õpetajad võltsivad litsentse! Loomulikult on igaühe oma asi, mis keeles ta oma naabriga räägib, aga rahvas peaks olema iseseisvam ja vähemalt seal, kus seadusega on ettenähtud, riigikeelt ka jonnakalt nõudma. Ega keegi seda pakkuma ei tule. Eestlane kipub tõesti soomlasega soome keelt ja venelasega vene keelt rääkima – ka siis, kui selleks vajadust pole, ka siis, kui ta seda keelt ei oska. Me muidugi oskame keeli rohkem ja püüame seda siis teistele näidata. Mis teha, väikese rahva asi.

Juttu ajas Maire Liivamets

LOSSIKOGU RARITEETE

RRi HARULDASI RAAMATUID

URVE SILDRE

Rahvusraamatukogu haruldaste raamatute osakonnas säilitatakse ligi 500 köidet nn. lossikogusse /1/ kuuluvat vanatrükist. Käesoleva artikli eesmärk on anda ülevaade Riigiraamatukokku 20 aasta jooksul muretsatud 16.–18. sajandi trükistest. Riigiraamatukogu kogu kujunemist käsitlevast uurimusest /2/ teame, et nimetatud raamatukogu ei pidanud koguma vanaraamatut. Järgnev ülevaade aga näitab, et suudeti siiski hankida väike, hoolikalt ja eesmärgikindlalt valitud kogu peamiselt ajaloolise ja juriidilise suunitlusega raamatuid.

Vanim lossikogus leiduv raamat on Rooma riigi- ja kõnemehe ning kirjaniku **Marcus Tullius Cicero** kuulus retoorikaalne teos *De oratore* ("Kõnemehest"), mis ilmus Lyonis aastal 1559. Pärjamentköites raamat osteti 1933. aastal 33 krooni eest /3/. 16. sajandist leidub veel Russowi kroonika kaks trükki (1. tr.: Rostock, 1578; 3. täiend. tr.: Bart, 1584). 17. sajandist on pärit üle 20 teose, suur enamus kuulub aga 18. sajandisse. Domineerib saksa keel, ilmumiskohtadest Saksamaa linnad, kuid lossikogu sisaldab ka silmapaistvalt palju Riia trüki-

seid. Küllalt suure osa moodustavad prantsuskeelsed trükised. Järgnevad vene- ja ladinakeelsed teosed, viimatimainitud keeles on peamiselt just kõige vanemad väljaanded.

Eestikeelsed raamatud on võimalik näppudel üles lugeda. Vanim, ühtlasi kogu ainus 17. sajandi eestikeelne trükis on kirikutseremooniade läbiviimiseks ja ühtlustamiseks mõeldud rootsi keelest tõlgitud väljaanne *Kässi-Ramat, Kumma sisse on kokkupantut, Kuida Jummalatenistust, CHristlikko Kombede nink Kirko-Wiside ka meie Ma Koggoduste sees peap peetama nink techtama* (Tallinn, 1699). 18. sajandit esindab eestikeelse piibli esimene (Tallinn, 1739) ja teine trükk (Tallinn, 1773) ning aasta peale piibli esitrüki ilmumist trükitud ja vähestes eksemplarides säilinud kahekõne *Wiis head jutto Ühhe Öppetaja ja usklikko Tallopoia wahhel* (Tallinn, 1740), mille ülesanne oli selgitada maarahvale pühakirja tähtsust. Viimatimainitud brodüüri rariteetsust aitab seletada fakt, et osa algselt küllalt suurest tiraapist läks omal ajal makulatuuriks /4/.

Kõige arvukamalt on Riigiraamatukogu vanaraamatute seas esindatud Baltimaade ja nende naabrite ajalugu käsitlev kirjandus. Nende hulka kuuluvad samuti reisikirjad, eri riikide ja rahvaste ajaloolis-geograafilis-etnograafilised kirjeldused, mis sisaldavad teateid ka eestlaste kohta. Eespool mainisin juba Russowi kroonikat, kogus on tuntud kroonikatest veel ka **Chr. Kelchi** teos aastast 1695. Omal ajal väga populaarsest **Adam Oleariuse** (1603–1771) reisikirjast on esindatud teine, ümbertöötatud trükk /5/. A. Olearius, saksa teadlane ja diplomaat, kes Schleswig-Holsteini hertsogi saatkonnaga mit-meid kordi läbi Eesti reisis ja siin ka pikemalt peatus, on oma teoses käsitletud ka Eesti eluolu. Arvukate gravüüridega kaunistatud raamatust leiame näiteks Tallinna ja Narva vaate. Keeleajaloolastele huvipakkuv eestikeelne kohtuvanne /6/ on aga peale Oleariuse raamatu ka tema kaas-aegse, samuti saksa teadusmehe, tänapäeval unustusse vajunud **Martin Zeilleri** (1589–1661) teoses. Lossikogus on algselt saksa keeles 1647. aastal ilmunud raamatu ladinakeelne tõlge *Regnum Sueciae, Gothiae, Magnique Ducatus Finlandiae, ut & Livoniae,...* (Amsterdam, 1656). Ka ise hulgaliselt reisiraamatuid kirjutanud Zeiller kasutab oma töös Oleariuse reisikirja, tuues sellest mitu eestlaste usku ja kombeid kirjeldavat katkendit. Eespool mainitud eestikeelset talupoja vande teksti on ümberkirjutamisel või trükkiladumisel kõvasti moonutatud. Kui Oleariuse reisikiri ilmus arvukates trükkides ja mitmes keeles ning leidub enamikes suuremates raamatukogudes (lossikoguski on eri keeltes

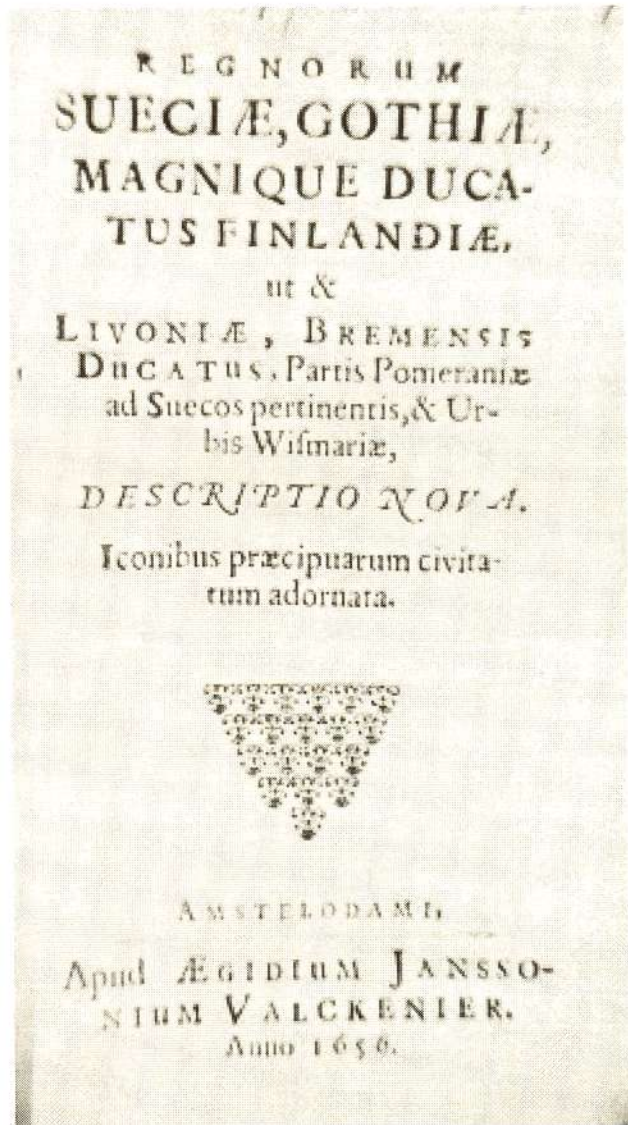
1. *Lossikogu* on raamatukoguhoidjate hulgas käibiv nimetus Riigiraamatukogu kogu kohta, mis asus Toompea lossis.
2. Lotman, P. Parlamendiraamatukogust rahvusraamatukoguks. I. Tln., 1988.
3. Mõningaid andmeid raamatute ostmise aja, müüja ja hinna kohta on võimalik saada Riigiraamatukogu inventariraamatutest ning raamatukoguhoidja poolt pliiatsiga trükistesse tehtud märkustest.
4. Treumann, H. Vanemast raamatukultuuriloost. Tln., 1977. Lk. 71.
5. Olearius, A. Vermehrte Neue Beschreibung der Muscowitischen und Persischen Reyse. Schleszwig. 1656.
6. Vanne on avaldatud faksiimileväljaandes "Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestusi a. 1524–1739" Trt., 1992. Lk. 129. Nüüdiskirjaviisis võib kohtuvannet lugeda A. Oleariuse reisikirja osalisest eestikeelsest tõlkest "Täiendatud uus reisikiri Moskoovia ja Pärsia teekonna kohta" Tln., 1996. Lk. 124.

trükke), siis Zeilleri teost julgen pidada märksa haruldasemaks nii Eestis kui mujal. Raamat puudub mitmes suures Inglismaa ja Saksamaa raamatukogus /7/. Lossikogus leidub arvakalt ka ajalookäsitlusi 18. sajandist – baltisaksa publitsistide ja ajaloolaste **J. G. Arndti, Fr. K. Gadebuschi, W. C. Friebe, A. W. Hupeli, G. Merkeli** jt. teoseid ning Baltimaade ajaloo kõrval ka teiste maade käsitlusi, näiteks parun **Ludvig Holbergi** (1684–1754), taani algupärase kirjanduse alusepanija ajaloolase peateose saksa-keelne tõlge *Dänische Reichs-Historie* (Flensburg; Altona, 1743–1744. 3. The.).

Sõjaajaloolastele peaks huvi pakuma Põhjasõja-aegseid lahinguraporteid sisaldav *Книга Марсова* (Спб., 1766), kus teiste gravüüride hulgas on pilte Tartu, Narva, Kuressaare ja Pärnu kindlustustest.

Teise suure rühma Riigiraamatukogu vanemast osast moodustab juriidiline kirjandus. Esinduslik on Liivimaa, Venemaa ja Rootsi õiguskorda käsitleva kirjanduse valik. Kõigepealt mainin Tartu Ülikooli esimese ajaloo-professori **Fr. Meniuse** (1593 või 1594–1659) ajaloolist ülevaadet Liivimaa õiguskorra arengust *Historischer Prodromus* /8/, mis on ühtlasi üks varasemaid Tartu

trükiseid. Küllalt arvukalt kuulub kogusse Tallinnas kehtinud seadustikke: kaubandus- ja tollimäärus, eestkostemäärus, linna valgustust ja tulega ümberkäimist reguleeriv *Der Stadt Reval erneuerte Feuer-Ordnung* (Tallinn, 1744) jt. Märkimist väärib Riias ilmunud Liivimaa esimene seaduste kogu *Lieffländische Landes Ordnungen* (pärast 1689). Juriidilistele trükistele lisaks on kogus haruldased käsikirjalised Eesti- ja Liivimaa rüütli- ja maaseadused. Tsaar Aleksei Mihhailovitši seaduste kogu *Уложение* (Москва, 1649) on esimene trükitud Venemaa seaduste kogu ja oli ühtlasi vanim

7. Catalogue of books printed in the German-speaking countries and of German books printed in other countries from 1601 to 1700 now in The British Library. London, 1994. 5 vol.; Reiseliteratur und Geographica in der Eutiner Landesbibliothek. Heide, 1990. 2 T.

8. RRis on ilmunisaastata väljaanne "Historischer Prodromus des Lieffländischen Rechts und Regiments" Trt., [1633].

venekeelne raamat omaaegses Riigiraamatukogus. Venekeelsest õigusteostest väärib tähelepanu mahukas M. Tõlkovi koostatud juriidiline sõnaraamat *Словарь юридический, ... (Москва, 1792–1796. 2 Т.)*, mis kujutab endast alfabeetilist ja kronoloogilist tsaaririigi seaduste loetelu koos seaduse sisukokkuvõttega. Mainima peab ka Rootsi riigi seadusi käsitlevaid väljaandeid, millest vanimad on ilmunud 17. sajandi teisel poolel Stockholmis.

Mõni sõna veel lossikogu raamatute päritolust. Rida tsaaride ukaase ning mitmesuguseid muid vene seadusandlikke väljaandeid

18. sajandist ning 19. sajandi algusest kuulusid varem kubermanguvalitsusele. Sellele viitab nende ühesugune köide ja käsikirjalised märkused, mõnel eksemplaril on ka kubermanguvalitsuse tempel. Trükistes olevate templite ja ekliibriste ning endiste omanike sissekirjutiste alusel saab järeldada, et paljud neist on kuulunud tuntud baltisaksa suguvõsade raamatukogudesse. Kogus leidub Maydelli raamatuid Linnamäe ja Kuru mõisast, Kukruse arhiivi etketiga Tollidele kuulunud omandit Hiiumaal asunud Ungern-Sternbergide Suuremõisa raamatukogu ekliibristega

trükiseid, esinevad Stackelbergi, Samsoni jt. nimed. H. Strochi teostes /9/ leidub 18. sajandil elanud ja töötanud silmapaistva kartograafi krahv **Ludwig August Mellini** tempel. Tema nime templiga raamatud müüs Riigiraamatukogule 1938. a. tuntud kunstikoguja Alfred Rõude. Paljud raamatud sisaldavad templit *WAHL ASSICK*, mis näitab, et tegemist on Päinurme mõisa raamatutega. Need annetas omanik 1939. aastal enne Saksamaale ümberasumist. 1941. a. suvel osteti Gailitilt (kirjanik August Gailit?) 50-köiteline 18. sajandi prantsuskeelsete väljaannete kogu. Sinna kuuluvad prantsuse valgustusfilosoofide ja kirjanike **Jean Jacques Rousseau** ja **Charles de Montesquieu** teosed, loodusteadlase **Georges de Buffoni** tööde 34-köiteline kogu, renessansiaja humanisti **Michel de Montaigne**'i *Essais* (Genf, 1779, 6 t.). Oma "Esseedega" (kirjutatud aastatel 1580–1588) sai ta nimetatud panri rajajaks Euroopa kirjanduses. Raamatud on kõik oma ajale tüüpilises nahkköites. Prantsuse ajaloolase **P. H. Mallet'** teose *Histoire de Dannemarc* (Genf, 1787–1788. 9 t.) esikaane siseküljelt leiab ka köitja andmed, nahka on pressitud tekst: *A S. Petersbourg relie chez J. Wallenberg*. Kõigi eelpoolnimetatud prantsuse raamatute selgadele on kuldsurutrükis nimetähed **CB**. Kelle nimetähed need on, pole õnnestunud välja selgitada. Tunduv osa lossikogu vanadest trükistest on ostetud Wassermani, Krügeri ning "Kluge & Ströhmi" raamatukauplustest, kus kahe maailmasõja vahel liikus palju endiste mõisaraamatukogude trükiseid.

9. Storch, H. Historisch-statistische Gemälde des Russischen Reiches. Riga, 1797–1803. 9 The.

P ARANDAMATU OPTIMISTI RAAMAT

TOOMAS PAUL

*Uku Masing. Pessimismi põhjendus / Koost. Hando Runnel.
– Tartu : Ilmamaa, 1995. – 448 lk. – (Eesti mõttelugu. 5).*

“Eesti mõtteloo” 5. köitena ilmunud valik Uku Masingu (11. 08. 1909 – 25. 04. 1985) üsna eri aegadel kirjutatud esseedest ja loengumaterjalidest on pealkirjastatud ühe ta üliõpilasena teoloogide ringis peetud ettekande järgi. See on muidugi suur tunnustus, et nii noore mehe mõttemõlgutusi on vaetud ja leitud väärt olevat 65 aastat hiljem avalikusele esitada. Kas ta ise selle üle uhkust tundnuks, on teine asi. Igatahes kohe päris alguses teeb ta teatavaks enda hoiaku: “Mul aga võib ka mitte õigus olla, sest mul pole selleks mingeid tõendusid, et ma olen tark ja teised rumalad /.../ Võibolla on inimesi, kes on terve elu tendeeritud ühes sihis, kellel on juba korra kindel süsteem, ja kes sellest ei loobu

kunagi sisemisil muutusil. Ma ei saa ka seda väita...” /lk. 9/

Agas nii on lugu asjaosalise enda seisukohalt. Teisi huvitab nii küps mees kui ka otsiv nooruk, viimane ehk rohkemgi, sest ei näi nõnda kättesaamatu. Küllap on õigustatav alustada sahtlisse kogunenu avaldamisega enamvähem kronoloogilises järjekorras. Kahju siiski, et on välja jäänud üks viimastest tema eluajal trükis ilmunud ja samu asju käsitlev artikkel *Elpida echomen*, “Meil on lootust” (ilmunud Prahast ajakirjas *Communio Viatorum*, 1979, nr. 1, lk. 1–28). See oleks võinud olla samade kaante vahel, sest aitaks saada aimu Masingu mõtlemise teisenemisest, õigem küll oleks öelda – selginemisest. Too viimane kirjutis on hoopis teises tonaalsuses, rahulik ja just seda kirjeldav, mis annab lootust, kuigi teatavad probleemid on jäänud samaks.

Miks nimetab noor Masing ennast *pessimistik*? Niisuguseid termineid saab kõige paremini avada vastandmõiste varal. See, mille vastu ta tollal ägedalt protestis, oli positivism. Kui ta nimetab ennast ka *agnostikuks*, siis on see sama asja ütlemine natuke teise nurga alt. Ta teab: “Aga minu jutt ei meeldi, ei võigi meeldida, ei usklikule ega ateistile. Kui oleksin ainult uskmatu, aga olla ka agnostitsist! /.../ Midagi pole teha sellega, kes ütleb, et inimkonna siiani kogutud tunnetused ei väärigi nimetamist. Midagi

pole teha sellega, kes on päris veendunud, et inimkond ialgi ei tunnetata tõde. Vähemalt mitte enne, kui ta on ületanud mõtlemise praegused eeldused.” /lk. 317/

Positivist on loomu poolest naiivne optimist, ta on iseenda ja eluga rahul, ka siis, kui tahaks olla veelgi edukam. Ent Masing uskus, et inimene oleks võimeline lõpmata palju rohkemaks, kui ta ei peaks ennast piisavalt täiuslikuks. “Kui aga inimene loomult pole röövlom, siis ta ometi veel võib saavutada midagi, ületada selle enese, mis ta on praegu. Üksnes kiskjal on valida kaks võimalust: tappa või surra, inimesel on neid enam. Mu pessimism praeguse kultuuri arengu suhtes ei anna pessimismi inimkonna suhtes. On teid parandada end ja küsitavaks jääb vaid, kas ja kunas nad leitakse.” /lk. 254/

Masingu rahulolematust inimkonnaga ei tulene välistest oludest, mille all temal tuli vireleda, vaid on põhimõtteline. “Kui üldse uskuda kolme maailma olemasolu, siis see, milles viibime, on kahtlemata põrgu. Igatahes, meil pole mingit võimalust teha kindlaks, et elame Jumala loodud maailmas. Pole isegi vahendeid tõestada, et me elame. Sest põrgu üks tunnuseid võib olla ka see, et temas viibija ei tunne end olevat surnud ning kardab põrgust pääsemist.” /lk. 245/

Mis tingis taolise lootusetuse praeguse inimese suhtes? Iseloomulik on Masingu arutluskäik kosmose tunnetamise ja keele kohta: “Selge on, et väga vähede mõistus on kasutatav mõtlemiseks ja “vilunud mõtleja” on palju haruldasem kui oskustööline. Arvatavasti suudaks ta rohkem, kui praegu paistab võimalik – küllap on tulevikus inimesel sama lihtne pääst integrida kui praegu on korrutada või jagada. Agas teatavad piirid püsivad kindlasti, ületatute kohale kerkib uusi tõkkeid. Päris selge on ainult, et mõistust saab kasutada edukamalt kui praegu.

Kahtlane on aga, kas me keelt kuidagi saame täiustada, teha ta sobivamaks tööriistaks mõtlemisele. On ju küll erinevusi tema kasu-

tamisel, nagu peitliga üks raiub vaid sälke ja auke, teine suudab raiuda kujusid. Aga keel kõlbab ikka vaid teatava piirini ja sellest pääle ta hakkab takistama mõtlemist nagu poleks ta üldse olnudki abinõuks. Umbes nii nagu ainsaks tööriistaks inimesele antaks kirves ja kästaks kasutada teda kõikjal, ka pliiatsipuu tegemisel." /lk. 140/

Masing ei pidanud inimese "mina" selliseks jumalikuks tervikuks, mis oma loomu poolest ja endastmõistetavalt on igavene ja täiuslik nagu hinduistide *âtman* või saksa idealistide *Persönlichkeit*. Tema arvas, et talent ei päästa kedagi, loeb ainult see, mida inimene on teinud oma talendiga. Ühes erakirjas 1978. aastast ta ütleb: "Eks ma just seepärast tundu pessimistlik, et ma ise pole oma talendiga teinud midagi, tagastan ta väävelhõbedaga reostununa. Ei arva ma end pessimistiksi, kuid mõtlen, et lugu inimesega on kurb. Inimene on liialt veendunud oma "mina" paratamatus jumalikkuses, eeldab, et tal on ainult vaja teada seda "tõika" ehk tunnetada."

Tegelikult oli Masing parandamatu optimist. "Kui inimene hakkaks aru saama, võib olla, et siin on üks pääs: et inimese päästab see igatsus, mida ta kunagi ei ole sõnadega formuleerinud, aga mis on talle nii selge olnud, et ta on selle suutnud unustada. Ja võib-olla, et ta pääle surma saab just selle – selle ainsa asja, mis ta tõeliselt on tahtnud ja mille ta mingil põhjusel on täiesti unustanud. See võib olla vahel väga tühine asi, aga mul on inimesesse niipalju usku, et igal inimesel on eluajal olnud vähemalt üks hetk, kus ta tõesti midagi õiget on igatsenud." /lk. 323/

Ka Vana Testamendi prohvetid kuulutasid häda ja tegid seda hirmsate sõnadega, aga selle sajatamise siht ei olnud paratamatuse kuulutamine, vaid soov üles raputada – ehk keegi ometi kuulab ja parandab meelt! Masing väidab: "Ma pole kirjast ega sõnas kohanud ühtki olendit, kes oskaks mõelda. See, mida mõtlemiseks hüütakse, koosneb automatistlikest nentimistest." /lk. 311/ Kum-

matigi ei tule selline kategoorilisus enda paremaks pidamisest, vaid soovist, et inimene vähemalt kordki kahtleks, kas ta ikka kasutab üldse oma mõtlemisvõimet.

Optimist ja pessimist on ju samasugused sõnad nagu moralist ja immoralist, mille sisud on soovi korral ka vahetatavad (vt. lk. 308–311). Olnuks Masing pessimist tavatähenduses, poleks ta elu lõpuni jäänud sarjama inimkonna tobedust. Ta tegemiste taga oli lootus, et ehk kellelgi on ometi kõrvad kuulda. Nii ta luule kui ka esseistika on kirklik kaasatulistajate otsimine *Piiridele püüdes*, nagu ta seda kirjeldab oma *Hannolaulus*.

Masingu aeg ei ole tulnud, ja ei tarvitsegi tulla. Masingu postuumelt üllitatud tööde kohta ilmunud arvustuse põhjal on selge, et ta ei meeldi eesti praegusele intelligentsile. Masingu jutt ei ole ajakohane. Kuidas saakski olla populaarne Euroopa Liitu pürgivas Eestis taoline ennustus: "Meil on ajaloos niisama vähe tähendust kui tasmaanlastel – Euroopa hävitas nemad ja hävitab meidki ja kultuuriloole see on täiesti ükskõik. /.../ Meie peame teadlikud olema sellest, et oleme niikuinii surmale määratud rahvas lähemas tulevikus ja sellepärast pole me ülesanne sugugi mitte selle eest hoolitseda, et ei sureks kuidagi viisi välja eestlaste sugu, see oleks ka läbiläbi mõttetu ettevõte. ...sest me oleme niipalju euroopa-seeritud, et meid ei päästa midagi – ja kolmesaja aasta pärast ei ole enam maapääl ühtegi inimest, kes oleks eestlane." /lk. 69/

Keskendumine inimese, rahvuse ja inimkonna arenemis- ja muutumisvõimalustele on aga vaid üks pooluseid Masingu mõtlemises ja püüdlustes. Võib-olla isegi olulisem ja põhjapanevam külg on tema intensiivne Jumala otsimine. Retsenseeritav kogumik algab, ja õigusega, *Deemonliku Jumalaga*. Need poolused ei ole Masingu jaoks lahus, vaid "see tingimusteta, põhjusteta tõsidus on Jumala siinolu väljendus selle kogemuses, et temast ollakse täiesti lahutatud" /lk. 353/

Masing sedastab: "Meie oleme sellega harjunud, et Jumal peab olema hää Isa ja kui ta seda ei ole, siis jätame ennem Jumala, kui kahtleme enda arvamisi." /lk. 14/ Tavaline on ju ratsionalistlik käsitus tunnetatavast Jumalast, kelle suhet inimestega võib iseloomustada kui eetilist tasul ja karistusel põhinevat süsteemi, millega harmoneerub inimese normile vastav vagadus. Kuid on võimalik ka käsitlus irratsionaalselt "käituvast", tavaarusaama kohaselt niisiis pigem "deemonlikust" Jumalast, kelle tunnetamatu suuruse ees jääb inimese ainsaks võimaluseks teatav resigneerunud alistumine, mis tähendabki tõelist vagadust.

Uku Masingu 1930. aastal kirjutatud magistritöö käsitleb Hiiobi raamatut. See üsna intrigeeriv piibliraamat keerleb teodiike probleemistiku ümber – kui Jumal on "eetiline", siis ei saa õige põhjuse ta kannatada, ta peab olema teinud arvestatavas mõõdus pattu või olema "jumalatu", kannatuse fakt on selle objektiivne näitaja. Nii nägi asju hilisjuutlus ja see on ka praegu enamiku usklike (ja ka uskmata, kui kannatus peaks neid tabama) kujutlus. Kui aga Jumal on käsitamatu, siis jäävad sellised kannatuse põhjuse või süü (ladina *causa* on nii "põhjus" kui "süü") otsimised kõrvale ning jääb üle vaid tema tahteale alistuda.

Hiiobi mõtteviisi erinevus tema kolme sõbra hoiakust ilmneb ühelt poolt suhtumises Jumalasse ja teiselt poolt suhtumises kannatusesse. Sõprade ratsionalistlikus maailmapildis on üks Jumala tunnusjooni õiglus, st. teatavate reeglite ja normide arvestamine suhetes inimesega. Aga nendest reeglitest kinni pidades on ka inimesel võimalik esile kutsuda Jumala heatahtlikkust ja nõnda tegelikult temaga manipuleerida. Hoolimata Jumala väidetavast tunnetamatusest ilmneb siit, et tema kavatsused ja tahe võivad olla inimesele teada. Tema saadetud kannatus ei saa olla põhjendamatu, see peab tulema inimese eksimusest ja teenima kindlat eesmärki. Tasul ja karistusel

põhinevas maailmamudelis on Jumal sisuliselt tema enda loodud korraga identne.

Hiiobi sõbrad esindavad dogmaatilist teoloogiat, milles Jumala ja inimese vahetõrge on reguleeritud kindlate seaduste ja lepingusätete alusel. Kui inimene jääb Jumala ees võlglasteks, siis on ta oma kannatused ära teeninud. Karistava iseloomuga kannatus on aga kasvatusvahendiks Jumala käes ja selle abil muutub inimene paremaks ja targemaks. Jumal on küll inimesest võrratult suurem, kuid oma käitumisega on inimese võimuses Jumala hoiakut enda suhtes korrigeerida. Hiiob aga ei aktsepteeri kannatust Jumala saadetud pedagoogilise vahendina.

Sõprade seisukohad on ühelt poolt utilitaarsed (vagadusest on kasu) ja teiselt poolt apologetilised. Kui aga Jumal kasvatab karistamisega neid, kes ise pole süüdi selles, et nad ei ole täiuslikud, siis tunnistab ta sisuliselt enda kui Looja puudujääki. Seda võib ehk vabandada, kuid ei saa pidada eetiliseks ega kokkusobivaks tema kõikvõimsusega.

See on konflikt ühelt poolt teoreetiliste süsteemide ehk dogmaatika või piltlikult öeldes "inimeste tehtud jumaluse" ning teiselt poolt usukogemuse vahel. Isikliku kannatuse tõttu on Hiiob olnud sunnitud hülgama mõistusjärse teooria, mida toetasid ta sõbrad ja mis oli varem tõenäoliselt ka talle endale omane. Tal on käest libisenud ettearvestatav, manipuleeritav Jumal ja selle ootamatu kaotuse kaudu on ta saanud esimese ehtsa kogemuse Jumalast, kes on tegelikult hoopis teistsugune, kui ta on eeldanud. See tähendab Jumala "inimlike" omaduste, ratsionaalsete joonte kadumist. Elav Jumal hävitab ja viib eksiteele nagu soovib seda (Hi 12, 13–25), tema tarkus on teistsugune kui inimese oma (Hi 9, 2–12).

Jumal oli Hiiobilegi senini olnud "sulane", ja et see enam nii ei ole, sellest tema kirglik pahameel. Siit tuleneb Hiiobi süüdistuste üks pool: Jumal on teinud inimese saatuse liiga raskeks ja võimatuks talle kanda, ta ei kohtle vaga ja

laitmatult elavat Hiiobit "õiglaselt", eetika ei kuulu tema omaduste hulka. Nõnda peab ta vaidlustama sõprade dogma, mille teiseks küljeks on Jumala hoiak kurjade suhtes: nende karistatus ja hea käekäik. Näited "öelate õnnest" tõestavad, et teooria inimese tasu ja karistuse põhimõttel toimivast vahekorra Jumalaga on vigane. Siit järeldub ju, et Jumal ei tee oma suhtumises vahet heade ega kurjade vahel ning veel kaugemale minnes: ta kohtleb õigeid ülevalt alla ükskõiksusega, milles ei puudu inimeste meelest isegi kahjurõõm. Jumala atribuutide hulka ei kuulu eetika, vaid üksnes "numinoosed" jooned.

Hiiobi kogemuse põhjal võib inimene muutuda justkui mängukanniks Jumala käes. Jumalale on pigem omane ettearvestamatu jõud ja tahe, mitte normatiivne "õiglus". Normatiivsete seisukohtade hülgamine on Hiiobi viinud lähemale Jumala tegeliku suuruse tajumisele – ja sellega ka vagadusele – kui sõprade dogmaatiline eetika. Kannatus ei ole teoreetiliselt seletatav. Selle ainus põhjus on Jumala "viha", see tähendab, et ta on inimesele käsitatamatu, ning ta eesmärk on: panna inimene küsima.

Masing küsib: "Ehk oleme siiski midagi neljajärgulises mõrudas maailmas ja meie aru polegi antud meile tõe tunnetamiseks? Vast ta on ainult kaitsekork, et tõevälg meid ei tapaks? Võib-olla see, milleks oleme määratud, on kohutavam kõigest, mida tunneme kannatusteks?" /lk. 317/

Hiiobi raamatu sõnum on: mitte see resignatsioon, mis inimesele loomu poolest on omane, pole midagi väärt, vaid rahu, milleni inimene lõpuks võideldes jõuab. Nõnda tasutakse Hiiobile lõpuks mitte tema vagaduse eest, vaid selle eest, et ta Jumala vastu võitles. See on tõepoolest irratsionaalne lahendus: tasutakse sellele, kes tasu eitas, ent just see osutab omakorda Jumala täielikku suveräänsust tema tegudes.

Selline Jumal loomulikult ei meeldi mõnele, aga eitamine ei päästa tema käest. "Ja veel on üks

tee: öelda, et Jumal, kes on non-senss, ei eksisteeri üldse, aga seegi on vaid titaanlik trots või on ta rumalus. Sest see, et inimene eitab aja olemasolu, et tee aega olematuks, kuidas siis Jumala?" /lk. 27/

Hiiobi raamat ja Uku Masingu mõtisklused ei aegu, sest nad puudutavad süvakihte. Võib-olla tasub siinkohal viidata Umberto Eco esseele *Pühadus pole mood* (raamatus *Reis hüperreaalsusesse*, lk. 129–135), kus ta tuletab meelde, et inimkonna ajalugu valitsenud jumala-ideed jagunevad kahte. Ühel pool seisab personaalne jumalus, kes on olemise täius ja kellesse on koondunud kõik need hüved, mida inimesel ei ole. Kuid seesama jumalus ilmub tihti vastupidisena: sellena, keda ei ole. Teda ei ole, sest tema nime ei tohi suhu võtta, teda ei ole, sest teda ei saa kujutada, liigitades ta mingisse kategooriasse, mida me olemasolevate asjade määratlemisel kasutame. See jumalus, keda ei ole, käib läbi kogu ristiusu ajaloo: ta varjab ennast, on sõnulseletamatu, teda võib tabada ainult negatiivse teoloogia vahenditega, ta on kõige selle summa, mida tema kohta ei või öelda, temast räägitakse meie teadmatuse ülistusena, nimetades teda äärmisel juhul keeriseks, kuristikuks, kõrbeks, üksinduseks, vaikuseks, puudumiseks.

Püha on *numen* või *tremendum*, see on tunne, et on olemas midagi, mis pole inimese loodud ning mille puhul inimlaps kogeb ühtaegu veetlust ja hirmu. See miski sünnitab kõhedust, vastupandamatut lumma, alaväärsustunnet ning lunastuse ja kannatuse igatsust. Hirmus ja lummas on loobunud täiusliku olendi antropomorfistlikest joontest, võttes Tühjuse kuju, mille palge ees meie püüdlused on mõistetud luhtuma.

Paraku ei ole selline jumal kogemus jõukohane igapäevale. Tuleb leppida, et "...religioosne elamus, inimese enda tühisuse ja tähtsusetuse tunne on nagu vulkaanipurse ja eetika on laava, mis susiseb ja soe on aastasadu, kuni tuleb jällegi uus tõuge" lk. 22. Aga see tõuge tuleb!

Jaan Roos. Läbi punase öö : Esimene osa : 1944. ja 1945. aasta päevik. – Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1997. – 350 lk.

Päevikud on omamoodi ajalugu. Nad on ahtamad teistest ajaloos kirjeldustest, sest enamik seal talletatud andmestikku lähtub ühest inimesest. Kirjapanekud on nii, nagu autor nägi ja kuulis ning tundis ja mõtles. Tihti ei leia päevikuist suuri üldistusi ja ammendavaid ülevaateid, kuid kohad fakte ja detaile kaasajast, mida ei anna selle aja dokumendid ja kirjasõna. Teadagi on niisugused andmed mõnevõrra subjektiivsed ja nõuavad ajalugu uurivalt lugemise kriitilist meelt, et avastada peamine ja oluline ning jätta tagaplaanile vähemtähtis ja subjektiivne. Sama lugu on ju ka memuaaridega. Ent siiski on ajalookirjutajale nii päevikud kui ka mälestused materjal, mida saab ja tuleb allikana kasutada. Kui palju annab üks või teine päevik ajaloole, sõltub lõpuks autori (päeviku kirjutaja) isikust (kirjutamisoskusest, silmaringist, tegevuse ulatusest jne.).

Peale teadmiste pakuvad päevikud head lugemist igapäevale, olevalt lugeja tahtmisest minna minevikku ja tutvuda seal teotsetenud isikuga. Ilukirjanduseski on vahel kasutatud päeviku vormi, kuid on päevikuid, mille tõsilood sobivad lugeda kõigil.

Eesti Kirjanduse Seltsi korraldamisel ja Jaan Isotamme toimetamisel on ilmunud esimene köide Jaan Roosi (1888–1965) päevikuist. Jälgitav ajavahemik on märtsist 1944 kuni detsembrini 1945. Ja maist 1945 kuni augustini 1954 – peaaegu kümme aastat – perioodi, mil Jaan Roos oli Eesti NSVs põrandaalune. Nii jääb lugeja raamatut käest pannes põnevusega ootama, millal ilmuvad trükist päevikud aastate 1947–1949 ja 1951–1954 kohta. (1946. ja 1950. aasta omad on paraku kadunud.) Juba päevikute endi kui käsikirjade lugu on põnev. Sellega saab tutvuda Hans Karro saatesõnast ja toimetaja Jaan Isotamme eessõnast. Jaan

Roos tegi peaaegu iga päev märkmeid, mõnikord sai isegi rahuneda ja need puhtalt kirjutada (ent ikkagi nimesid jm. selgesti välja ütlemata), ning siis peitis ühe vihiku sinna, teise tänna.

Jaan Roos oli mees, kelle üht osa elust peavad tundma ja teadma kõik raamatuhuvilised, raamatukoguhoidjad, eesti raamatu ajaloo uurijad. Ta oli suur eesti trükisõna koguja, kelle bibliofiilses kogus oli palju juba 1920.–1930. ndail aastail harulduseks saanud raamatuid. Et ta töötas kaks aastakümnet gümnaasiumi eesti keele ja kirjanduse õpetajana, siis on tema sulest ilmunud kirjandust ja kirjamehi käsitlevaid raamatuid ning ka "Lühike eesti raamatu ajalugu" (1936). Peale raamatute avaldas Roos artikleid, millest osa käsitleb eesti raamatut, bibliofiiliat jms. Ta osales Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastustegevuses 1940. aastani, mis tollal oli üks kolmest suurimast Eesti kirjastustevõtmest.

Ja kui lugeda päevikuid, siis ongi neis mitu joont. Esiteks on registreeritud isiklik elu, kus ta käib ja kus viibib põrandaalusena. Roos kirjutab ühtteist poliitilistest sündmustest: raamatus on nii maailmapoliitika kajastusi kui ka kohalikke Eesti muresid. Samuti on kultuurielu ja haridusala tema huvi all. Ja meile, raamatukoguhoidjatele kõige olulisem – tema hool ja mure oma suurema kui kümnetuhandlise raamatukogu pärast. Raamatuid tuleb tal sõja ajal (1944–1945) viia pommitamiste eest Tartust välja, hiljem ka peitu või anda usaldatava hoole alla. Midagi sellest varast läheb kaotsi, mõni raamat rikneb. Kuid ikkagi võime olla õnnelikud, et nagu selgub raamatust, on suur osa Jaan Roosi kogust alles Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus ja Tartu Ülikooli Raamatukogus. See on küllalt oluline osa eelnenud sajandite eesti trükisõnast.

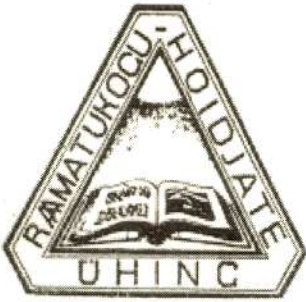

Ent raamat on huvipakkuv kõigile lugejaile. Esiteks muidugi neile, kes käsitletud aja on kaasa elanud või olnud seotud paikadega, kus Jaan Roos liikus: Tartu, Põltsamaa ja nende ümbrus, sekka ka Tallinn jt. kohad Eestimaal. Kuid teistelegi pakub päevik hea kronoloogilise tagapõhja sellest, mis neil aastail juhtus.

Lugenud raamatu läbi, jääb tunne, et sellistes tingimustes kirjutatud päevikuga on tehtud tubli toimetamistöö. Esialgu paberile pandud teksti jõudis Jaan Roos ise korda teha: deäfreerida kirjutamisel salajaseks jäetud nimed jne. Ka trükkitoimetamine on väga heal tasemel. Tahaks kiita isikunimede registri (lk. 337–350) eest. Siit leiab raamatuga tihedalt seotud nimesid: Ambur, Antik, Johani, Pede, Pukits, Puksoo, Tilk, Weltmann jt. Ja kui mõni ütlus on kuulduse tasemel, siis päevik võibki ju eksida. Jaan Roosi enda ütlus on: "...panen kirja, mis kuulen. Ega see veel ütle, et kõik õige peab olema. Sellest on nende ridade kirjutaja teadlik." (lk. 221). Nii on ta kirjutanud 14. septembril 1945. Aga ikkagi väärub raamat kättevõtmist.

Hans Jürman

Eesti raamatukoguhoidjad õnnitlevad HANS JÜRMANI, kes 28. veebruaril tähistas 75. sünnipäeva. Palju õnne!

AASTAKOOSOLEK

toimus 12. veebruaril 1998 Rahvusraamatukogu konverentsisaalis. Koosolekust võttis osa 229 ühingu liiget.

Seekordne aastakoosolek oli **tavapärasest** veidi **pidulikum**, kuna 25. veebruaril möödus 75 aastat ühingu asutamisest ja 9. juunil täitub 10 aastat ühingu tegevuse taastamisest. Esinaine Anne Valmas tänas juhatuse nimel ühingu kõige rohkem toetanud raamatukogusid, Kultuuriministeeriumi ning ligi kolmekümnet ühingu tegevusele tegusamalt kaasa löönud tööühma juhti, piirkondliku ühenduse aktivisti ja raamatukogude usaldusisikut.

Juubeliaastal otsustas ERÜ juhatus anda välja kolm preemiat. **Teenetpreemia** anti üle **Tamara Lukkale** Narva Keskraamatukogust ja **Asta Leitenile** Laiuse külaraamatukogust Jõgevamaalt ning **aastapreemia Maare Kümnikule** Tartu Ülikooli Raamatukogust. Preemia kandidaate olid ka Hiie Piirsalu Väandra raamatukogust ja Olga Sööt Pärtsi raamatukogust Viljandimaalt.

Aastakoosolekul tehti teatavaks ERÜ juhatuse **ühikordse stipendiumi** (10 000 krooni) saaja – **Jaana Koppel** Jõgeva Linnaraamatukogust. Stipendium määrati toetamaks noore rahvaraamatukoguhoidja osavõttu IFLA aastakonverentsist Amsterdamis. Stipendiumi taotlesid ka Krista Visas Pärnu Keskraamatukogust ja Piia Pärn Öisu raamatukogust.

Aastakoosolek kuulas esinaine Anne Valmase ühingu 1997. aasta tegevusaruande, kinnitas 1997. aasta finantsaruande ja revisjoni-

komisjoni aruande ning 1998. aasta tegevuskavad. Võeti vastu aastakoosolekule esitatud muudatused ERÜ põhikirjas ja anti juhatusel volitus moodustada töögrupp põhikirja põhjalikuks ümbertöötamiseks.

ERÜ otsustas ühineda Kirjastuste Liidu ja Raamatukaubastajate Liidu taotlusega Eesti Vabariigi Valitsusele kehtestada Eestis registreeritud kirjastuste väljaannetele nullprotsendiline käibemaks.

Juhatusel liikmekandidaate olid esitatud Aive Alamaa Tallinna Keskraamatukogust, Sirje Bärge Kose-Uuemõisa raamatukogust, Mare Ektermann Lääne-Maakonna Keskraamatukogust, Katrin Gottlob Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogust, Katrin Niklus Rapla Keskraamatukogust ja Anne Valmas Eesti Akadeemilisest Raamatukogust. Juhatusel liikmekandidaadiks jäi Aive Alamaa, teised eelnimetatud valiti juhatuse liikmeiks. Eelmisest valimisperioodist **jätka- vad juhatuses** Malle Ermel Tartu Ülikooli Raamatukogust, Jüri Järs Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogust ja Kalju Tammaru Eesti Hoiuraamatukogust.

ERÜ juhatuse esinaine kohale kandideeris Rahvusraamatukogu täienduskoolituse peaspetsialist **Krista Talvi**, kes sellesse ametisse 202 häälega ka valiti.

Revisjonikomisjoni valiti Rutt Eno Harju Maakonnaraamatukogust, Ruth Hiie Eesti Rahvusraamatukogust ja Juta Kaps Eesti Akadeemilisest Raamatukogust, kes said 207 poolthäälega üldkoosolekult õiguse revideerida ühingu vara järgmise kahe aasta jooksul.

Vahetult enne aastakoosolekut tehti teatavaks Eesti Vabariigi presidendi poolt Eesti riigi juubeli puhul kõrgete riiklike autasudega autasustatute nimed. Aastakoosolek saatis **õnnitluse** V klassi Riigivapi ordeni saanud ERÜ auliikmele **Vaime Kaburile** ning V klassi Valgetähe ordeni saanud ERÜ liikmele **Ingrid Erilaiule**, haridustegelasele **Endel Arujale** ja keeleteadlasele **Tõnu Karmale**.

Aastakoosolekule saatsid tervituse ERÜ auliikmed Helene Muga-Johani ja Kaja Noodla. Aastakoosolekust osavõtjad saatsid sünnipäevaõnnitluse H. Johanile tema 95. sünnipäevaks. ERÜd tervitasid ja õnnitlesid Kultuuriministeeriumi, Kirjastuste Liidu ja ajakirja "Raamatukogu" esindajad.

Seltskondlik õhtu toimus Mustpeade Maja valges saalis. Rohkearvulise kuulajaskonna südamed võitsid Eesti Meestelaulu Seltsi Tallinna Meeskoor Kuno Arengu juhatusel ja õhtu juht Kalju Tammaru. Peo üllatuseks oli pimedasse saali toodud tuledesäras hiigeltort.

ERÜ juhatuse (vasakult): Kalju Tammaru, Katrin Niklus, Mare Ektermann, Anne Valmas, Krista Talvi (uus esinaine), Malle Ermel, Jüri Järs.

Foto: Teet Malsroos.

Aastakoosolekupäeva hommik algas näituse **"Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing 75"** avamisega Eesti Rahvusraamatukogu V korrusel. Näitus on osa Rahvusraamatukogu eestvedamisel teoksaavast Eesti raamatukogude näituste ühisprojektist "Eesti raamatukogude 80 aastat", ajavahe-
mikus 12. veebruarist 31. detsembrini. Nagu ERÜ tegevus, koosnes ka näitus kahes osast: esimene osa käsitles ERÜ tegevust 1923–1940 (koostajad Mare Horma ja Ly Läll Eesti Akadeemilisest Raamatukogust), teine osa tutvustas ühingu viimase kümne aasta tegevust.

ERÜ KOOLITUSTOIMKOND

27. jaanuaril toimus seminar "Eriala õppekavad TPÜ info-teaduste osakonnas ja Viljandi Kultuurikolledži raamatukogunduse kateedris raamatukogutöötajate hinnangutes". Ettekande tegid Aivi Sepp, Evi Rannap ja Maarja Kivihall.

26. veebruaril korraldas koolitustoimikond koos Rahvusraamatukoguga ettekandekoosoleku, tähistamaks **Helene Johani 95.** ja **Hans Jürmani 75. sünnipäeva.** TPÜ professor Evi Rannap kõneles teemal "Helene Johani ja raamatukogundusharidus", Kalju Tammaru andis ülevaate H. Johani kirjatöödest ja Kersti Kikkas meenutas juubilaril õppejõuna. Hans Jürmanist Eesti raamatukogunduses kõneles Tiiu Valm, H. Jürmanist kolleegina TPÜ dotsent Kaljo-Olev Veskimägi ning päevakangelasest kui terminoloogist Maia Randma.

Hans Jürman ise rõhutas mõningaid aspekte nii H. Johani kui enda tegevuses. Kohalolijail oli meeldiv võimalus soovida Hans Jürmanile õnne ja jõudu tulevas-
teks tegudeks.

Juubilaride elu ja tööd tutvustas samas auditooriumis väljapanud näitus, mille olid koostanud RRI raamatukogunduse osakonna töötajad.

ERÜ KOGUDE TOIMKOND

25. veebruaril toimunud koosolekul valiti toimikonna uueks **esinaiseks** RRI väliskirjanduse osakonna juhataja **Lea Lumi.** Arutati INNOPACi rakendami-

sega seonduvat, elektrooniliste ajakirjade tellimist ja sundeksemplari saamist. Anti eelinformatsiooni märtsis toimuvast raamatuturgusid tutvustavast seminarist ja oktoobris ettevõtetavast bussireisist Frankfurdi raamatumessile.

MAAKOGUDE SEKTSIOON

Maaraamatukogudes teabe-
kirjanduse leidumust analüüsiva rühma töökoosolekud toimusid 22. jaanuaril Tartus ja 11. märtsil Tallinnas.

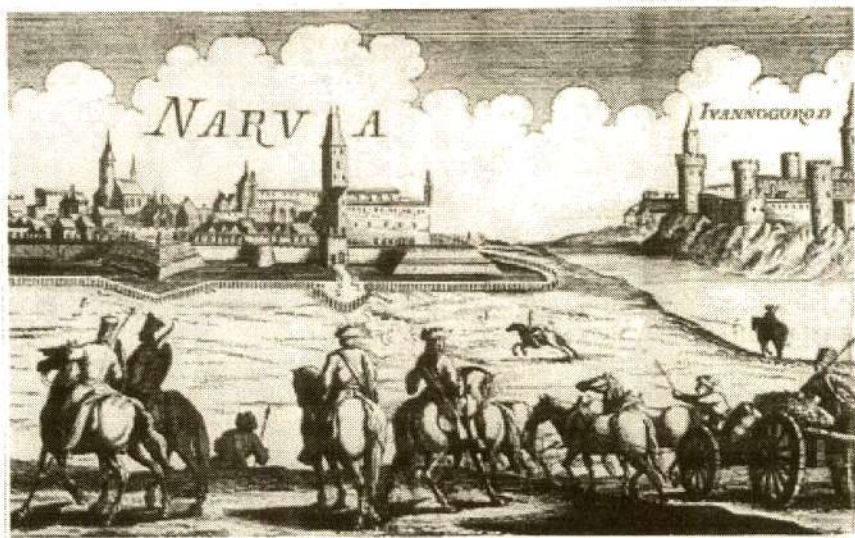
ERÜ JUHATUS

ERÜ juhatuses senine ja aastakoosolekul valitud uus koosseis pidasid tavapärase ühiskoosoleku 25. veebruaril. Koosolek valis

juhatuses esinase asetäitjateks uuesti Malle Ermeli Tartu Ülikooli Raamatukogust ja Kalju Tammaru Eesti Hoiuraamatukogust. Arutluse all olnud eelarveprojekti juhatus ei kinnitanud, kuna eelarve ei olnud tasakaalus ning ka juhatuses liikmed ei suutnud kulutuste poolt vähendada ja tulusid suurendada. Koosoleku teises pooles tänati lahkuvaid juhatuses liikmeid.

25. veebruaril, päeval, mil 75 aastat tagasi asutati ERÜ, asetati lilled ja küünal ERÜ esimeeste Aleksander Sibula hauale Tallinnas ja Friedrich Puksoo hauale Tartus.

L. K., R. O.

Tallinna vanima reformatsioonijärgse raamatukogu – *Bibliotheca Revaliensis ad. D. Olai* 450. aastapäeva tähistamiseks ning oma raamatuharulduste tutvustamiseks andis EAR välja 16 värvilise postkaardi komplekti. Postkaartidel on jäädvustatud kauneid raamatuillustratsioone, unikaalseid köiteid alates 16. s. alguse ahelkõidetest, gravüüre 17.-18. sajandist jm. Postkaardid on müügil nii komplektina kui üksikult EARi raamatuletis ja baltikaosakonnas.

ERÜ VANARAAMATU TOIMKOND

esitles 16. jaanuaril 1998 oma esimest väljaannet **"Vanatrükised ja haruldased raamatud XV-XIX sajandist: Bibliograafiad ja trükikataloogid Eesti raamatukogudes"**. Nimestik sisaldab kolmes Eesti suuremas raamatukogus (RRI, EARis ja TÜRis) vanatrükise kohta leiduvad trükikataloogid ja bibliograafiad, mida vajavad kõik vanaraamatuga tegelejad, esmajoones raamatukogu- ja muuseumitöötajad. Väljaanne on kaheosaline: esimeses andmed Euroopa trükise kohta, teises vene ja slaavi raamatu kohta. Kuigi

kirjele on lisatud kohaviit, on vajalikku teost soovitav küsida haruldaste raamatute osakondadest kohapealt.

Nimestiku Euroopa raamatusse puutuva, 255 kirjet sisaldava osa koostajad on Ruth Hiie, Tiiu Reimo ja Niina Vorobjova (toimetab Tiiu Reimo), vene ja slaavi raamatute, 264 kirjet sisaldava osa koostajad on Larissa Petina (ka toimetaja) ja Tatjana Ėhhovskaja. Väljaande kasutamist lihtsustavad nimeregistrid.

Nimestiku esialgne tiraaz on 20 eksemplari. Seda on võimalik osta ERÜ büroost hinnaga 50 krooni.

E. R.

HARJUTAMINE TEEB MEISTRIKS

Selles pealkirjaks sõnastatud mõtte-teras ei kahtle küll keegi. Ise küsimus, kui kaua tuleb harjutada, et kord meistriks saada?

12. veebruaril toimunud ERÜ kõnekoosolek kinnitas eeltoodud tõdemust ja näitas ühtlasi, et raamatukoguhoidjad pole veel diskussiooni arendamises ja oma mõtete kaitsmises meistrid. Aga küll tuleb aeg, mil saame ka sellega hakkama!

ERÜ kõnekoosoleku "Raamatukogu haridusasutusena" avas viimast päeva esinaine ametis olnud Anne Valmas, kes tsiteerides Aleksander Sibulat rõhutas kahtlemata teema vajalikkust igas ajas: "Hea raamatukogu on õpeasutus, mille klasse veel ükski ei ole lõpetanud. Tööline kui ka teadusemees leiavad sealt, mis neil tarvis läheb. /.../ Kool tunneb huvitust inimese kasvatuse vastu ainult teatud aastad, kuna raamatukogu inimesele tervel tema elueal vaimlist toitu pakub ja teda oma kasvatava mõju all hoiab." (RK 1939)

Kõnekoosoleku suurim üllatus oli Tartu Ülikooli Raamatukogu direktori Peeter Oleski kohalolek. Elu on kord selline, et igale üritusele ta ei jõua, olgu korraldajad kuitahes meeleheitele viidud... Kohustuslike sõnavõtudega esinesid lisaks Kuresaare Ühisgümnaasiumi direktor Toomas Takkis, Tallinna 20. Keskkooli emakeele õpetaja Ene Liivaste ja Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse töötaja Anne Kõrge. Peale selle nimetaks mõned vabatahtlikud sõnavõtjad saalisistujate hulgast – Tiiu Valm, Elve Jensen (Viljandi Paala Gümnaasiumist), Natalja Sõrmus (Kehtna Põllumajanduskooli raamatukoguhoidja) ja Elle Tarik (Tartu Linna Keskraamatukogust).

Põhiküsimus, mida Anne Valmas pidevalt kordas – et raamatukogu on haridusasutus, jäi koolide poolt lõplikult tunnetamata. Seega ei toimunud õpetaja ja raamatukoguhoidja kohtumist sisulises tähenduses, mis oli kõnekoosoleku esmane eesmärk. Küll aga korraliti tarkust, mida vajab Jukugi, nimelt raamatukogude kaudu võib omandada haridust.

Midagi pole teha, asi, millest ikka ja jälle end oimetuks räägime – on raha. Teiseks valupunktiks osutus komplekteerimine, mis teadagi sõltub ka rahast. Kolmandaks räägiti

iseendast, st. oma töömuredest, mis on mõistetav, sest kus sa hingendest ikka kõneled. Kõnekoosolekul kuulatakse vähemalt inimest, ehkki probleeme lahendada pole kuulajate võimuses. Lahendusi tuleb igal ühel ise otsida ja leida. Kõige intrigeerivam ja põnevam on alati loomulikult Peeter Olesk. Ükskõik, mida ta ka ütleb, kuulaja hakkab kohe teises rütmis hingama. Konkreetset juhul tekkis allakirjutatunul küll tunne, et P. Olesk esines enam ülikooli õppejõududele kui (kooli)raamatukoguhoidjatele, aga üks subjektiivne arvamus võib väga hästi osutada väära. Kindlasti oleks tal tekkinud diskussioon teaduri Marju Lauristiniga, kes eelmisel kõnekoosolekul arvas, et komplekteerimisel tuleb arvestada teadlaste näpunäiteid. P. Olesk on vastupidisel arvamisel ja peab teadlast tujukaks persooniks, kelle kätte raamatute komplekteerimist ei tohi usaldada. Olesk pidas õigeaks komplekteerida trüki-seid, mida kasutatakse pidevalt. Mõtlemisainet jätkub! Ta soovitas raamatukogude järjepidevuse ja ajaloolise asendi eest hoolt kanda. Seda ka komplekteerimist silmas pidades. Siinkohal nendin kurvas-tusega, et ootas P. Oleskilt pike-mat juttu. Tegelikult ootas koguni võimalikku väitlust. Ainult kellega?

T. Takkis tubli koolijuhina rääkis koolituskeskusest "OSILIA" (vt. RK nr. 2, 1997) ja rahamurest, ka pidas ta vääraks koolis kohustusliku kirjanduse karjaslugemist; E. Liivaste uuris, milliseid raamatuid tuleks koolide tarvis uuesti välja anda ning osutas raiskamisele ja

raamatu hinnale; A. Kõrge kordas üle, et raamat on kallid ja et raamatukogud ootavad kohustusliku kirjanduse soovitamisest õpetajatelt paindlikkust. Edasi arvas hoogsalt sõnavõtnud E. Jensen, et kooliraamatukogud vajavad head tehnikat ja teatmeteoseid ning kokkuleppeid õpetajaga kirjanduse laenutamisel. (Olesk teatas repliigi korras, et gümnaasiumi raamatukogu, kus pole teatmeteoseid, ei kõlba kuhugi. Nende puudumise tõttu kannatab raamatukogu, mitte riik.) Jah, aga kulunud repliigina võiks vahele poetada – riik, see oleme meie! Raamatukoguhoidja Kehtnast kurtis, et raamatukoguhoidja on õpetaja jaoks laborant, kes otsib õpilasele antud teema tarvis materjali ja lahendab muidki ülesandeid. Selle eest võiks vähemalt pikema puhkusegi saada. Rakvere Gümnaasiumi raamatukoguhoidja Irma Raatmaa kordas mitut eelpool loetletud probleemi ja tegi suurepärase ettepaneku koondada kooliraamatukoguhoidjad sektsiooni. E. Tarik arutles riigi võimaluste üle külaraamatukogusid silmas pidades. Keskseks küsimuseks oli temalgi komplekteerimine.

Tegemata üldistust, arvan, et tänu ERÜ püüdlustele kujuneb meil ilmselt kõnekoosolekute traditsioon. Meie, st. raamatukoguhoidjate hooleks jääb aga enese harimine. Kõlavamalt öeldes – õppimine! See äärmiselt jõuline sõna tähendab ka diskussiooni õppimist, oma arvamuste kujundamist ja väljendusoskuse lihvimist. Rääkimata julgusest oma seisukohti kaitsta. Kohtumiseni järgmisel korral!

Maire Liivamets

RAAMATUKOGUDE TELEMAATIKAPROGRAMMID JA PROJEKT LIBECON 2000

Kultuuri suunad ja avalik elu on ühiskonna arengu kõige vastuolulisemad osad. Vaatamata majanduse liidrirollile riigi arengus, avaldavad kultuur ja kultuuriväljaanded meie igapäevaelule ja tulevikule suuremat mõju, kui oskame ise arvata. Raamatukogud on osa rahvuskultuurist ja täidavad seega väga tähtsat rolli kogu vastuolulises kultuurimaailmas. On loomulik, et iga ühiskond vajab raamatukogusid kultuuripärandi säilitamiseks ja infovahenduseks. Samuti on tal õigus omada ülevaadet raamatukogude tegevusest ning ta peab teadma, kuidas raamatukogud demokraatliku ühiskonna nõutele vastavate ülesannetega toime tulevad. Raamatukogude statistika ja andmete võrdlev analüüs on nende töö tulemuslikkuse kõige paremini iseloomustav näitaja, kuid see võrdlus peab põhinema üldtunnustatud teaduslikel alustel ning statistikat tuleb koguda rahvusvaheliste ISO standardite kohaselt. Selleks, et kogutud andmed oleksid võrreldavad ja analüüsitavad, tuleb raamatukogudel esitada andmed statistika kogumiseks vastavuses rahvusvaheliselt kehtestatud definitsioonidele. Millised rahvusvaheliselt kehtestatud normdokumendid on siis aluseks statistika kogumisele, töö tulemuslikkuse mõõtmisele ja analüüsile?

ISO 2789 : 1991

Information and Documentation – International Library Statistics – raamatukogu statistika arvestuse nõuded – kuidas luua arvestusüksused kogude laadide, raamatukoguhoidjate, laenutuste jt. näitajate arvestuseks ning termine definitsioonid;

ISO FDIS 11620 : 1997 (E)

Information and Documentation – Library Performance Indicators –

meetodid raamatukogude töö tulemuslikkuse mõõtmiseks ja näitajate elektrooniliseks vahetuseks;

ISO 9000

Quality Management – kvaliteedijuhtimise standard.

Töö kvaliteeti ja kvantiteeti saab mõõta matemaatilisi valemite kasutades. See pole lihtsalt arvude võrdlemine. Arvude taga peitub rida tegureid, mis näitajate suurusjärgude võrdlemisel ei ole aimatavad. Statistikaandmete kogumisel on olulisim, et andmete esitajad mõistaksid termineid üheselt ja arvestaksid juhendis toodud definitsioone. Õigete andmete alusel on võimalik analüüsida, milliseid kulutusi teeb riik kultuuri ja raamatukogude arenguks. Analüüsida erinevate raamatukogutüüpide kulutusi, tulusi ja raamatukoguhoidjate haridustaset, kvalifikatsioonile vastavust jpt. tegureid, mille õige ja õigeaegne rõhutamine raamatukogutüübi võimaldab parandada raamatukogude üldist olukorda.

Statistikaandmed, mida igal aastal esitavad raamatukogud Riigi Statistikaametile, on aluseks eelkõige statistika analüüsiks riiklikul tasandil, aga ka rahvusvahelisele ja Euroopat hõlmavatele ökonomeetritele uuringutele. Aastaid on Euroopa Komisjoni telemaatikaprogrammide raames toetatud Euroopa, ka Ida-Euroopa riikide raamatukogude ökonomeetrisel uuringuid ja sellealast arendustegevust PROLIB/PI programmi kaudu. Nende tulemused leiavad kajastamist Euroopa Liidu publikatsioonides. Nimetan neist olulisemad:

Library performance indicators and library management tools. Suzanne Ward, John Summison, David Fuegi, Ian Bloor. 1995. (ISBN 92-827-4901-0). **EUR 16 483** (EN);

Library economics in Europe. An update: 1981-1990. Phillip Ramsdale. 1994. (ISBN 92-826-9197-7). **EUR 15 903** (EN);

A study of the library economics of the EC. Phillip Ramsdale. 1988. (ISBN 92-825-8347-3). **EUR 11 546** (EN);

Report of the workshop on library statistics for policy-making. David Fuegi. 1988. **EUR 11 894** (EN);

PROLIB/ECON-CEEC Study of Library Economics in Central & Eastern Europe. Final Report. IPF Ltd. May 1997.

Raamatukogutöö tulemuslikkuse analüüs ja ökonoomsuse uuringud on perspektiivsete tegevusplaanide koostamiseks ning juhtimissuundade kujundamiseks olulised. Seetõttu peavad raamatukoguhoidjad ja kõik teised infoühiskonna liikmed omama tõesed ülevaadet statistikast.

Euroopa Nõukogu Komisjoni DG XIII-E-4 toetusel ja finantseerimisel valmistatakse ette raamatukogu ökonoomika projekti **LIBECON 2000**, mis hõlmab Kesk-Euroopa riikide raamatukogude statistikaandmebaasi analüüsi, töö tulemuslikkuse mõõtmist ja raha otstarbekat kasutamist. Kogutakse ja analüüsitakse raamatukogude tegevusnäitajaid ning andmeid kulutustest, avaldatakse võrdlevat informatsiooni Euroopa riikide raamatukogude arengu kohta. Riiklike statistikanäitajaid analüüsitakse rahvusvaheliselt tunnustatud teaduslike meetodite alusel ja uuringute tulemused avaldatakse Euroopa Liidu väljannetes. Uuringutesse kaasatakse ka Balti riikide raamatukogud.

LIBECON 2000 projekti partnerid on IFLA, EBLIDA, UNESCO ja Eurostat ning seda koordineerivad *Institute of Public Finance Ltd., Library & Information Statistics Unit* ja Tõehhi Rahvusraamatukogu.

Statistikaandmebaasi, mis on uuringute aluseks, võetakse 29 Euroopa riigi andmed. Praegune andmebaas sisaldab EFTA riikide (*All signatory countries to European Free Trade Agreement*) aasta-

aruandeid 1981-1990 ja C&EE riikide (*The Central & Eastern European signatories to association agreement with the European Union*) aastaaruanded 1988-1995.

Projekt hõlmab mitut raamatukogutüüpi: akadeemilisi, eriala-, rahvus-, rahva-, kooli- ja teisi raamatukogusid. Seni on kõige ülevaatlikumalt andmeid esitanud rahva-, rahvus- ja akadeemilised raamatukogud. Andmebaas sisaldab andmeid kogude, lugejateeninduse, raamatukoguhoidjate ning kulude ja tulude kohta. Keskmiselt kulutasid Euroopa Liidu riigid aastatel 1986-1990 aastas raamatukogudele 19,6 miljonit eküüd ja EFTA riikides 32,8 miljonit eküüd, Kesk- ja Ida-Euroopa riigid 1993. aastal 6,6 miljonit eküüd (Eesti 14,1 miljonit eküüd, mis on Kesk- ja Ida-Euroopa riikidest vähem vaid Sloveeniast, kes kulutas raamatukogudele 19,0 miljonit eküüd). Raamatukogu ökonomeetrisel uuringuid on toetanud Euroopa Komisjoni telemaatika-programmid CAMILE, DECIMAL, DECOMATE, MINISTREL, EQLIPSE, TOLIMAX jt.

CAMILE (*Concreted Action on Management Information for Libraries in Europe*;

<http://www2.echo.lu/libraries/en/projects/camile.html>), mille võtmesõnad on raamatukogu töö tulemuslikkuse mõõtmine ja näitajad, kvaliteedi mõõtmine ning standardid. Projekti alustati 1996. aasta sügisel ja see kestab kaks aastat. CAMILE keskendub raamatukogude töö tulemuslikkuse hindamise meetodite ja standardite väljatöötamisele ning raamatukogude juhtimise tõhustamiseks otsuste tegemise suunamisele. CAMILE on tihedalt seotud nelja varasema, juba tegevuse lõpetanud projektiga DECIDE, DECIMAL, MINISTREL, EQLIPSE, jätkades nende ühist tegevust. CAMILE eesmärk on tõhustada infosüsteemide ja tänapäevase tehnika kasutamist Euroopa raamatukogude juhtimisel, toetada Euroopas tunnustatud uurimismeetodite rakendamist ning arendada raamatukogude vahelist koostööd ja infovahetust.

Projekti **DECIDE** (*Decision Support Models and DSS for European Academic and Public Libraries*) võtmesõnad olid juhtimise infosüsteemid, otsustamise tugisüsteem, töö tulemuslikkuse mõõtmine ja näitajad ning raamatukogu juhtimine. Keskenduti vajaduste analüüsile, otsuste vastuvõtmise nõuete määramisele ja meetoditele, juhtimissüsteemide integreerimisele ja standardite koostamisele. Projekti eesmärk oli arendada teadustegevust selles vallas.

Projekti **DECIMAL** (*Decision Making in Libraries; Decision Research for Development of Integrated Library*) võtmesõnad olid otsustamise toetamine, töö tulemuslikkuse mõõtmine ja näitajad ning raamatukogu juhtimine. Projekti eesmärk oli suunata teadusuuringute ja analüüsi kaudu otsuste tegemist, integreerides moodulite kaupa raamatukogu juhtimissüsteeme. Juhtimissüsteeme rakendatakse kolmes faasis: uurimis-, tehnilises ja hindamise faasis. Euroopa uurimistöö meetodite ja kogemuste juurutamine tagab selle tegevuse kvaliteedi.

Projekti **MINISTREL** (*Management Information Software Tool - Research in Libraries*) võtmesõnad olid juhtimise infosüsteemid, otsustamise toetamine, töö tulemuslikkuse mõõtmine ja näitajad ning raamatukogu juhtimine. Projekti eesmärk oli arendada tarkvara, mis teeb juhtimiseks vajaliku informatsiooni enam kättesaadavaks ja hõlpsamini kasutatavaks. Loodi ja testiti juhtimisalase informatsiooni andmebaase. MINISTRELi tarkvaravahendid aitavad suurendada Euroopa raamatukogude tööjõudlust ja soodustavad otsuste vastuvõtmist igal tasandil. Projekt aitas kaasa töö tulemuslikkuse näitajate standardi loomisele ja kasutuselevõtule.

Projekti **EQLIPSE** (*Evaluation and Quality in Library Performance Systems*) võtmesõnad olid töö tulemuslikkuse hindamine ja näitajad, ISO 9000 standard, kvaliteedi hindamine ja raamatukogu juhtimine. Projekti eesmärk oli määratleda, arendada ja raken-

dada avatud süsteem, mis toetaks kvaliteedijuhtimist ja töö tulemuslikkuse hindamist kõigis raamatukogutüüpides, rajaneks klienditeeninduse põhimõtetele ja pakuks konkurentsivõimelisi raamatukogusüsteeme erivahendajate kaudu. Projekti raames analüüsiti raamatukogu infonõudlust vastavalt kvaliteedijuhtimise ja töö tulemuslikkuse näitajate standarditele, arendati raamatukogude tehnoloogilisi ja integreeritud infosüsteeme.

Projekt **TOLIMAC** (*Total Library Management Concept*) käivitus oktoobris 1996 ja kestab kaks aastat. Projekt keskendub telemaatika rakendamisele ühendatud raamatukogude teeninduses. Arendatakse raamatukogu juhtimissüsteemi, püütakse tagada kontrolli raamatukogude vara üle, arendatakse elektroonilist infolevi Internetis, tagades seega varade avatuse ning kaitse nii tarbija kui infohaldaja jaoks. Soovitakse välja töötada süsteem võrguressursside ja -teenuste kasutamise haldamiseks ühe institutsiooni raames.

Kõigi eelnimetatud projektide kaudu püüab Euroopa Nõukogu suunata raamatukogude ühist tegevust ja infovahetust. Koostöö jätkub ka projekti lõppedes.

Eestis on jõutud äratundmisele, et raamatukogude ühist tegevuses Euroopa tasandil tuleb juhendada rahvusvahelistest standarditest ning Euroopa kogemustest. Millised raamatukogude tegevust suunavad normdokumendid tuleks aga kehtestada Eestis? Kas asuda Eesti standardite väljatöötamisele või piirduda juhendamaterjalide koostamisega? Usinalt tõlgitakse rahvusvahelisi norme ja teisi alusdokumente, aga kui töö on valmis, siis milline dokument fikseerib alused, millest kõik edaspidi töös juhenduvad? See on tõsine probleem. Teel Euroopa Liitu on meil veel vastiseisvunud Ida-Euroopa riigi maine, et Eestit aga tunnustataks ka Euroopa Liidus võrdväärse partnerina, peavad alusdokumendid meil olema ka rahvuslikul tasandil.

ANU NUUT
RRi raamatukogunduse
osakonna juhataja

KELLEST SÕLTUB INFOTEGEVUSE KVALITEET 21. SAJANDIL

Jälgides erialase ja ühiskondliku mõtte liikumist elanikkonna informeerituse tagamise ümber, jääb kõlama, et probleemiks on infotegevuse majanduslik pool. Kas ja mil määral see on nii siin ja praegu? Vähemalt täpselt ei tea me seda. Et hinnata, kas infotegevuse (ja infosüsteemide arendamise) kulud on optimaalsed, peame lähtuma teatud kriteeriumidest. Häid hindamiskriteeriume meil täna ei ole. Oludele vastavaid kriteeriume saab välja töötada haritud ja eriteadmistega töötaja. Niisiis tuleb alustada inimesest. Ka see on kujunenud üldiseks arvamuseks.

16.–19. veebruarini toimus Saksamaal Bad Honnefis Saksa Raamatukogundusinstituudi korraldusel konverents, kus käsitleti Euroopa raamatukogude arendusprogrammi *New Book Economy*. Tegemist on EBLIDA projektiga, mida PHARE on tunnustanud rahalise toetusega.

Uurimistöe esimene osa käsitleb raamatukogundusharidust ja täienduskoolitust. Selle lõpetatud allprojekti *Tulevikuraamatukogudele mõeldes – raamatukogundushariduse ja täienduskoolituse kvaliteedist* tulemusi analüüsitigi nimetatud konverentsil. Projektis osalenud Euroopa raamatukogude ja raamatukogunduskoolide esindajad käsitlesid oma tööd põhiliselt kahest vaatenurgast:

* Millised peavad olema 21. s. raamatukoguhoidja-Infovahendaja isikuomadused ja erialane alusharidus ning kuidas ta peab ennast täiendama?

* Millised peaksid olema raamatukoguhoidjate alus- ja täienduskoolituse õppekavad, milliseid vaieldamatult olulisi teadmisi peaksid need pakkuma, et tagada raamatukogudele ja teistele riiklikele ning kommertsinfolevi süsteemidele hästi ettevalmistatud töötajad?

Konverentsist võttis osa 48 inimest mitmest Euroopa riigist, kes käsitlesid neid küsimusi 4 päeva jooksul, rääkides tehtud tööst, kuulates tipp-spetsialistide ettekandeid ja arutades probleeme töörühmades.

Konverentsi ideelised eesmärgid rääkis plenaaristungil lahti Saksa *Bundestag*'i esindaja, haridus- ja teaduskomisjoni liige, projekti "Uus meedia ühiskonna tootmis- ja sotsiaalsfääris" töörühma liige **Jörg Tauss**. Käsitles globaalseid haridusprobleeme, tõi ta esile ohud maailma vabadusele, mis tulenevad eri maade ja rahvaste haridustaseme erinevustest. Ei tohi unustada, et samal ajal kui Euroopa ja USA rakendavad virtuaalharidussüsteemide võimalusi, on maailmas 900 miljonit kirjaoskamatu inimest ja 130 miljonit last, kes ei käi koolis. See asjaolu võib osutada globaalselt saatuslikuks. Samas saab just uus meedia kaasa aidata selle kuristikku ületamisele.

Silmaringi avardas ka EBLIDA koordinaatori **Barbara Schlehageni** ettekanne "Raamatukogud Euroopas aastal 2000", milles käsitleti ka EBLIDA võimalusi kaasa aidata raamatukogundusliku hariduse ja teadustöö arengule. Tutvustati organisatsiooni kaugemaid eesmärgi, aga ka lähituleviku töökavu ja uurimisprojekte.

Sektsioonis "Raamatukogude muutuvad ülesanded ja nende arvestamine erialahariduse andmisel" käsitleti raamatukogude tänapäeva- ja tulevikuvajadusi haritud töötajaskonna järele. Tähelepanu väärts Rotterdami linnaraamatukogu direktori **Jan Bronderi** ettekanne, milles ta rõhutas, et raamatukoguhoidjal peavad olema humanitaarsed süvateadmised. See tagab tema usaldusväarsuse ja võimaldab tal edastada lugejale väärindatud informatsiooni. Tema juhtmõt-

teid uue tehnoloogia rakendamise küsimuses oli – organiseeri, siis automatiseeri, st. et tehnoloogilised uuendused on tulemuslikud ainult hästi organiseeritud struktuurides. Kuivõrd see on ka Eesti teadusraamatukogude integreeritud infosüsteemi loomise juhtmõtteks, oli seda meeldiv kuulda kui mujalgi tunnustust leidnut.

Sektsioonis "Raamatukoguharidus ja täienduskoolitus tulevikus" vaadeldi eri raamatukogutüüpide personali kvalifikatsiooninõudeid. Ettekanded toetusid viimastele uurimistulemustele. Ettekannetega esinesid uurimisgruppide liikmed **Jens Thorhauge** ja **Nils Ole Pors** Kopenhaagenist, **Erdmute Lapp**, **Walburgis Otte**, **Evelin Morgens-tern**, **Barbara Lison-Ziessow** jt. Saksamaa mitmest raamatukogust, **Margaret Kinnell Evans** Inglismaalt ning **Hans-Peter Thun**, **Anne-Maria Samlenski** ja **Edeltraud Frankenstein** Saksa Raamatukogundusinstituudist, kes oli nii uurimisprogrammi juht kui konverentsi korraldaja. USA hariduskoolkonda esindasid väga heal tasemel professorid **Ida** ja **Roger Flinn** Pittsburgi ülikoolist. Uue vaatenurga tõi probleemi käsitusse firma *Bates Information Services* juht ja omanik **Mary Ellen Bates** Washingtonist, kes rääkis probleemidest, mille lahendamiseks peab olema valmis infofuturul edukas olla sooviv äriettevõtte, infoallikatest, mida kasutatakse, ja nõudmistest infotöötajatele, tuues ka näiteid tegelikkusest. Firma reklaamlause on järgmine: "Teie aeg kulub informatsiooni kasutamisele, mitte selle otsimisele!"

Osalemine rahvusvahelistes suurprojektides ei ole eesti raamatukogunduses veel igapäevane asi. Teadmised sellise projekti organisatsioonilisest, meetoodilisest ja uurimistöe ülesehitusest on meile kindlasti kasulikud. Konverentsi materjalid on kõigile kättesaadavad RRI raamatukogunduse teabetoas.

Aili Norberg
RRI teadustöö koordinaator

28. novembril 1997. a. toimus Tartu Ülikooli Raamatukogus SEMINAR

“RAAMATUKOGU JA RAAMATUKOGUHOIDJA”.

Väljakuulutatud kuuest esinejast astus üles viis – kuulajate suureks pettumuseks jäi Peeter Oleski haigestumise tõttu ära tema ettekanne raamatukoguhoidja missioonist.

Malle Ermel andis oma ettekandes “**Meist endist**” täpsed arvud TÜRi töötajate kohta osakonniti, kõneles nende hariduse, tööstaja ja täienduskoostamise soovidest. TÜRi töötajad arvavad, et töötajate täienduskoostamise eest peavad hoolitsemise eelkõige tööandja ja kutseliit, raamatukoguhoidja ise jääb tahapoole. Eneseharimise peamiseks takistuseks peetakse erialakirjanduse raskesti kättesaadavust. TÜRis oleks M. Ermeli arvates vaja luua ametijärkude süsteem ja vaadata üle ametinimetused. Et kõik töötajad peaksid teadma oma raamatukogu tegemisi ning kõik kõrgharidusega töötajad peaksid suutma tutvustada oma raamatukogu nii suuliselt kui kirjalikult.

Aili Norbergi ettekande “**Raamatukogu – raamatukoguhoidja – lugeja**” andmeil töötab Eesti Rahvusraamatukogus praegu (novembris - E. R.) 525, neist 358 raamatukogunduslikku tööd tegevat inimest, direktsioonis 13 inimest. Raamatukogul on 19 osakonda. Teaduskraadiga on 5, teaduskraadi kaitsmiseks valmistub 12 töötajat, 170 töötajat on raamatukogundusliku diplomiga, 96 muu humanitaarse ja 37 reaalaralase kõrghariduse diplomiga. Rahvusraamatukogus on kavas läbi viia töö analüüs ja personalihindamine, määrata personali valikuprintsiibid ja välja töötada oma palgapoliitika.

Aili Normak (EAR) teatas Kultuuriministeeriumi raamatukoguhoidjate koolitusnõukogu esinajana, et kultuuriminister kirjutab lähapäevil alla määrusele (alla kirjutatud 02. 12. 1997, määrus nr. 74, kommentaar määrusele ilmub RK 3/98 - E. R.), millega nähakse ette töölepingu lisana ametikirjeldus, kehtestatakse üldised kutsenõuded ja kvalifikatsiooninõuded iga töö tegijale.

Aira Lepik (TPÜ IO) tutvustas info-professionaali koolitust rahvusvaheliste erialaorganisatsioonide kaudu, eelkõige IFLA tegevust sel alal.

Päeva teisel poolel andis Tartu Ülikooli turunduse ja juhtimise instituudi lektor **Jüri Krusealle** täpsed juhised, kuidas valmistada töötajaid ette muutusteks ja kuidas viimaseid läbi viia. Ta esitas muutuste läbiviimise

etapid: 1) seisundi analüüs, 2) muutuste vajaduse selgitamine, 3) sellise eesmärgi püstitamine, mille täitmist saab kontrollida, 4) võimalikult täpse tegevusplaani koostamine, 5) tehtud muutuste läbivaatamine, 6) järelkontroll. Esineja tõi välja põhilise vea muutuste tegemisel – traditsiooniliselt lahendatakse probleeme nii, et likvideeritakse vaid tagajärg selle tekkimise põhjust nägemata. Sageli on veaks ka liiga lühike tähtaeg ning oma võimete ja oskuste ülehindamine – kõike nähakse liiga rooliselt ega arvestata mustema variandiga. Juhtide ülesandeks on muutuste läbiviimiseks positiivse kliima loomine, mille juures kindlasti tuleb aga vältida liigset optimismi. Eriti tähtsaks pidas J. Krusealle töötajate tunnustamist senitehtu eest ning kindluse sisendamist ja positiivset suhtumist kõhklejatesse. Kõik muutustes osalejad peavad aru saama, kuidas näeb välja tulevik ja teadma igaühe osa tulemuseni jõudmisel. Samuti peab olema kõigile selge, millal alustatakse tööga uut moodi, st. antakse “start”.

Urve Tõnnovi ettepanekul, millega nõustusid nii esinejad kui kuulajad, avaldatakse seminari ettekanded TÜRi toimetistes.

Ene Riet

FRIEDRICH PUKSOO PÄEVAL TÜRIS

23. jaanuaril

esitati viis ettekannet. Päeva põhiteemaks oli raamatukogu ja raamatukoguhoidja stalinismiaja Eestis, millega seostati ka tänapäeva. **Peeter Oleski** sissejuhatav ettekanne “**Poliitika teaduslike raamatukogude jaoks – kus see on?**” lähtus mõttest, et praeguses Eestis müüb müra ennast paremini kui teadmised (Puksoo järgi: mõned teadmised võivad meid segada ja neid sisaldavad raamatud tuleks hävitada!). Teaduslike raamatukogude kaitse poliitikat hetkel pole, näib, et ametkondlikkus kasvab ning otsustama kipuvad need, kes ei suuda ega taha näha infrastruktuuri tervikuna.

Kaja Noodla esines teemal “**Kuidas TRÜ Pearaamatukogust sai TRÜ Teaduslik Raamatukogu**”. Ta rääkis pikalt sektorite moodustamisest 50ndate aastate alguses (enne oli raamatukogus vaid üks osakond), tsentraliseeritud komplekteerimisest, venekeelse kirjanduse kogu loomisest ja raskustest selle kirjanduse kataloogimisel, süstemaatilise kataloogi loomisest kuna sõnastikkataloog ei sobinud enam, õppejõududest konsultantide võrgu ja metoodikanõukogu moodus-

tamisest, iganädalastest tootmisnõupidamistest, kust sai alguse traditsioonituvustada pidevalt raamatukogunduse uudiskirjandust ja lugejakonverentside läbiviimisest. Suureks tööks, kus kasutati ka lisatööjõudu – ülikooli laborante ja üliõpilasi, oli Moskva korraldusel läbi viidud üldinventuur, millega võeti kirjandus arvele rahaliselt köidete kaupa. Siiani oli kasutatud juurdekasvu raamatuid. Kogu arvelevõtmine rahaliselt oli eriti keeruline, sest raske oli hinnata ülikooli raamatukogu vanaemat kogu. 1957. aasta 1. novembriks oli arvele võetud 1 940 000 köidet maksumusega 19 miljonit rubla.

Piret Lotman juhtis oma esinemises “**Meie ja nemad. Raamatukoguhoidja stalinismiaja Eestis**” tähelepanu kahe nõukogude okupatsioonist kõneleva raamatu, I. Jürjo ja K. Veskimäe käsitluste eripärale, mis johtub erinevast lähenemisest allikaile. Ajaloolase Jürjo vaid arhiividokumentidele toetuv analüüs loob pildi ühiskonnast, mille kõik liikmed kannavad vastutust oma tegude eest – need oleme (olime) “meie”. Veskimäe suures osas mälestustele toetuva käsitluse kohaselt lasub süü ja vastutus vaid okupatsioonivõimu esindajatel, st. “nendel”.

Kaks eriti huvitavat ettekannet – **Heli Kangusti** “**Erihoid Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus 1940.-1959. aastatel**” ja **Kalju Tammaru** “**Ühest Eesti NSV Riikliku Raamatukogu fondist**” käsitlesid raamatute erihoiule paigutamist, seda, kes ja kuidas seda tegid ning millised ümberkorraldused kaasnesid sellega raamatukogu töös. Erifondi paigutatud raamat võis olla lugejaile kättesaadav. Esinejad tõi näiteid erifondis olnud raamatutest, raamatute “puhastamisest–parandamisest”, mille käigus kõrvaldati ebasoovitavad leheküljed või lehekülje osad, kaeti musta tuõga põlualuste nimed ja tehti muud taolist. Nagu selgus, hoiti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus väljalõiked eraldi alles ning need on nüüdseks juba raamatutesse tagasi liimitud. Riiklikus Raamatukogus aga eraldati võõrkeelne fond, milles oli ligi 200 000 raamatut. Käsk oli saata see Moskvasse ülevaatamiseks, mida aga ei tehtud ning veel 1970ndail aastal oli suurem osa sellest üle vaatamata ning arvele võtmata. Võõrkeelseid K-fondi märgistusega raamatuid, mida oli 2976 eksemplari, võis lugejaile valikuliselt laenata.

Nagu tavaks saanud, mindi ka seekord pärast teaduspäeva Raadi kalmistule ning süüdati küünlad F. Puksoo haul.

Seminari ettekanded avaldatakse TÜRi toimetistes.

E. Riet

EESTI KUNSTI- JA MUUSIKARAAMATUKOGUHOIDJAD ÕPPEREISIL LONDONIS

Tempus/Phare programmi (*TEMPUS Structural Joint European Project*) raames on käivitunud rahvusvaheline koostööprojekt "Eesti muusika- ja kunstiraamatukogude integreeritud infosüsteem" (EMKII), milles osalevad RRI kunstide teabekeskus, Eesti Muusikaakadeemia (EMA), Eesti Kunstiakadeemia (EKA), Helsingi Sibeliuse Akadeemia, Utrechti Kunstide Kool ja Londoni Guildhalli Muusika ja Draama Kool. Projekti eesmärk on ühtse tarbijasõbraliku, RRI kunstide teabekeskust, EMA ja EKA raamatukogusid haarava infosüsteemi loomine, mis võimaldaks raamatukogude inforessursse maksimaalselt kättesaadavaks teha. Projekt juurutatakse aastatel 1996-1998 ja selle maksumus on 144 725 ekuüü.

Projekti viiakse ellu paralleelselt kahes valdkonnas, so. raamatukogude põhilistes tööprotsessides rakendatakse kaasaegseid infotehnoloogivahendeid ning viiakse läbi mitmeastmeline personali koolitusprogramm. Et Eestis puudub senini muusika- ja kunstiraamatukogutöö spetsiifikat arvestav raamatukogu- ja infotöötajate väljaõpe, on EMKII raames korraldatud koolitusprogrammid Helsingis, Utrechti, Tallinnas ja Londonis väga olulised. Tundma on õpitud erinevaid automatiseeritud raamatukogusüsteeme, andmebaasprogramme, kunsti- ja muusikaalast informatsiooni Internetis jpm.

EMKII raames toimus 7.-12. detsembrini Eesti kunsti- ja muusikaraamatukoguhoidjate õppereis Londonisse, kus osalesid Marju Vahter, Tiina Gross ja Ruth Petersoo EKA raamatukogust, Reet Nikkel, Urve Leemets ja Ilvi Rauna EMA raamatukogust ning allakirjutanu ja Mari Sibul RRIst. Koolitusprogrammi koordineeris Londonis Kate Royce Guildhalli Muusika ja Draama Kooli raamatukogust, kes püüdis meile nädala jooksul anda ettekujutuse Inglismaa erinevatest muusika- ja kunstiraamatukogudest.

Peamiselt külastasime õppeasutuste muusikaraamatukogusid, mis on oma kogudelt ja töökorralduselt väga erinevad. Kuningliku Muusikakolledži Raamatukogus (*The Royal College of Music Library*) on üle 250 000 nimetuse, alates haruldastest 16. sajandi käsikirjalistest nootidest kuni kaasaegsete heliloojate noodiväljaanneteni, helisalvestisi alates 78 kiirusega heliplaatidest kuni laserplaatideni ja videod. Raamatukogus on ka mitu haruldast personaalkogu nagu Maurice Frost'i hümnoloogiline kogu, C. S. Terry kogu J. S. Bachi teostest jpt. Alustatud on vanade

noodiväljaannete rekataloogimist ning arvutisse sisestamist. Projekti viivad ellu kolm kataloogijat ning see on planeeritud lõpetada viie aasta jooksul. Lugejate käsutuses on lisaks audio- ja videotehnikaga varustatud kuulamis-saalile ka traditsiooniline lugemissaal. Rühmatöö tarbeks on IT ehk multimeedia ruum, kus on Interneti ühendus, tekstitöötluseks saab kasutada personaalarvutit, lugeda mikrofilme, kasutada CD-ROMe ning vajadusel teha väljatrükke. Igati kaasaegne on Trinity Kolledži Muusikaraamatukogu (*Trinity College of Music Library*), kus õppetöökäsitamine on avariilisel ning peale laserplaatide on võimalik kõike koju laenutada. Kaartkataloogid on asendatud arvutandmebaasidega, mõlemas raamatukogus on kasutusel süsteem *Unicorn*.

Guildhalli Muusika- ja Draamakooli (*Guildhall School of Music and Drama*) raamatukogus on üle 67 000 nimetuse muusika- ja teatrikirjandust, ka teatrikriitikat, muusikateraapiaks vajalikku jpm. Peamiselt õppetöökäsitatavas raamatukogus on kirjandus ja noodid avariilisel. Lisaks elementaarsele audiotehnikale on kuulamiskohad varustatud ka raadiosidega, eraldi kohad on videofilmide vaatamiseks. Alates 1997. aastast on kõigil üliõpilastel, kes soovivad, raamatukogus oma elektronposti aadress ning Interneti kasutamise võimalus. Eraldi multimeedia töökoht võimaldab ka teksti-töötlust, piltide ja tekstide skaneerimist, CD-ROMide võrgukasutust ning muusikateose loomist, arvutisse sisestamist ning väljatrükki.

Ühe päeva, mis kahjuks jõudis kiirelt õhtusse, veetsime ülikoolilinnas Oxfordis, tutvudes põgusalt sealsete muusikaraamatukogudega. Oxfordi Ülikooli pearaamatukogu on Bodleiani Raamatukogu, mille muusikakogu oma 500 000 noodi, 3500 käsikirja jpm. on Briti Raamatukogu järel suuruselt teine teaduslik muusikaraamatukogu Inglismaal. Raamatukogu loomisest 1602. aastal on kogutud ka muusikaväljaandeid. Juba 1780. aastast saab raamatukogu nootidest sundeksemplari. Tänu ajaloolisele järjepidevusele on raamatukogul märkimisväärne inglise varasema noodikirjanduse kogu, sh. ka 16. ja 17. sajandist. Kogus leidub Purcelli autograafe, Händeli dirigeeritud *Messias'e* partituur jpm. Et Bodleianis on suurepärase Mendelssohni kollektsioon, on sellest kujunenud Mendelssohni uurimiskeskus. Ülikooli muusikateaduskonna raamatukogu püüab üliõpilastele, magistrantidele, õppejõududele jt. anda õppetöös igakülgset abi. Erinevalt

Bodleiani Raamatukogust on kirjandus ja noodid avariilisel kiiresti leitavad ning neid saab ka koju laenutada. Mõlemas raamatukogus on lugejate käsutuses terminalid, kust OLISE (*Oxford Library Information System*) vahendusel leiab alates 1992. aastast ilmunud trükised. Varemilmunud tuleb otsida kaartkataloogidest.

Inglise kaasaegse klassikamuusika suurim kogu on Briti Muusikainformatsiooni Keskusel, mis loodi 1967. aastal. Selles kogus on ligikaudu 28 000 teost rohkem kui 2400 heliloojal alates 1900. aastast. Lisaks kirjastatud materjalidele sisaldab see ka rohkelt käsikirju ning kontsert- ja raadio salvestusi – informatsiooni mida mujalt leida on peaaegu võimatu. Külastasime ka üht Inglismaa vanemat muusikakirjastust *Boosey & Hawkes* ning tutvusime selle laenu-raamatukoguga, kust orkestrid saavad tasu eest laenutada partituure.

Kunstiraamatukogudest tutvusime Victoria & Albert'i Muuseumi juures asuva Rahvusliku Kunstiraamatukoguga (*National Art Library*), mis pakub huvilistele ligi miljonit eksemplari kujutava kunsti ja disaini alast kirjandust. Raamatukunsti ja disainiga seonduvas on tal ka muuseumi koguv ja säilitav funktsioon. Raamatukogus on mitmeid väärtuslikke erikogusid, näiteks kuninglike perekonnale kuulunud, kuninganna Mary poolt 30ndatel aastatel raamatukogule üle antud 18. sajandi II poolel ilmunud lasteraamatute kogu. Kuigi 1987. aastast kataloogitakse raamatukogus kõik uued trükised arvutil, on 85% kogust kasutatav kaartkataloogide vahendusel. Seetõttu on alustatud projekti olemasolevate kaartkataloogide arvutisse konverteerimiseks. Andmeid sisestab 15 inimest ja tööd loodetakse lõpetada lähema viie aasta jooksul. Lugejatele vajalikku informatsiooni jagatakse kaks korda aastas väljaantavas infolehes *The Reading Room*, kus tutvustatakse kogusid, muudatusi raamatukogu töökorralduses jpm.

Õppereisid ja koolitusprogramm on alati kasulikud, võimaldavad võrrelda Eesti raamatukogusid teiste riikide raamatukogudega ning näitavad meile uusi arenguvõimalusi. Koostöö erialaraamatukogudes töötavate raamatukoguhoidjate vahel on tihenend tänu otsesidemetele kolleegidega Londonis, Utrechti, Helsingis ning ka Tallinnas. Loodetavasti muudab EMKII realiseerumine Eesti kunsti- ja muusikaraamatukogud tunduvalt kasutajasõbralikumateks ning tagab spetsialistidele erialase informatsiooni kiire kättesaadavuse. Oluline on just raamatukoguhoidja koolitus, sest tema aktiivsusest, tarkusest ja kohanemisvõimest sõltub ka raamatukogu areng.

Katre Riisalu
RRI kunstide teabekeskuse
juhataja asetäitja

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU TEADUSNÕUKOGU TEGEVUSEST

Taas kutsuti ellu Eesti Rahvusraamatukogu teadusnõukogu, mis aitab kaasa raamatukogu kui teadusasutuse arengule. Teadustöö, mida raamatukogu teeb, peab kindlustama tema koha tänapäeva infoühiskonnas ning olema kooskõlas raamatukogu sisuliste ja tehnoloogiliste muutustega. Muutused tingivad uusi muutusi ja seda tuleb arvestada ka teadustegevuse kavandamisel. Raamatukogud peavad hakkama läbi viima uuringuid tuleviku tarbeks, mis on seotud infotehnoloogia arengu ja uute infokandjate kasutuselevõtmisega. Tuleb seada õiged rõhuasetused ja määratleda prioriteetsed uurimisteemad. Uurimistegevus peab lähtuma Euroopa Liidu raamatukoguprogrammidest ning rahvusvaheliselt kehtestatud normidest ja alusdokumentidest.

Rahvusraamatukogu nõukogusse kuuluvad:

Ülo Vooglaid – Õigusinstituudi professor
Tiiu Valm – Eesti Rahvusraamatukogu peadirektori
asendaja, Kultuuriministeeriumi nõunik
Airu Lepik – TPÜ raamatukogunduse õppetooli professor
Rein Ruutsoo – TA rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute
instituudi osakonna juhataja
Aili Normak – EARi arendusala asedirektor
Urve Tõnnov – TÜRI teadusosakonna juhataja
Ülle Must – TÜRI informatsiooni ja eurodokumentatsiooni
osakonna juhataja
Aili Norberg – RRI teadustöö koordinaator
Linda Pärnoja – RRI arendusjuht
Janne Andresoo – RRI peabibliograaf
Ülle Soosalu – RRI infosüsteemide peadirektoraator
Anu Nuut – RRI raamatukogunduse osakonna juhataja

Teadusnõukogu esimene istung peeti 28. jaanuaril. Sellel arutati teaduslike keskraamatukogude seniseid teadustöö suundi ja tehtut. Teadusnõukogu esimeheks valiti Ülo Vooglaid.

Et paremini korraldada raamatukogunduslikku teadus- ja arendustegevust, koordineerida Eesti Rahvusraamatukogu teadustööd teiste raamatukogude ning informatsiooni töötlevate institutsioonide ja teadusasutustega, on RRI teadusnõukogusse kaasatud Eesti teaduslike keskraamatukogude esindajaid.

Millised on need uurimisväärsed küpsenud **teemad, mis vajaksid esmalt käsitlemist?**

- * Eesti infovälja kaardistamine
- * Eesti infovälja tulemuslikkuse analüüsimine ja hindamine.
- * Raamatukogu tegevuse tulemuslikkuse mõõtmine ning teenuste ja teeninduskvaliteedi analüüsimine
- * Raamatukoguökonomika uuringud, ökonomeetriselise mudeli väljatöötamine
- * Bibliomeetriselised uuringud
- * Infotarbija koolitus. Tänapäeva kasutajakoolituse põhimõtete ja paindliku informatsioonilise infrastruktuuri aluste väljatöötamine
- * Kogude sisu ja kvaliteedi uuringud, komplekteerimispõhimõtete analüüsimine
- * Infotehnoloogiauurimised, kogude digitaliseerimine, andmete konverteerimine jmt.

Senised ajaloo-, kirjandus- ja keeleteaduslikud ning kogude proveniensi kui raamatukogude üldkultuurilist tausta avavad uuringud olid, on ja jäävad raamatukogude pädevusse, kuid me ei saa eirata neid muutusi, mis toimuvad meid ümbritsevas maailmas ja millest kasvavad välja need vajadused, mida tuleb rahuldada, et ajastuga sammu pidada.

Anu Nuut

RRI raamatukogunduse osakonna juhataja,
RRI teadusnõukogu sekretär

KONRAD KIKAS – 70

Konrad Kikas sündis 8. veebruaril 1928. aastal. Kui otsida tegureid, mis mõjutasid tulevase raamatukogutegelase mõttemaailma ning edasist eluteed, siis tuleb nimetada kahte väga olulist rolli mänginud institutsiooni, mille juubelit me samuti tänava veebruaris tähistasime. Need on 80. aastane Eesti Vabariik ning 100. aastane Jakob Westholmi Gümnaasium, kus juubilar õppis. Mõju, mida need kaks osutasid noorele poisile, ei suutnud kuigi palju muuta hilisemad okupatsiooniaastad. Pärast keskkooli lõpetamist ootas noort meest ees muidugi haridustee ja elukutse valik. Tema jaoks tähendas see loomulikult Tartu Ülikooli. Esmane valik oli arstiteaduskond. Õppetöö anatoomikumis tegi aga selgeks, et tal kõiki arstikutseks vajalikke eeldusi siiski polnud. Edasine haridustee oli kurviline, kuid lõpuks viis see raamatukogunduse juurde. Olude sunnil tuli üle minna kaugõppesse. See samm tõi kaasa 4-aastased vene sõjalennuväega seotud kursused. Kroonust vabanedes tuli tööle hakata, jätkates õpinguid kaugõppes.

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogul oli õnne, et 1954. aastal sattus just neil olema koht noorele teotahetlisele mehele, kes varsti edutati komplekteerimisosakonna juhatajaks ning kelle eneseteostus on jäänud kuni tänaseni seotuks selle raamatukoguga. 1961. aastaks oli üldiselt teraselt nõukogude kaadripoliitikat juhtinud seltskond minetanud niipalju valvsust, et "kits pandi kärneriks" ehk K. Kikas TPI raamatukogu juhatajaks. Raamatukogu juhtis ta 33 aastat, ehkki valvsad kaadritöötajad püüdsid oma viga parandada. Parteitöötajate sagedased jutud parteiridade täiendamise kasulikkusest räägiti kurtidele kõrvadele. Vastuseks oli alati kindel ei, kasvõi direktori kohast loobumise hinnaga. Õnneks oli Konrad Kikas end raamatukogunduses juba näidanud ja teda polnud enam nii kerge kohalt kangutada.

K. Kikas on põhimõttekindel, teda iseloomustab järjekindlus ning süvenemine probleemide olemusse. Kitsastes ja kohati vaenulikes oludes andis ta koos paljude mõttekaaslastega oma parima eesti kultuuri kestmiseks. Kindlustas palju räägitud järjepidevuse, mis aitas taastada Eesti Vabariigi.

Praegu tegutsevatele raamatukoguhoidjatele pole põhjust Konrad Kikase viljakat ja tulemuslikku tegevust lähemalt tutvustada. See on kõigile teada. Konrad Kikase uurimisvaldkondadeks on läbi aastate olnud teadlaste ja spetsialistide infovajadused ning teadusraamatukogu kogude koostis ja kasutamine. Paljulugenuid inimesena püüdis ta rakedada lääne kogemusi ida oludes ja kasutada arvuteid juba siis, kui see veel üle mõistuse raske oli. Aastakümnete pikkuse uurimistöö võttis ta kokku 1997. aastal kaitsitud magistriväitekirjas. Ka praegu raamatukogu teadus- ja arendusosakonna juhatajana jätkab ta juurdlemist samade probleemide kallal, nüüd küll teistsugustes, ent jätkuvalt keerulistes oludes.

Jõudu ja tervist edaspidiseks!

Enda ja kolleegide nimel Meelis Ideon

ÕNNITLEME

■ SÕNUMID

SUMMARY

In her article "From Hand-Written Catalogues to Electronic Catalogues: The Collections and Catalogues of Tartu University Library", Ljudmila Dubjeva discusses the history and development of the catalogue system of Tartu University Library in the 19th and 20th centuries and examines how collections and catalogues are connected. In the first stage of the development of the catalogue system the catalogues and collections were very closely connected, the ruling principle was that each collection had its own catalogue. The main catalogues of the period – topographic catalogues or shelf lists – were characterized by their strict ties with the contents of the collections and the system of their location. In the second half of the 19th century alphabetical slip catalogues and classified card catalogues, with a specially created classifying, were added to the catalogue system. In these catalogues and in new ones created in the 20th century two new tendencies should be mentioned: the description of several collections in one catalogue and the description of a collection in several different catalogues. In the course of the development of the catalogue system new catalogues become more and more independent of particular collections, and instead of the finding and management aids to a particular collection pure information retrieval system come into life which have to meet the needs of information search that is gradually becoming more and more complicated.

* * *

In our interview the poet, publicist and literary critic Andres Langemets deals mainly with the problems of Estonian culture. He muses upon the problem how to orientate in cultural phenomena that are not dedicated to the masses. He compares the literature of the 20s and the 30s to the contemporary one and finds them to be very similar in their essence. He speaks about the possibilities of Estonian national culture in the now social situation and compares it with the previous period. Langemets stresses that a librarian must constantly improve her/his knowledge in order to be able to recommend books to readers. Culture means to educate its receiver constantly.

* * *

Urve Sildre's article "The Rarities in Toompea Castle Collection" introduces the older part of the former State Library collection that was situated in the Castle of Toompea. This collection consists of 500 items, published in the 18th and 19th centuries and is now included in the Rare Books Collection of the National Library of Estonia. The oldest publication in the State Library was M. T. Cicero's work "De oratore" (Lyon, 1559) that treats rhetoric. A great deal of the books describe the history of the Baltic Countries and their neighbours. There are the most important Baltic-German chronicles (B. Russow, Chr. Kelch), travel articles and other historico geographical works, containing the information about Estonians (A. Olearius, M. Zeiller) as well the works of Baltic-German publicists and historians. The other thematic group contains the publications on Livonian and Russian legislation, the first printed codes of these countries and the publications on Swedish legislation. Rather essential part of the books has belonged to the well-known Baltic nobiliary families (Maydell, Toll, Ungern-Stenberg, Stackelberg a. o.). Several legal acts of tsarist Russia have belonged to the former administration of the guberniya.

* * *

In the series "Estonian History of Ideas" Toomas Paul introduces Uku Masing's, the cultivator of Estonian theological thought, collection "The Motivation of Pessimism". T. Paul deals with Uku Masing's essays and the materials concerning his lectures from the two points of view. At first he asks why young Masing thinks that he is a pessimist though the heading of his writing is "The Book of an Incurable Optimist". Through this question T. Paul proves, using Masing's citations that he is really an optimist. T. Paul also studies Job's book. Masing's Master's thesis was written on the basis of it in 1930.

CONTENTS

■ RESEARCH LIBRARY		
Estonian Research Libraries Need a Conspectus	Konrad Kikas	4
Industry Information Service On Estonian National Bibliography – Still with Hope	Aiki Tibar Janne Andresoo	8 10
From Card Catalogues to Electronic Catalogues: the Catalogues and Collections of Tartu University Library	Ljudmila Dubjeva	11
Precataloguing	Toomas Schvak, Piret Olion	14
Possibilities of the Application of Bibliometric Methods in Research Libraries	Ülle Must	15
■ ONE QUESTION		
Answers (Tartu University Library)	Urve Tõnnov	17
■ ***		
Estonian Public, Special, Scientific and School Libraries in 1996: Statistics		19
■ RECENT LITERATURE ON LIBRARIANSHIP		23
■ INTERVIEW		
Culture Means to Educate Its Receiver Constantly: an Interview with Andres Langemets	Maire Liivamets	27
■ BOOK HISTORY		
Rare Books in the National Library of Estonia: the Rarities in Toompea Castle Collection	Urve Sildre	30
■ ESTONIAN HISTORY OF IDEAS		
The book of an Incurable Optimist	Toomas Paul	33
■ CRITICAL REVIEW		
Jaani Roos's "Through the Red Fog"	Hans Jürman	36
■ ESTONIAN LIBRARIANS ASSOCIATION		37
■ CONFERENCES & SEMINARS		
Libraries Telematic Programmes and Project LIBECON 2000	Anu Nuut	40
Who Will Provide Information Delivery in the 21st Century	Aili Norberg	42
Estonian Art and Music Librarians on a Study Journey in London	Katre Riisalu	44
■ NEWS		
On the Activities of the Scientific Board of the National Library of Estonia		45
■ CONGRATULATIONS		
Konrad Kikas – 70		45
■ SUMMARY		46

Kirjasto 3000

“Kirjasto 3000” on kaasaegne, rahvusvaheliste standardite alusel programmeeritud raamatukogu tarkvara, mis automatiseerib kogu raamatukogu tegevuse (raamatu tellimisest kuni laenutamiseni).

“KIRJASTO 3000” võimaldab täita täita järgmisi ülesandeid:

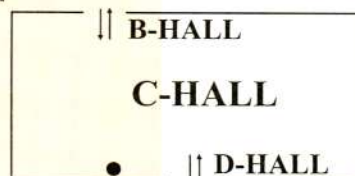
1. Eesti ja vene tähestike kasutamine.
2. Komplekteerimine ja arvestus.
3. Kataloogimine.
4. Liigitamine ja märksõnaotsing.
5. Infootsing lugejakataloogist (lugeja töökoht).
6. Laenutamine.
7. Väljundite genereerimine.
8. Aruannete töötlemine MS EXCEL'is.

TARKVARA

KUHLBARS I-218
EE0001 TALLINN
EESTI VABARIIK
TEL. 8 26 207 593
FAX. 8 26 207 594
GSM. 8 250 94713
<http://www.trenet.ee/~atp>

NB! Küsi soodsaid ostutingimusi messil “KOMPUUTER ‘98” 28.-30. aprill 1998. a. , Eesti Näituste Messikeskus, Tallinn.

RK

